

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

**Kazakistan ve Türkiye Bankacılık
Sisteminin Karşılaştırmalı Analizi**

Yüksek Lisans Tezi

Aliya ORDABAYEVA

Ankara-2007

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

**Kazakistan ve Türkiye Bankacılık
Sisteminin Karşılaştırmalı Analizi**

Yüksek Lisans Tezi

Aliya ORDABAYEVA

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Güven SAYILGAN

Ankara-2007

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Güven SAYILGAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi .....

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(29/01/2007)

Öğrencinin

Tezi Hazırlayan

Adı ve Soyadı

Aliya ORDABAYEVA

İmzası

.....

**KAZAKİSTAN ve TÜRKİYE BANKACILIK SİSTEMLERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Giriş	7
1. Birinci Bölüm: Kazakistan Bankacılık Sistemi	11
1.1 <i>Sovyetler Birliği'nde Bankacılık</i>	11
1.2 <i>Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması</i>	15
1.3 <i>Kazakistan Ulusal Bankası (KUB)</i>	21
1.3.1. KUB'nin Rolü, Fonksiyonları ve Politikası	21
1.3.2. KUB'nin Yapısı	30
1.3.3. Kriterler	32
a- Bankanın Öz Sermayesi	32
b- Bankalar Tarafından İhtiyati Zorunlulukların Yerine Getirilmesi	33
c- Kredi Portföyü	35
-Standart kredi	
-Standart olmayan kredi	
-Tatmin edici olmayan kredi	
-Şüpheli kredi	
-Zararlı kredi	
1.4. Uluslararası Bankacılık Standartlarına Geçiş	37
1.5. <i>Kazakistan Bankalar Birliği</i>	39
1.5.1. Amaçları, Rolü ve Fonksiyonları	39
1.5.2. Yapısı	47
a-Hukuki Sorunlar Komitesi	47
b-Vergi Komitesi	47
c-Mevduat Koruma Komitesi	48
d-Bankaların Ceza Kanun Komitesi	48
e-Banka Dokümanlarını Standartlaştırma Komitesi	48
f-Muhasebe Kayıtları ve Uluslararası Standartların Uygulanması Komitesi	48
g-İnsan kaynakları Komitesi	49

<i>1.6. Kazakistan Ticari Bankaları</i>	49
1.6.1. Ticari Bankaların Kredi Sisteminde Rolü ve Yeri	49
1.6.2. Ticari Bankalar Sektörünün Yapısı	50
1.6.2.1. Kazakistan'da Faaliyet Gösteren Bankalar	51
a-Özel Sermayeli Bankalar	52
b-Yabancı Sermayeli Bankalar	52
c-Devlet Bankaları	54
1.6.3. Kazakistan Bankalarının Aktifleri ve Sermayesi	55
a-Aktifler	55
b-Taahütler ve Mevduatlar	55
<i>1.7. Türk Bankalarının Kazakistan'daki Faaliyetleri</i>	58
1.7.1. International Bank of Almaty (Uluslararası Almatı Bankası)	58
1.7.2. Demir Kazakhstan Bank (Demir Kazakistan Bankası)	60
1.7.3. Kazakhstan – Ziraat International Bank (Kazakistan Ziraat Bankası)	60
1.7.4 Türk Bankalarının Kazakistan Bankalarına Katkıları	62

2. İkinci Bölüm: Türk Bankacılık Sistemi

<i>2.1. Tarihçesi</i>	63
2.1.1. Osmanlı Dönemi	63
2.1.2. Ulusal Bankacılığın Geliştiği Dönem 1923 – 1932	65
2.1.3 Devletçilik ve Devlet Bankalarının Kuruluş Dönemi 1933 – 1944	67
2.1.4. Özel bankaların Gelişme Dönemi 1945 – 1960	68
2.1.5 Planlı Dönem 1961 – 1979	73
2.1.6. Bankacılıkta Serbestleşme ve Dışa Açılım Dönemi	75
<i>2.2. Merkez Bankası</i>	82
2.2.1. Yapısı ve Organları	82
2.2.2. Yetkileri	84
2.2.3. Görev ve İşlevleri	86
a-Devlet bankası Olarak Görevleri	86
b-Merkez Bankasının Bankaların Bankası Olarak Görevleri	87
c-Bankalar Arası Ödeme Düzeni	88
d-Para Değeriyle İlgili Yetkiler ve Banknot Politikası	90
e-Açık Piyasa İşlemleri Yapmak	90

f-Döviz ve Kur Politikası	91
2.3 <i>Mevcut Durum</i>	92
2.3.1. Türkiye’de Faaliyette Bulunan Bankalar	98
3 Üçüncü Bölüm: Kazakistan ve Türkiye Bankacılık Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar ve Karşılaştırmalı Analizi	105
3.1. Kazakistan Bankacılık Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar	105
3.2. Türkiye Bankacılık Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar	113
3.3. Kazakistan ve Türkiye Bankacılık Sistemlerindeki Ortak Sorunlar ve Çözüm Önerileri	119
Sonuç	122
Ekler	123
Kaynakça	
Özet	

Kaynakça

Ahmetova, J., **Kazakistan Bankacılığı ve Türk Bankacılığının Kazakistan Bankacılığına etkileri**, Yüksek Lisans Tezi (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, SBE), 2001.

Ahmetzhanova, G. ve Makhanov, N., “Osnovnye napravleniya razvitiya bankovskoy sistemy Kazakhstana”, **Sbornik Tranzitnaya Ekonomika**, No.1, 1998.

Akgüç, Öztin, **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1989).

Aksoy, Tamer, **Tüm Yönleriyle Denetim** (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2002).

Artun, Tuncay, **İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık** (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1980).

Aydemir, Namık, http://www.ydk.gov.tr/sayi_3_2.htm.

Babuşcu, Ş., **Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Gelişmeler ve Beklentiler**, (İzmir: TBB, 2002)

Bakdur, Alper, **Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye için Öneri**, Uzmanlık Tezi, Ankara: Mali Piyasalar Dairesi Başkanlığı, 2002, Yayın No:DPT:2678.

Bayışhev, B., “Banki hotyat podchinayatsya zakonu”, **Al Pari** , No.2., 1999.

Berk, Niyazi, **Bankacılığın Dışa Açılması ve Dış Kredi İlişkisi** (İstanbul: YKB AŞ. Yayınları, No: 4, 1999).

Dereköy, Ahmet Hamdi, “**Kazakistan’da Bankacılık ve Ekonomik Gelişmeler**” (Almatı: T.C.Almatı Büyükelçiliği Ekonomi Müşavirliği, 1999).

Dziobek, Claudia ve Pazarbaşıoğlu, Ceyla, “Lessons from Systemic Bank Restructuring: A Survey of 24 Countries”, **International Monetary Fund Working Paper** IMF, No: 61, December 1997.

Eyüpgiller, Servet, **Banka İşletmeciliği Bilgisi** (Ankara: BTH Enstitüsü, 1988).

Fry, Maxwell, **Money, Interest, and Banking in Economic Development** (Baltimore: John Hopkins University Press, 2001).

Hoelscher, David S., “Banking System Restructuring in Kazakhstan”, **International Monetary Fund Working Paper**, WP/98/96, June 1998

http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/bddk/BDDK_YILLIK_RAPOR_2005.pdf.

Ikonnikov, A., “Ochen Krutoy Podyem”, **Kontinent**, No.25, 2002.

Karacan, Ali İhsan. “Türk Bankacılığında Rekabet ve Piyasa Modeli Üzerine”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt:13, Sayı:6, 1977

Kazakistan Ülke Etüdü (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2002),

Kepek, Y. ve Yentürk, N., **Türkiye Ekonomisi**, 7. Baskı, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995).

Keyder, Nur, Türkiye’de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı: 183, Haziran 2001.

Keskin, Ekrem, “1999 Yılında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:33, Haziran 2000.

Koç Yalkın, Yüksel, **İşletmelerde Mali Analiz Teknikleri**, (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1988).

Mckinnon, Ronald, **The Order of Economic Liberalization: Financial Control in the Transition to a Market Economy** (Baltimore: John Hopkins University Press, 1991).

OECD, **Economic Outlook**, June 2005.

Ostrovskaya, O.M., **Bankovskoe Delo:Tolkovy Slovar** (Moskova: Gelios ARB, 2001).

Özbekistan ve Kazakistan Cumhuriyetleri Finansal Sektör İncelemesi, (Ankara: T. C. Ziraat Bankası Araştırma ve Geliştirme Müdürlüğü, 1998).

Özcan, F.Tinemis, **Türk Bankacılık Sistemindeki Yeni Gelişmeler ve Eğilimler Üzerine Bir İnceleme**, (İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2001).

Özkan, Turgut, “Ulusal ve Uluslararası Bankacılıkta Rekabet”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 387, Şubat-Mart 2004.

Parasız, İlker, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 7. Baskı (Bursa: Ezgi Kitabevi, 2000).

Richarson, David C., **Pearls Monitoring System** (Wisconsin: World Council of Credit Unions, 2002).

Sungur, Turgut, **Banka Tekniği İşletmeleri**, 2. Baskı (Ankara: BTHA Enstitüsü, 1988).

Şahin, Hüseyin, **Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu**, 6. Baskı (Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2000).

Toprak, Metin ve Demir, Osman, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, **C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2002.

Urgancı, Hikmet, **Para ve Banka** (Adana: Önder Matbaası, 1982).

Yıldırım, Oğuz, **Kura Dayalı İstikrar Politikalarının Etkinliği: 1990-2000 Türkiye Örneği**, (Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları; No. 1442, 2003).

Yüksel, A.Sait, Yüksel, Aslı ve Yüksel, Ülkü, **Banka Yönetimi: El Kitabı**, İstanbul, 2002.

Özet

Çalışmanın ilk iki bölümünde hem Kazakistan hem Türkiye bankacılık sistemlerinin tarihsel gelişimlerine yer verilmiş, üçüncü bölümde ise iki ülke bankacılık sisteminin sorunlarını karşılaştırılması üzerinde durulmuştur.

Finans sisteminin yeniden yapılandırılması, sektörde yaşaması mümkün olmayan ve uluslararası sermaye gerekliliklerini yerine getiremeyen bankaların piyasaya girmesinin, özel sektörün gelişiminin yavaşlığı, yatırım sektörünün bankacılık reformlarına eşgüdümlü biçimde yapılandırılmaması, eğitilmiş ve tecrübeli personel eksikliği, zayıf bir enformasyon sistemi ve zayıf bir muhasebe kayıt sistemi, finansal aracılıkta yetersiz kalması ve ülke içi birikimlerin miktarının ülke içindeki bankalarda az olması olarak Kazakistan bankacılık sistemi sorunları özetlenebilmektedir.

Buna karşılık, Türkiye bankacılık sisteminde benzer şekilde yeniden yapılandırma gereksinimi (BDDK'nın bankacılık sistemi düzenlemeleri gibi), finansal aracılıkta ve uluslararası muhasebe standartlarını yakalama, ekonomik istikrarsızlık, mali riskler, yüksek kaynak maliyeti, haksız rekabet koşulları, teknolojiye hızlı gelişmeler, özkaynakların yetersizliği, kamu bankalarının yüksek görev zararları ve denetim eksikliği sorunu özetlenebilir.

Yeniden yapılandırma uygulamaları ve yeniden yapılandırmaya duyulan yeni gereksinimler, finansal aracılık ve uluslararası muhasebe ilkelerinin uygulanmasında geri kalınması, özkaynak yetersizliği, kamu bankalarının yüksek görev zararları ve hızla değişen teknolojiye uyum sağlama sorunları iki ülke bankacılık sistemi için de ortak olan sorunlardır. Türkiye bankacılık sistemi enformasyon, yatırım ortaklığı, diğer özel teşebbüs dalları ile işbirliği, banka sayısı ve hacmi gibi konularda Kazakistan'ın bankacılık sisteminden üstünlüklere sahiptir. Kazakistan serbest piyasa ekonomisinde kısa bir geçmişe sahip olmasına ve eksiklerinin fazlalığına rağmen bağımsızlığını yakın tarihlerde alan diğer ülkeler arasında görece olarak daha fazla mesafe katetmiş durumdadır.

Summary

The first two part of this study is about to state the banking systems of the two country which are Kazakistan and Turkey in a historical perspective. In the third part of the study, the aim was to compare the problems of the banking sectors of the two country and to bring proposals to those problems.

It was stated that the insufficiency of network, deposits and loans, becoming small scale banks and a lot large scale banks less, the dominance of public banks and high level of their duty losses, lack of control, low level of accounting according to international standarts, need to restructure the system and lack of high standardized financial intermediation are the general problems of Turkey's banking system.

Again the need to restructure, prevention of nonviable banks from entering into the banking system, lack of financial intermediation, lack of educated personel, insufficiency of network, deposits and loans are the general problems of the Kazakistan banking system.

Insufficiency of network, deposits and loans, the dominance of public banks and high level of their duty losses, low level of accounting according to international standarts, lack of high standardized financial intermediation are the common problems of the two banking sector. In the thesis it was claimed that solution to those problems would contribute to the econmirs of both countries and also contribute to the global capital investments.

Giriş

Dünyanın her yerinde en yaygın ve vazgeçilmez kuruluşlardan biri olan bankaların, tarihsel kökeni çok eskilere gitmektedir.

Mezopotamya'da yapılan kazılarda, Uruk yakınlarındaki Kızıl Tapınak, dünyanın bilinen en eski banka yapısı kabul edilmektedir. Tapınaklarında, günahlardan kurtulmak ve Tanrı tarafından korunmak için yapılan bağışları işleterek ya da kiralayarak bir nevi bankacılık faaliyeti yapılmıştır.¹

Daha sonra, Babil İmparatorluğu zamanında bankacılık önemini daha da artırmıştır ve bankacılığın kuralları ilk kez Babil'de M.Ö. 2067-2025 Hammurabi devrinde görülmüştür. Hammurabi yasalarında;

-Para ikrazına (loan),

-Emita tevdiatına (deposit),

-Komisyon mukavelesine (contract),

dair hükümler yer almaktaydı. Babil uygarlığına ait bulunan kil levhalarından bazılarının üzerinde, faizle gümüş istikrazına dair senetler yazılıdır. Bu levhalar birkaç nüsha olarak yazılır, pişirildikten sonra biri mabette saklanır, biri arşive konur, diğerleri de ilgilere verilir. Ayrıca bu tarihlerde, hukuki müessese olarak arazi ipoteğine ve kefalet karşılığı ikraz işlemlerine de rastlanılmıştır.

Mısır'da bankacılığın gelişmesi, Büyük İskender'in (M.Ö. 356-323) Mısır'ı fethinden sonra M.Ö. IV. Yüzyıla denk gelmektedir. Hatta öyle ki eski Mısır'da,

bileşik faizi yasaklayan hükümler görülmüştür. Batlamyus zamanında (M.Ö. 127-51) bankacılık devletin denetimine, daha doğrusu tekeli altına girmiştir. Bu durum ise, bankacılık alnındaki bireysel işletmelerin ortadan kaldırılması anlamına gelmiştir. Romalılar Mısır'ı ele geçirince özel bankerler yeniden ortaya çıkmıştır.² Eski Atina ve Romalıların ilk bankerleri sarraflıktan (money lending) kar sağlayan kişilerdi. Eski Yunanlılarda faiz hiçbir kısıtlamaya tabi olmayıp, özel bankerlerin dışında, mabetlere tahsis edilen paralar da başkalarına borç olarak verildi. Ticaretin alabildiğinde serbest olduğu bu devirde, Atina ve Roma'da denetime tabi olan bankacılar, çeşitli defterler tutmaya ve bu defterleri ibraza zorunluydular. Roma'nın politik gücünün toplayıcı olması, buranın ticari yönden de merkez olmasını sağlaması sebebiyle bankerler işlerini bir hayli genişletmişti. M.Ö. III. yüzyıldan itibaren para sisteminin düzenlenmesinden sonra, içerde ve dışarda ticari alanda büyük ilerlemeler kaydedilmiştir.

Germen akınlarının yarattığı istkrarsız devrede ise, ticaretin ve bankacılığın önemli derecede durakladığı görülmektedir. Haçlı seferleri de başlangıçta aynı şekilde olumsuz etkide bulunmuştur. Fakat daha sonraları doğu ile batı arasındaki ilişkilerin artması, para nakil işlemlerinin çoğalması, bankacılığın gelişmesine ortam hazırlamıştır.

İlk bankanın 1157 yılında Venedik'te kurulduğu bilinmektedir. Daha sonraları 1401'de Barselona Bankası, 1407'de Cenova Bankası diye bilinen 'Cosa di san Giorgio' adındaki bankalar kurulmuştur. Avrupalılara banka kurmada önyak olan kavim 'Lombardlar'dır. Gerek bunlar, gerekse Yahudiler gittikleri her yerde

---

¹Turgut Sungur, **Banka Tekniği İşletmeleri**, 2. Baskı (Ankara: BTHA Enstitüsü, 1988), s. 1,2.

² Servet Eyüpgiller, **Banka İşletmeciliği Bilgisi** (Ankara: BTH Enstitüsü, 1988), s. 26.

aynı hükümleri uygulamak suretiyle, ticaret ve banka işlemlerinde genellik ve mevzuat sağlamaya büyük çapta yardımcı olmuşlardır.³

Modern anlamda bankacılık faaliyeti gösteren ilk banka ise 1609 yılında Hollanda'da kurulan Amsterdam Bankasıdır. Diğer ülkelerde olduğu gibi burada da ilk bankacılık fikri, sarraf dükkanları ve kasaların 15. ve 16. yüzyılda gelişme kaydetmesi sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

'Banka' terimi İtalyanca 'Banco' kelimesinden türemiştir. Bugünkü ekonomik ve ticari işlemler içinde 'Banka' sermaye, para ve kredi konularına giren, her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen gerçek ve tüzel kişi işletmelerin bu alandaki ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan ekonomik kuruluştur.⁴ Ancak zamanımızda bankalar, o kadar çok çeşitli konularda faaliyet göstermektedir ki, bugünkü işlevlerini kapsayacak tam bir tanım vermek zordur.

Bankalar; önceleri sadece para alışverişi için kurulmuş olup, mevduat toplayıp, topladığı parayı bir kira karşılığı (faiz) ihtiyaç sahibi müşterilerine satan bir organizasyon olarak faaliyete geçmiştir. Günümüzde ise bu ana görevinin dışında, fatura tahsil edip, fatura ödemekte, sanayi kuruluşlarına destek ve ortak olmakta, borsa faaliyetlerine katılmakta ve uluslararası ticaretin para yönünden aracılığını yapmaktadır.

Sonuç olarak, bugünkü çağdaş banka işlemlerinin çok çeşitli ve karmaşık olmasının yanında, ekonomideki ağırlıklarının da giderek artması sonucunda,

---

³ **Ibid.**, s. 26, 27.

⁴ Namık Aydemir, http://www.ydk.gov.tr/sayi_3_2.htm.

bankalar, klasik çağ bankalarından farklılaşmış ve ekonomide etkili ve seçkin kuruluşlar haline gelmişlerdir.

1. Birinci Bölüm: Kazakistan Bankacılık Sistemi

1.1. Sovyetler Birliği'nde Bankacılık

İktisadi anlamda piyasa, alıcı ve satıcıların birbirleriyle karşılıklı iletişim içinde oldukları ve değişimin meydana geldiği yer olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımla, bir ülkede fon kullananlar ile fon arz edenler arasında fon akımların düzenleyen kurumlar, akımı sağlayan araç ve gereçler ile bunları düzenleyen hukuki ve idari kurallardan oluşan yapı kastedilmektedir.⁵

Bankalar, ekonomilerde fon arz eden birimler ile fon talep eden birimler arasında aracılık eden kurumlardır. Çeşitli tür ve vadelerdeki fonları ihtiyaçlara göre transformasyona tabi tutarak ulusal veya uluslararası ekonomiye sunmaktadırlar. Bu nedenle ekonomilerin istikrar içinde çalışmasının ve gelişmesinin banka sistemlerinin etkin çalışması ile bağlantılı olduğu söylenebilir.⁶

Bankacılık işi son on yılda bütün ülkelerde büyük değişiklikler geçirmektedir. Bir taraftan ekonomik kriz, diğer taraftan teknolojik gelişme bankacılık dünyasında hüküm süren rekabetin etkisini arttırıyor. Etraflarındaki evrime alışmak için bankalar görülmemiş bir modernleşmeye ayak uydurmak zorundalar. Üstelik bu durum bir tek modern bankalar için değil, bütün bankacılık tarihi için geçerlidir.

---

⁵ Tamer Aksoy, **Tüm Yönleriyle Denetim** (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2002), s.30.

⁶ O.M., Ostrovskaya, **Bankovskoe Delo: Tolkovy Slovar** (Moskova: Gelios ARB, 2001), s.33-34.

Modern piyasa ekonomisinde iş paylaşımıyla beraber ekonomide sektör sayısında artış olmuş ve banka sistemi ekonominin diğer sektörleriyle olan bağlantısı nedeniyle büyük bir öneme sahip olmaya başlamıştır.

Günümüzde dallanmış bankalar zincirine sahip olmayan gelişmiş bir devlet hayal etmek imkansızdır. Gerçekten de bankalar modern ekonomide bir devletin ekonomik ve siyasi gücünün gelişmesine ve oluşumuna yardımcı olmaktadır. Günümüzde bankalar, hükümetin elindeki ekonomik araçlardır. Bankaların en önemli görevleri kesintisiz bir para ve sermaye devri sağlamak ve tasarrufları biriktirmek amacıyla çok geniş bir para yatırma olanağı sunmaktır.

Eski Sovyetler Birliği ve Kazakistan'ın tek bir merkeze bağlı planlı ekonomilerinin etkili bir piyasa ekonomisine dönüşmesi uygun bir devlet modelinin de kurulmasıyla başarılı olacaktır. Bunun için üretim araçlarına özel mülkle paralel olarak özgür bir zanaat uğraşının, özgürce sözleşme imzalamanın, özgür bir rekabetin, etkili bir devlet yönetiminin ve bununla beraber tarife özerkliğinin ve çeşitli sosyal grupların çıkar dengelerinin olduğu bir fiyat ve tarife sistemi ile döviz istikrarlığının sağlanması gerekmektedir.

Bununla birlikte parasal istikrarlılık sosyal eğilimli piyasa ekonomisi için büyük bir önem taşır. Devalüasyon, bir tek fiyat ve tarife sistemini değiştirmek suretiyle piyasadan ulaşan sinyallerin taklidini yapmakla kalmayıp aynı zamanda işletmelerin kararlarına da olumsuz bir şekilde yansıtılarak onları öz sermaye birikim temelinden yoksun bırakmaktadır. Enflasyon süreçleri, daha çok yoksul kesimlerin seçtiği para saklama şekillerine büyük bir çapta yansıtıkları ve en kötü durumda

ekonomik açıdan zayıf veya tam bilgili olmayan kesimin birikmiş mevduatlarını tamamen yok edebildikleri için, önemli derecede toplum karşıtıdır.⁷

İki düzeyli banka sistemi, bankalar arasındaki karşılıklı ilişkilerin dikey ve yatay olmak üzere iki satıhta kurulmasına dayanır. Dikey satıh bir yönetim merkezi olan merkez bankasıyla, alt bölümler olan ticari ve ihtisas bankaları arasındaki bağıllık ilişkileridir. Yatay satıh ise çeşitli alt bölümler arasındaki eşit hakka dayanan partnerlik ilişkileridir. Bu esnada ekonomi hizmetiyle ilgili idari ve operasyonel fonksiyonların paylaşımı yapılır. Merkez bankası sadece iki grup müşteri için yani ticari ve ihtisaslaşmış bankalarla hükümet kuruluşları için, kelimenin tam anlamıyla bankaların bankası olarak kalmakta, üstelik kredi ve finans hizmet piyasasının işleyişini düzenlemek ve kontrol etmek amacıyla “bankaların bankası” fonksiyonu ile banka kuruluşlarının faaliyetini yönetme fonksiyonu ile üstün hale gelmektedirler.

Bununla beraber, benim fikrime göre, piyasa tipi ekonomide banka sisteminin oluşumu için banka sektörünün bir tek içinde gerçekleşen süreçlerin yanı sıra bu süreçlerin makroekonomik düzeydeki süreçlerle olan etkileşimi, iş birliği ve ilişkisi de önemlidir.

Kazakistan’ın günümüzdeki banka sistemi, Cumhuriyetimizde 1987’den itibaren yürütülmekte olan banka reformu çerçevesinde getirilen çeşitli değişiklikler neticesinde oluşmuştur.

---

⁷G. Ahmetzhanova, N. Makhanov, “Osnovnye napravleniya razvitiya bankovskoy sistemy Kazakhstana”, **Sbornik Tranzitnaya Ekonomika**, No.1, 1998, s. 36.

Gelişmiş ülke ekonomilerine iki düzeyli bankacılık sistemi varken, eski Sovyetler Birliğinde ve doğal olarak Kazakistan’da Devlet Bankası, Dış Ticaret Bankası ve İnşaat Bankası’ndan oluşan tek düzeyli bankacılık sistemi vardı. Devlet Bankası, ülkenin en önemli bankası olarak, onun para ve kredi politikasından sorumluydu: organizasyonu ve kliring usulünün gerçekleştirilmesini kontrol ediyor, faiz politikasının, kredi planlamasının prensipleriyle kısa ve uzun vadeli olarak kredi vermenin koşullarını belirliyordu. Dış Ticaret Bankası, ithalat-ihracat operasyonlarının organizasyonunu ve ödemelerini yapıyordu, İnşaat Bankası ise Devlet Bankasının halk ekonomisine sermaye yatırım finansmanı ile ilgili kararlarını uyguluyordu.

Bankacılık sisteminin reformlar aracılığıyla yenilenme süreci, merkez (emisyon) bankasını ve birkaç ihtisaslaşmış devlet bankasını içine alan iki düzeyli bankacılık sisteminin kurulması, Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin Merkez Komitesi ile SSCB Bakanlar Kurulu’nun 821 sayılı ortak kararıyla 1987 yılında başlatılmış oldu. Bu arada cumhuriyetlerdeki bankalara Bakanlık düzeyinde haklar veriliyordu. Ancak kredi sisteminin iyileştirilmesi yönünde alınmış olan tedbirlere rağmen muhafazakar tutum devam ediyordu. Promstroybank, Agroprombank, Jilsotsbank, “Tasarruf Bankası” gibi ihtisaslaşmış devlet bankaları, eski tek düzeyli sistemin birçok negatif özelliğini miras edinmiş oldukları için kredi kaynaklarının halk ekonomisine akışını sağlayamıyorlardı, bankalar borçlularla gerçek bir partnerlik ilişkisi kuramadığı gibi devlet bankalarının müşterek para devrini yönetecek etkili bir metodu da yoktu. İkrazat politikasının da verimsiz olduğu ortaya çıktı. Faiz oranları çok düşüktü (%5- %8) ve bu durum daha çok rantabilitesi düşük

ve verimi az projelerin finanse edilmesi için kullanılan ikrazlara ek talebin oluşmasına neden oluyordu.

1988’de “Kooperatif Hakkında Kanun”un çıkarılmasıyla Kazakistan banka sisteminin gelişiminin ilk aşaması başlamıştır. Kanunun uygulanması özel sektörün oluşumuna katkıda bulunmuştu. Bu da özel bankaların sunduğu hizmetlere yönelik talebin ortaya çıkmasına ve yükselmesine neden olmuştu. Bununla beraber, bankacılık faaliyetleri alanında piyasa ilişkilerinin oluşumuna temel oluşturacak olan ilk kooperatif bankaları eşit paylarla kurulmaya başlandı. Kooperatif statüsü bankaları amaçlar, kredi verme konusunda şartlar ve süre, faiz oranı, çeşitli bankacılık faaliyet şekillerinin gelişmesi, elde edilen kazancın kullanımı, maddi- teknik bazın sağlanması ve diğer sorunların çözümünü belirleme konusunda önemli ölçüde bağımsız hale getirmiştir.⁸ Sovyetler Birliğinde ilk kooperatif bankanın da Kazakistan’ın Şimkent şehrinde Soyuzbank adı ile kurulması da dikkate değerdir.

1.2. Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması

1990’lara girerken siyasi ve ekonomik olaylar yoğundu. 25 Ekim 1990 yılında Kazak Sovyet Sosyal Cumhuriyeti’nin Üst Kurulu, Kazakistan’ın daha özgür bir ekonomi siyaseti yürütme isteğini gösteren, Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Egemenlik Deklarasyonunu kabul etti. Aynı yılın Aralık ayında Kazak Sovyet Sosyal Cumhuriyeti’nin Üst Kurulu, Kazakistan bankacılık sisteminin reformlar vasıtasıyla yenilenmesi için yasal temeller atmış olan “Kazak Sovyet Sosyal

Cumhuriyeti'nde Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri" yasasını çıkardı. Devlet Bankasının temel amaç ve fonksiyonları bu yasayla tespit edilmiş, para ve kredi düzenlemesi alanında gerçekleştiği operasyonların listesi de bu yasaya göre belirlenmiştir. Bunun dışında ilk defa ticari bankanın tanımı yapılarak, özel banka, yabancı sermaye katımlı banka ve diğer kredi kuruluşlarının (karşılıklı kredi verme şirketleri, kredi kooperatifleri, emekli ve yatırım fonları, rehin sandığı) açılma ve faaliyetlerini durdurma düzeni çizilmiştir.

Böylece bu mevzuat tutanağıyla aslında o ana kadar mevcut olan ve devlet bankalarından oluşan formalist iki düzeyli bankacılık sisteminin faaliyetine son verilerek üst düzeyi Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Devlet Bankası ve onun bölgesel şubeleri tarafından, ikinci düzeyinse ticari bankalar tarafından temsil edildiği piyasa analogunun temelleri atılıyordu. Bu bankalardan bazıları eski sistem çerçevesinde mevcut olan ihtisaslaşmış bankalar temelinde Devlet Bankası'nın izniyle açıldı. Promstroybank, Turanbank; Kazvneşekonombank, Alembank; Jilsotsbank, Kredsotsbank adını alırken, Kazsberbank ve Agroprombank faaliyetlerine eski isimleriyle devam ettiler. Diğerleri ise gerçek ve tüzel kişiler tarafından sıfırdan kuruldu. Yeni yasa Merkez Bankasının statüsünü, onu devlet icra ve organizasyon organlarından bağımsız kılarak, köklü bir şekilde değiştirdi. Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Üst Kurulu, Devlet Bankasının kurucusu oldu ve Devlet Bankası yıllık rapor, bilanço ve ülkenin tüm bankacılık sisteminin toplam bilançosunu takdim ederek kendi çalışmalarında hesapverme zorunluluğu getirildi.

---

⁸ *Ibid.*, s.39.

Ticari banka kurma yetkisinin SSCB Devlet Bankasından alınıp Kazak Devlet Bankasına verilmesi özel bankaların ortaya çıkma sürecini hızlandırmış oldu. 1991’de bankaların sayısı 72 iken, 1992’de 150’den fazla sayıya ulaşmıştır.

Kazakistan’ın bankacılık sistem gelişmesinin ikinci aşamasının zorlayıcı özelliklerinden biri merkezi otoritesiz oluşu ve düzensizliğidir. Bunun birçok sebebi vardır:

1. ticari bankaların sayısında patlama,
2. Sovyetlerin dağılması ve dolayısıyla eski bankacılık sisteminin yıkılması,
3. piyasa tipi iki düzeyli bankacılık sistemine geçiş,
4. karmaşık enflasyon sorunlarını yenmek, ekonominin para-kredi düzenlemesinin yeni yöntemlerini benimsemek ve bankacılık sisteminin faaliyet kontrolünü gerçekleştirmek için ihtisas düzeyleri yetersiz kalan Devlet bankası uzmanlarıyla çalışmak ve mali araç eksikliği.⁹

Bankaların sayısıyla beraber onların kuruluş (tüzük) sermayesi de artıyordu. Örneğin, o dönem Kazakistan’ın en büyük bankalarından olan Kramds Bank’ın kuruluş sermayesi sadece 1992 yılın içerisinde 50 kat artmıştır. Tüm ticari bankaların toplam fonu ise bu dönemde 42 milyar Ruble yani 12 kat artmıştır. Ulusal Banka da belirli tedbirler almaya başlamış ve 1992’de kuruluş (tüzük) fonunun minimum tutarını (KFMT) iki kere yükseltmiştir.Yılın sonunda bu tutar anonim bankalara göre-150-200 milyon Ruble, özel bankalara göre 10 milyon Rubleydi.

1991 yılının fiyatlarında KFMT'nin asıl artışı anonim bankaları için %200-300, özel bankalar için %100 olmuştu.¹⁰

Ama bankaların öz sermaye artışının büyük nispi göstergelerine rağmen, kredi kaynakları piyasasında aktif operasyonlar yapmak için öz sermaye yetersiz kalıyordu. Bu yüzden Devlet bankası, 1991 yılından itibaren merkezleştirilmiş finans kaynaklarının dağıtılması için piyasa dağıtımına yakın bir şekil olan kredi mezarını kullanmaya başladı. Kredi mezarlarına sadece ekonomik normatlara dayanan bankaların katılmasına rağmen (1992'de normatileri ihlal eden 30 banka kredi mezarlarına katılma hakkını kaybetti), bu politika da olumlu neticeler vermedi. Yine 1992 yılında Devlet Bankası, Almatı şehrindeki ticari bankalara 86 milyar Ruble tutarında merkezleştirilmiş kredi kaynağı (en fazla 3 ay süreyle) vermiş, iade edilen ise sadece 8,8 milyar Ruble ile verilmiş tutarın yaklaşık %10'unu oluşturmuştur.

Tüm bunların temel sebebiyse en basit bankacılık operasyon yürütme kurallarının bile ihlalinin alışılmış bir durum olmasıdır. Ticari bankalar tarafından merkezleştirilmiş kredi kaynaklarından verilen borçlara çoğunlukla vadeli alacak senedi düzenlenmiyordu. Bu borçların sayesinde bankalar, sigorta şirketlerine ödenti yapıyor, faizleri ondan önceki kredilere göre ödüyorlardı. Böylece bankaların belirli bir kısmı kendi aktif operasyonlarını sadece merkezleştirilmiş kredi kaynaklarından yapıyordu.

Kanunun getirdiği çok önemli yeniliklerden biri bankaların kuruluş ve tasfiye süreçlerinde ortaya çıkan problemlerin çözümü ve uluslararası bankacılık

---

⁹ B. Bayishev, "Banki hotyat podchinayatsya zakonu", **Al Pari**, No.2., 1999, s. 16.

uygulamasına uygun olarak, ekonomik değerler listesini oluşturma konularında Merkez Bankasına özel yetkilerin verilmesidir. Üstelik Merkez Bankası, ikinci düzey bankaların operasyon faaliyetlerine karışma hakkına sahip değildi. Merkez Bankasının kontrol ve denetim fonksiyonları tüm kredi-para sistemini yıkabilecek olumsuz olaylara, kontrol dışı kredi-para emisyonlarına meydan vermemeye yönelikti.

Kazakistan Cumhuriyeti'ndeki Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Kanunu¹¹ ise ikinci düzey bankaların fonksiyonlarını, haklarını, yükümlülüklerini ve birer anonim şirket olarak onların hukuki statüsünü net bir şekilde belirledi. Yeni kanunun ayırt edici özelliği, dünya bankacılık uygulamasına uygun olarak, bankaların kurulma düzenine daha yüksek taleplerin getirilmesidir. Bu durum, mevduat sahiplerinin çıkarlarını daha çok korumak amacıyla, bankaların müşteriler karşısındaki sorumluluklarını arttırmaya yönelikti. Bununla beraber banka idarecilerine has niteliklerde de talepler yükseldi.

12 Kasım 1993 tarihli Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile Kazakistan milli para birimi olarak “Tenge”nin ilan edilmesi ve 15 Kasım 1993 tarihli itibarıyla yürürlüğe girmesi ile birlikte The National Bank of Kazakhstan (KUB) ülkenin merkez bankası ilan edilmiş ve dolaşımdaki para, kredi ve diğer fonlarından sorumlu tutulmuştur. Bu, Kazakistan'ın bankacılık sistem gelişmesinin üçüncü aşamasıydı. Yeni banka kanunlarının kabul edilmesiyle ve milli para biriminin tedavüle girmesiyle KUB nihayet onun iç ve dış istikrarlılığıyla alakalı meseleleriyle ilgilenme ve kazanılan deneyimin temelinde kuruluş fonunun minimum miktarı, öz araçlarının yeterlilik kat

---

¹⁰ **Ibid.**

¹¹ Çalışmanın geri kalanında Bankalar Kanunu olarak bahsedilecektir.

sayısı, likidite kat sayısı ve vs. gibi ekonomik normatifleri genişletmek ve sertleştirmek suretiyle bankacılık sisteminin gelişmesinin dolaylı kontrol mekanizmasını mükemmelleştirme imkanını buldu.

Kazakistan'da ticari bankaların sayı bakımından zirveye ulaştıkları 1993 yılında banka sayısı 204'e ulaşmıştı, üstelik bu bankaların çoğu mali açıdan fakirdi. Merkez Bankası için bankacılık sektörünü iyileştirme meselesi gündeme gelmiştir. Bu ihtiyaca cevaben, bankaların kurulması ve faaliyetleriyle ilgili daha sert koşulların getirilmesi, bankacılık faaliyetlerinin düzenlenmesi konusunda KUB'ye daha geniş yetkiler verilmesi ve bankacılık faaliyetinin ve kontrolünün uluslararası standartlara uygunluğu 30 Mart 1995 tarihli Bankalar Kanunu ile gerçekleştirilmiştir.

Bu tarihten itibaren söz konusu Kanunda bankacılık işinin uygulamasını ve bankacılık faaliyetinin düzenlemesini Basel banka denetim komitesi (Basel Committee on Banking Supervision) tarafından tanımlanmış olan uluslararası standartlara biraz daha yaklaştıran değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır. 1999 yılının sonunda mali sektörün istikrarlılık değerlendirilmesiyle ilgili bir Program (Financial Sector Assessment Program, FSAP) çerçevesinde Kazakistan'da çalışmış olan Dünya Bankası ile Uluslararası Döviz Fonu'nun özel heyeti, Kazakistan bankacılık sisteminin hukuki açıdan Basel Komitesine tamamen uygun olduğu sonucuna varmış ve Avrupa Rekonstrüksiyon ve Gelişme Bankası da yapılan reformlara yüksek not vermiştir.¹²

---

¹² Bayışhev, **op.cit.**

1.3. Kazakistan Merkez Bankası (KUB)

1.3.1. KUB'nin Rolü, Fonksiyonları ve Politikası

KUB ayrıca şu görevleri üstlenmektedir: ¹³

Kamu ve özel tüm finansal kuruluşların kurulmasını onaylama, faaliyetlerini düzenleme ve denetleme yetkisine sahip olan KUB'nin görevleri şöyle sıralanabilir.

- Kazakistan ekonomisinin geliştirecek ve dünya ekonomisiyle entegrasyonu sağlayacak devletin parasal akımını, kredi ve bankalararası ödemeler ve döviz işlemlerini düzenleyen para ve kredi politikasını belirlemek ve uygulamak,
- Sabit para, kredi ve banka işlemlerini sağlamak,
- Belli düzenlemeler getirerek banka sahiplerini ve yatırımcılarını, ayrıca bankalarda yerli para ve döviz alış satış işlemlerini yapan müşterileri korumak ve kontrol etmek,
- Milli para biriminin iç ve dış tutarlılığını sağlamak için altın rezervi oluşturmak ve kullanmak,
- Devlet tahvilleri ihracını ve ilgili faaliyetlerini yapmak,
- Kazakistan'da döviz ve kıymetli evrakların dolaşımını ayarlamak ve ilgili düzenlemeleri yapmak,

---

¹³ J. Ahmetova, **Kazakistan Bankacılığı ve Türk Bankacılığının Kazakistan Bankacılığına Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, SBE), 2001, s.49-50.

- İkinci düzey bankalara lisan izni vermek,
- Bankaların hisse senet ihraç etme projelerini incelemek,
- Birinci sınıf kıymetli evrak ve diğer aktifler karşılığında kredi hizmeti vermek (6 aya kadar vadeli),
- Birinci sınıf iraççuların çeklerini, teidyelerini satın almak ve satmak) 6 aya kadar vadei),
- Kredi teminatına uygun görülen borçlu senetlerini almak ve satmak,
- Mevduat ve kayıt işlemlerini yapmak,
- Yapay finansal araçlarla işlem yapmak,
- Çek ve teidyeleri herhangi bir döviz biriminde sunmak.¹⁴

KUB para arzını ayarlamak için genelde devlet tahvilleri ile açık piyasada işlemler yapma, resmi komisyon oranları, zorunlu rezerv değerleri gibi para potitikası araçları kullanmaktadır.¹⁵

Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu, KUB'yi Hükümet ve diğer yönetim organlarından bağımsız kılarak Kazakistan'ın Üst Kurulu ile Cumhurbaşkanına hesap verecek hale getirmiştir. KUB kendi faaliyetlerini belirlenen yasal düzenleme çerçevesinde bağımsızca gerçekleştirmektedir. Sahip olduğu yetkilerin dışında kamu kuruluşları veya yetkili organları KUB ve onun

---

¹⁴ **Özbekistan ve Kazakistan Cumhuriyetleri Finansal Sektör İncelemesi**, (Ankara: T. C. Ziraat Bankası Araştırma ve Geliştirme Müdürlüğü, 1998).

¹⁵ Kazakistan Ulusal Bankası Kanunu

yapısı içerisindeki kuruluşlara müdahale edememektedirler. Kanun, Merkez Bankasının fonksiyonlarıyla gayelerini genişleterek daha somut bir hale getirmiş, para tedavülü, kredilendirme, banka ve döviz ilişkileri organizasyonu alanlarında standart bir devlet politikası yürütme konusunda da bağımsızlaştırmıştır. İlk defa, yasal olarak KUB kendi kuruluş (tüzük) sermayesinin tek sahibi olarak tesbit edilmiş ve KUB'nin fonları, oluşum düzeni ve elde edilen kazancın dağıtımını belirlenmiştir.

Kazakistan banka sisteminin reformu pratikte üç aşamada gerçekleşmiştir:

Birinci aşamada (1988-1991) SSCB döneminde merkez fonksiyonların bir kısmının ilgili bankaların ülke içindeki şubelerine aktarmak yoluyla devlet sektörü ihtisaslaşmış bankalarının reorganizasyonu yapılmış, ilk ticari bankalar kurulmaya başlamış ve merkez bankasının bazı fonksiyonlarının KUB'ye teslim edilmesi yönünde ilk adımlar atılmıştır.

İkinci aşama (1992-1993), KUB'nin yavaş yavaş Merkez bankasının bazı fonksiyonlarını Ruble sahasının mevcudiyeti çerçevesinde yerine getirmeye başlamasıyla, ticari bankaların yaygın oluşumu ve gelişmesiyle, ulusal normatif ve hukuki banka temelini oluşturmaya başlamasıyla karakterize edilmektedir.

Üçüncü aşamada (Kasım 1993'ten itibaren) milli paranın tedavüle girmesinden KUB'nin üzerine para ve kredi sahasının işlemesi, kendisiyle bütçe ve bankalar arasındaki ilişkiyi düzenleyen klasik prensiplerin geçerlilik kazanması, banka faaliyetlerini düzenleyen sistemin güçlenmesi konularında tam bir sorumluluk yüklenmiştir.¹⁶

---

¹⁶ G. Ahmetzhanova, N. Makhanov, **op.cit.**, s. 40.

Öyle görünüyor ki, üçüncü aşamanın başlangıcında ülkenin banka sistemi aslında taleplere tam olarak cevap veremiyordu. Bu durum, hem o dönemde henüz KUB fonksiyonlarını yürütme konusunda tecrübesiz olan KUB için, hem de kendisine ait ve kendiliğinden toplanan mali kaynakları kullanarak gerektiği hacimde ekonomi kredilendirmesini gerçekleştiremeyen ve banka hizmetlerinin tamamını yerine getiremeyen ikinci düzey bankalar için geçerlidir.

Bu şartlar altında KUB tarafından Kazakistan'da banka sisteminin reformu hakkında 1995 yılı için somut bir program hazırlandı ve bu program Cumhurbaşkanı tarafından onaylandı. Program, hükümetin reformları derinleştirme ve ekonomik krizden kurtulma yönündeki faaliyetleriyle koordine edilmiş olmakla beraber uluslararası finans kuruluşlarının tavsiyelerini de göz önünde bulunduruyordu. Bu programın yerine getirilmesi esnasında belirli olumlu neticeler elde edilmiş bulunmaktadır:

- Devletin mali politikasının yürütülmesi konusunda KUB ile Maliye Bakanlığı faaliyetlerinin gerekli bir koordinasyon içinde olması sağlanmıştır;
- Klasik merkez bankalarına has para, kredi ve döviz düzenleme araçlarının tüm çeşitlerinin uygulamaya geçilmesi tamamlanmıştır;
- Denetleme sisteminin aşağıdaki mekanizmaları ve ikinci düzey banka faaliyetlerinin düzenlenmesi hazırlanmıştır;
- Normatif bir temel meydana getirilmiş ve döviz düzenleme sisteminin işlenmesine ve kontrolüne başlanmıştır;

- Makroekonomik süreçlerin tahlil ve randımanlık seviyelerini yükseltme, karar alma esnasında onların tahmini ve kullanımı konusunda tedbirler alınmıştır;
- KUB ile ikinci düzey bankaların kullanılmakta olan muhasebe sistemlerinin uluslararası standartlara ve piyasa ekonomisinin gereksinimlerine yeterli hale gelmesi konusunda önemli çalışmalar yapılmıştır;
- Belirlenmiş ekonomik normatifleri ve işletmeyle banka müşterileri olan gerçek kişilerin haklarını doğrudan ihlal eden banka sayıları azalmış bulunmaktadır;
- İkinci düzey bankalarının mali kaynakları biriktirme mekanizmalarının ve bununla beraber ekonomik gerçek ve tüzel kişilere kredi verme esnasında projelerin ve kredilerin iade risk derecesinin değerlendirme düzeyinin kalitesi yükselmiş bulunmaktadır.
- Bankalara orta ve uzun vadeli temelde büyük projeleri kendi başlarına finanse etme olanağı veren kapitalizasyon seviyesinin yükselmesinde olumlu eğilimler görülmüştür.
- Personelin profesyonel olarak hazırlanma seviyesinin çalışmaları daha aktif hale getirilmiştir.¹⁷

KUB tarafından yürütülen tedbirler mikrodüzeydeki oldukça karmaşık ve zıt durumların fonunda ulaşılmış olan finansal ve makroekonomik stabilizasyon

neticelerine olumlu etkiler yapmıştır. KUB tarafından gerçekleştirilen para-kredi siyasetinin asıl amacı milli paranın sabitliğini sağlamak, bankacılık sisteminin likiditesini arttırmak ve piyasanın gelişimi için yeterli imkanları sağlamaktır. Kazakistan Cumhuriyeti bankacılık sisteminde makroekonomik stabilizasyona ulaşma konusunda en önemli rol, sistemli değişimlerin gerçekleşmesi ve bu temelde üretimin düşüşünü aşmak ve yatırımla üretimin daha sonraki artışı için ön koşullar oluşturmak yolunda gerekli imkanların yaratılmasına ilişkindir.

Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Bankası klasik para ve kredi araçları kullanmaktadır. Banka tarafından verilen kredi miktarlarının ayarlanması, mutlak korunan rezervlerin belirlenmesi esasında yapılan geri ödeme resmi faiz oranlarının finansmanı, döviz piyasasına müdahale, Ulusal Bank bonoları dahil devlet kıymetli evraklarıyla yapılan işlemler bu araçlara dahildir. Bankaların kısa süreli nakit sorunlarını çözmek için, tekrar finansmanı sağlayacak hacimler daraltılmış ve kredi sağlama süreleri üç aya kadar sınırlandırılmıştır. Kazakistan Merkez Kliring (Takas) Odası nezdinde oluşturulan bankalar arası kredi piyasası geçen yıldan başlayarak faaliyetini aktif şekilde yürütmektedir. Bankalararası piyasada yapılan teklif pazarlıklarında ulusal düzeyde likidite ve kabul edilir faiz oranlarını desteklemek için, KUB' de iştirak etmektedir. 1995 yılından itibaren bankalara verilen krediler rehine usuluyle verilmektedir. Burada, bankaların kıymetli devlet evrakları rehin unsuru olarak gösterilmektedir. Devlet Bütçesi hakkında kabul edilen Kanun'a göre, devlet bütçe açıklarını kapatmak için Maliye Bakanlığı ilgili hacimlerde kredi işlemlerini yapmaktadır. KUB'nin geri finansman faiz oranları sürekli artı olarak korunmaktadır ve piyasanın paraya olan talebini reel şekilde yansıtmaktadır.

---

¹⁷ www.nationalbankkazakhstan.com.kz

Ekonomide dolarizasyon düzeyini kontrol altında tutmak için döviz depozitolarından daha yüksek milli para cinsinden depozito faiz oranları uygulanması gerekmektedir. Bu ihtiyaçtan hareketle KUB amaçları arasına dolarizasyon düzeyinin kontrolünü de yerleştirmiştir. Halk mevduatının sağlam bir artış eğilimi ve toplam para hacminde halkın mevduat payı büyümesinin artması görülmektedir. Bu durum banka kaynaklarını arttırmakla beraber işletmelere mikrodüzeyde kredi verme imkanı getirmektedir. Bu olumlu eğilim, ileride bankalar arasındaki mutlak rekabet koşullarının gelişmesi, mevduat çekiciliğinin artırılması ve banka hizmetlerinin çeşit ile kalite açısından genişletilmesi esnasında daha da güçlenebilecektir.

Hükümetin ve KUB'nin ılımlı ve sıkı antienflasyon politikasının yanı sıra mikroekonomik düzeyde yapısal ve kurumsal değişim tempolarının yavaşlaması negatif bir etki yaratmıştır ki yüksek enflasyonun esas nedenlerinden biri de budur. Son yılın para ve kredi düzenlemesinin ana stratejisi, ulaşılmış olan makroekonomik stabilizasyonun idame ettirilmesi, ekonomik büyüme amacına geçişin sağlanması ve yeni ekonomik subjelerin yaşama kabiliyetlerini devam ettirilmesi olarak belirlenmiştir. İki esas şart mevcuttur: Birincisi, mevduat ve depozitolar açısından büyüyen bir para akımı sayesinde ikinci düzey bankaları tarafından ekonomik gerçek ve tüzel kişilerin düzenlenmesi; İkincisi, KUB ve tüm bankacılık sistemi tarafından toplu para tekliflerinin makul bir ölçüde artmasıdır.

KUB'nin tahminleri doğrultusunda para ve kredi sahasının gelişimi enflasyon, faiz ve enflasyon beklentilerinin düşüşüyle beraber ilerde milli paranın güç kazanması para dönüşüm hızını yavaşlatacağı düşünülmektedir. Üretim hacmi

stabilizasyon koşullarında para devir hızının düşmesi para talebinin artmaya devam etmesine yol açacaktır. Parasal hacmin genişlemesi optimal ölçülerde öngörülmektedir, çünkü para hacminin genişlemesi için şartların oluşturulmasının yanı sıra para politikasının enflasyonu düşürme amacını şarta bağlayan sınırlandırılmış prensipler korunmuş olmalıdır. İkinci düzey bankaları tarafından çarpan (multiplicative) etki, asıl para hacmini arttırma kanalı olacaktır. İkinci düzey bankaların değerli metal piyasasında ve bir bütün olarak bankacılık sistemine göre para piyasasında artmasıyla beraber dış aktifler de artacaktır.

Para talebini düzenleyen esas araçlar ise şunlar olacaktır: KUB'nin geri finansman faizi, rehine krediler, bütün piyasalardaki (kredi, altın, döviz ve kıymetli kağıt) REPO operasyonları ve son olarak kıymetli kağıt piyasası genişledikçe tedavüle ihraçları daralan KUB paraları. Borsa işlem çeşitlerinin daha düşük riskli piyasalarda genişletilmesi durumu ise banka likiditelerini yükseltme imkanı verecektir.

İkinci düzey banka hesaplarında mutlak para rezerv normları, banka likiditesinin yükselmesine hizmet etmekle beraber para ve kredi politikasının bir aracı olarak para talebinin düzenleyicisi vazifesini görmektedirler. Son zamanlarda yapılması planlanan kararlı bir kâr düşüş eğilimli devlet kıymetli kağıt piyasasının dengeli gelişim koşullarında genişlemesi için sadece tedavüle ihraç edilecek emisyon hacimleri arttırılmakla kalmamış aynı zamanda kıymetli kağıtları dönüşüme çıkartarak da ön koşullar oluşturulmuş bulunmaktadır. Bu perspektifte dönüşüm süreleri 1 yıl olan bonoların çıkışı planlanmaktadır.

Aynı zamanda devlet kıymetli kağıt piyasa hacminin gelişimine yabancılar dahil olmak üzere daha geniş potansiyel yatırımcı kitlesini çekmesi durumu hizmet etmektedir.

KUB,devlet kıymetli kağıt piyasasının dünya gelişme trendlerinin izinden ilerlemeyi hedeflemektedir. Temel piyasa genişledikçe açık piyasa operasyon hacimleri genişleyecek ve burada uzun vadeli hazine kıymetli kağıtlarının ağırlığı giderek artacaktır. Bu işlemler para-bütçe politikasının esasını oluşturarak artık 1997 yılında bütçe açığının kapatılmasına ulusal bankanın iç kaynakları sayesinde son verilecektir.

Şimdilik yetersiz olan kıymetli kağıt gelişim şartlarında Ulusal Bankanın döviz piyasasındaki müdahalesi parasal düzenlemenin etkili araçlarından biri olarak kalacaktır.

Yurtdışı tecrübelerini ve özellikle de milli para tedavül koşullarının altında kazanılmış kendi tecrübelerini göz önünde bulundurarak Ulusal Banka, kendisinin sınırlı müdahalesi esnasında döviz piyasasına arz ve talep oranını yansıtan tek bir standart Tenge değişim kuru politikasını izlemeye devam etmek niyetindedir.

Likidite döviz piyasasının yaratılması neticesinde biriktirilmiş olan olumlu tecrübeleri göz önünde bulundurarak Ulusal banka, ihracattan elde edilen gelirin işletmeler tarafından döviz bazından mutlak satışı alanında esnek bir politika izleyecektir.

Döviz piyasası, geleceğe yönelik döviz işlemlerinin genişlemesi ve döviz risklerine karşı tedbir alma araçlarının gelişmesi kısımlarında bankalararası

piyasanın derinleşmesi yönünde gelişecektir. İleride Ulusal Banka diğer ticari bankalarla beraber bankalararası döviz piyasasının sınırsız kontrat imzalama imkanı olan sürekli bir piyasa işlemesi rejimine geçişini gerçekleştirmeye başlayacaktır.

Ulusal Banka, altın ve döviz rezervlerinin hazırlanmış yönetim konseptiyonuna dayanarak önünde duran şu anki ve gelecekteki amaçlardan yola çıkarak onların içeriğinin optimal yapısını oluşturmaya ve korumaya devam edecektir. Yürütülen operasyonların süre, ölçek, amaç ve tehlikesizliğiyle beraber uluslararası kısa vadeli depozito ve değerli metal piyasalarının daha aktif ve etkili kullanımı hesaba katılarak uluslararası ödemelerin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesindeki teknik araçların seçimini sağlayan mekanizmaların geliştirilmesine büyük önem verilecektir.

Bugün bankacılık sistemi, tamamen reel ekonominin durumuna bağlıdır: ekonomik kurumların düşük ödeme kabiliyeti herkes tarafından bilinir, özel girişim yapıları da istisna oluşturmamaktadırlar, finansal aracılık kalitesini etkileyecek ve bankalar arasındaki rekabetin gelişimini yavaşlatacak bir husus olan bankalara ödeme yapılmamasında önemli bir düşüş görülmemektedir. Bu yüzden ekonomiyi bir an önce krizden çıkarmak için her şeyden önce ödeme krizini ortadan kaldırmak gerekmektedir.

1.3.2. KUB'nin Yapısı

KUB devletin para ve kredi politikasını oluşturmakta ve yürütmektedir. Banka kendine bağlı kuruluşlara tek yapı şeklini oluşturan ve kendi bilançosuna

sahip olan tüzel kişidir. Bu kuruluş yönetim ve yönetim kurulu tarafından yönetilmektedir. KUB'nin en üst kurumu Yönetimdir. Yönetim kurulu ise idari yönetimi oluşturmaktadır. KUB faaliyetlerinden dolayı sorumlulukları Yönetim ve Başkan üstlenmektedir.

KUB yapısı içerisinde departmanlar, bağımsız kuruluşlar, bölge müdürlükleri, şubeler ve diğer kuruluşlarından oluşturmaktadır. Belli bölgelerdeki bankaların düzenleme ve kontrolünü KUB bölge şubeleri aacılığıyla yapmaktadır. Bankanın toplam 19 bölge şubesi bulunmaktadır. Bunun dışında Vezne Operasyonu ve Diğer Eşya Emanet Merkezi, Banknot fabrikası, Bozuk Para Merkezi, Bankalararası Hesaplar Merkezi, Banka Servisleri Bürosu, KUB Oto Merkezi gibi bağımsız kuruluşları da bulunmaktadır. Ayrıca KUB'nin Moskova temsilciliği mevcuttur.

Daha önce belirtildiği üzere, KUB esas itibarıyla bağımsız olmakla birlikte, Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı'na bağlı olarak faaliyetini sürdürmektedir. Buna göre, KUB'nin yapısı aşağıdaki gibi şekillendirilmiştir.

KUB Yönetim Organizasyon Yapısı¹⁸

I.	KAZAKİSTAN CUMHURBAŞKANLIĞI TEŞKİLATI	
II.	KUB YÖNETİM KURULU BAŞKANI KUB YÖNETİM KURULU	
III.	KUB MERKEZ ORGANLARI Departmanlar ve Bağımsız Alt Departmanlar	
IV.	Bölge Müdürlükleri Bölgesel Yönetim	Bağımsız Kuruluşlar (Bozuk Para Merkezi v.d.)
V.	KAZAKİSTAN BANKALAR BİRLİĞİ	
VI.	II.SEVİYEDEKİ BANKALAR	

1.3.3. Kriterler

a- Bankanın Öz Sermayesi

Banka öz sermayesinin artışı bir bankanın finansal faaliyetinin en önemli göstergelerinden biridir. Bankanın öz sermayesi; kuruluş sermayesi, rezerve sermayesi, özel fon, esas araç fonu, fonların kullanımı ve birikimi için amaçlanan aşınma fonu, hizmet ve üretim gelişimine yönelik banka kuruluş fonu, değerli metaller ve kar değerlendirmesi fonundan oluşmaktadır. Yani bankaların KUB

¹⁸ Ahmet Hamdi Dereköy, “Kazakistan’da Bankacılık ve Ekonomik Gelişmeler” (Almatı:

tarafından tespit edilen ekonomik normları yerine getirme durumları öz sermaye büyüklüğüyle belirlenir. Bir bankanın rantabilitesi ve ödeme kabiliyeti onun reel sermaye büyüklüğüne bağlıdır. Bir banka öz sermaye büyüklüğünün düşüşü veya tamamen eksilerde oluşundaki etken genel ekonomik sebeplerin (kredinin geri ödenmemesi, planlanan gelirin elde edilmemesi) dışında banka yönetimin bir tek bankanın değil müşterinin de finansal refahını denememiş bir riske maruz bırakarak paraların şüpheli operasyonlara yatırılmasını provoke eden hızlı kar elde etmeyi amaçlayan politikası da olabilir.

Bugün ikinci düzey bankaların çoğu, küçük öz sermayeye sahip ticari mevduat bankalarıdır. Aynı zamanda dünya tecrübesi, modern bankaların 200'den fazla operasyon ve hizmet çeşidine sahip evrensel, çok fonksiyonlu bir finans ve kredi bütünü olduğunu göstermektedir. Depozit-kredi, mevduat-emisyon, kliring-ödeme, bilgilendirme-danışma ve "banka çevresine ait" diğer birçok operasyonu kendi içinde birleştiren evrensel banka tipi, modern finans sermayesinin taleplerine daha dolgun bir şekilde cevap vermekte ve çok branşlı üretim birliklerinin üretimde dönüşüm ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Fakat Kazakistan'ın anonim ve yabancı katılımlı bankalarının sadece bir kısmı, onları birer evrensel banka haline getiren oldukça büyük bir öz sermayeye sahiptir.

b- Bankalar Tarafından İhtiyati Zorunlulukların Yerine Getirilmesi

KUB tarafından bankaların uyması gereken ekonomik zorunluluklar tespit edilmiştir. Bu zorunluluklar hem bankaların finansal dayanıklılıklarını temin etmek,

---

T.C.Almatı Büyükelçiliği Ekonomi Müşavirliği, 1999), s. 10.

hem para-kredi sistemi stabilitesini, hem de banka mevduat sahiplerinin çıkarlarını korumak için yürürlüğe sokulmuştur.

Zorunluluklar içerisinde aşağıda belirtilen KUB tarafından uygulanan ihtiyati tedbirler girmektedir:

1. Bankanın kuruluş sermayesinin minimum boyutu.
2. Öz sermaye yeterlilik yüzdesi.
3. Kredi alan kişi başına maksimal risk boyutu.
4. Likidite çarpanı.
5. Açık döviz pozisyonunun limitleri.

Bankanın kuruluş sermayesi kurucu üyelerinin katılımları ile veya hisse senedi satışlarından elde ediliyor olup, bankanın taahhütlerinin yerine getirilmesinin ve banka işlemlerinin esas kaynağıdır. Bankanın kuruluş sermayesi artırılması ek hisse senetlerinin basılmasıyla sağlanabilir, burada banka gelirlerinin kapitalizasyonu ve banka bonolarının daha yüksek nominal değer taşıyan hisse senetlerine değişimi sayesinde böyle bir işlem gerçekleşebilir. İkinci düzey Kazakistan bankalarının kuruluş sermayesi şekillendirme yöntemlerine göre aşağıdaki sınıflara ayrılır: anonim, özel, ticari, ortak, şube, kamu ve devletlerarası. Tüm bankalar arasında en yüksek oran % 60 ile anonim bankalara denk gelmektedir.

Öz sermaye yeterlilik yüzdesi bankanın öz sermayesinin (en az öz sermaye yeterlilik yüzdesi %8 düzeyinde belirlenmiştir) risk altındaki aktiflere oranı şeklinde hesaplanmaktadır.

Kredi alan kişi başına maksimal risk boyutu riziko boyutunun (kişi başına toplam borç artı bu kişiye verilen taahhüt toplamı) bankanın öz sermayesine bölünerek hesaplanmaktadır.

Likidite aktiflerinin taahhütlere bölünmesinden elde edilen likidite çarpanı normu da 0,3'ün altına inmemelidir.

Ekonomik zorunluluklara uymamak aslen küçük bankalara has bir özelliktir. Büyük bankalar ise zorunlulukları uymaktadırlar. Zorunluluklara uyulmasındaki artış, sektöre duyulan güvenin artmasına, dolayısıyla bankacılık sektörünün gelişmesine olumlu katkıda bulunmaktadır.

c- Kredi Portföyü

Bir bankanın kredi portföyünün durumu, o bankanın finansal durumunun bir çeşit göstergesi olup onun kalitesi söz konusu bankanın kendi aktiflerini yerleştirme konusundaki politikasına bağlıdır. Ancak en önemli banka gelir kaynağı olan kredi portföyü, kaynakları yerleştirmede esas risk sebebidir. KUB'nin normatif kararlarına uygun olarak kredi portföyünü sınıflandırmanın ve kredi faaliyetinden kaynaklanan zararları kapatmak için rezerv oluşturmanın standart bir düzeni belirlenmiştir. Yapılan operasyonun özelliğine ve çapına uygun olarak kendi faaliyet güvenilirliği ile kontrolünün gerekli düzeyde olmasını sağlamak amacıyla bankalar, şüpheli ve güvensiz borçları, onlara karşı Kazakistan Cumhuriyeti yasaması gereğince KUB tarafından tespit edilen düzen ve koşullarda sınırlandırmalar meydana getirmek suretiyle ayırarak verilen kredilerin ve diğer aktiflerin sınıflandırılmasını yapmak zorundadırlar. Bankalar tarafından sunulan krediler aşağıdaki gruplara ayrılmaktadır:

-Standart kredi

Geri ödeme tarihi henüz gelmemiş ve kalitesinden şüphe edilmeyen bir kredidir. Yani kredi alan kişi büyük bir öz sermayeye ve yüksek rantabiliteye sahip finansal açıdan dayanıklı bir işletmedir. Bankanın onun üzerine bir kredi dosyası vardır. Güvenilirliğin değerlendirilmesinde kredi alan kişinin geçmişte kendi taahhütlerine olan yaklaşımı önemli bir rol oynuyor.

-Standart olmayan kredi

Kredi 30 güne kadarki gecikmesine bağlı önemsiz bir risk taşıyan ve en fazla bir kere uzatılan kredidir. Yani bu, mali durumu sabit fakat bazı uygun olmayan göstergeleri olan müşterilere verilen kredidir.

-Tatmin edici olmayan kredi

Kredi hesabına borç erteleme nin geçildiği günden itibaren 30 ile 60 gün arasında bir gecikme süresi olan ve birden fazla uzatılmış olan kredilerdir. Kredinin verildiği andan itibaren kredi dosyası olmayan müşterilere verilen krediler, ödeme sürelerinin yerine getirilip getirilmediğine bakılmaksızın, bu gruba girerler.

- Şüpheli kredi

Kredi hesabına borç erteleme nin geçildiği günden itibaren 60 ile 90 gün arasında bir gecikme süresi olan kredilerdir.

-Zararlı kredi

Kredi hesabına borç ertelemeinin geçildiği günden itibaren 90 günü aşan bir gecikme süresi olan kredilerdir

1.4. Uluslararası Bankacılık Standartlarına Geçiş

1995-1999 yıllarında Kazakistan bankacılık sistemi, KUB tarafından 12 Aralık 1996 tarihinde onaylanmış olan “İkinci Düzey Bankaların Uluslar Arası Standartlara Geçiş Düzenleri Hakkındaki Tüzük”te belirtilen önemli değişikliklerden geçmiştir. Bu programa göre Kazakistan’da faaliyette olan bütün bankaların 2000 yılının sonuna kadar sermaye, likidite, aktiflerin kalitesi, idare düzeyi, muhasebe, bilgileri girme ve aktarma konularındaki yeterlilikte uluslar arası standartlara ulaşmaları gerekmektedir.¹⁹

1997’de bankaların yatırım ve mevduat (depozit) bankaları olarak ayrılması ortadan kaldırılıp, bankacılık faaliyetlerinin genişlemesi öngörülmüştü, bununla beraber bankaların açılması, lisans alması, bankalardaki iç kontrol ve prosedürlerle ilgili talepler yükseltilerek bankanın mali durumunun reyting değerlendirmesi CAMEL sistemine²⁰ göre yapılmaya başlamıştır.

Nisan 1999’da Hükümetle KUB kararıyla Kazakistan’da Tenge’nin serbest değişimli alış-satış kuru (SPOK) rejimi yürürlüğe girdi ve bu durum, KUB’nin 1998’de meydana gelen iç finans piyasalarındaki, özellikle de Rusya’daki krizden

---

¹⁹ A. İkonnikov, “Ochen Krutoy Podyem”, **Kontinent**, No.25, 2002, s. 65.

²⁰ İşletmelerin reytinglerini belirlemek amacı ile rakamsal değerler belirlenmesi. Detaylı bilgi için bkz: David C. Richarson, **Pearls Monitoring System** (Wisconsin: World Council of Credit Unions, 2002), s. 4.

sonra mecburen artmış olan müdahalesi olmaksızın, Tenge kurunun döviz piyasasındaki arz ve talebe göre oluşmasını mümkün kılmıştır.

KUB'nin yürüttüğü para ve kredi politikasının en önemli başarılarından biri-1993 yılında %2153'lere kadar ulaşmış olan hiperenflasyonun durdurulmuş olmasıdır. Şimdilerdeyse Kazakistan'da enflasyon oranı yıllık %4-6'dır ve bu, ülke ekonomisi için optimum sayılan seviyedir. Enflasyon tempolarıyla yeniden yatırım (refinancing) oranları dinamizmdeki eğilimler açısından birbirine uygun olduklarından bankaların yeniden yatırım oranlarının dinamik düşüş süreci de buna paralel olarak gidiyordu. Örneğin, Ocak 1993 ile Kasım 2002 tarihleri arasında yeniden yatırım oranı % 270'ten %7,5'e kadar düştü. Dünya tecrübesinin gösterdiği gibi, para ve kredi bedelinin uzun vadeli plandaki istikrarlılığı, ekonominin etkili işleyişinin, dolayısıyla da başarılı bir ekonomik büyümenin ve yüksek istihdamın başlıca koşulu olmuştur.

Özellikle de ikinci düzey bankaların ekonomi kredileme işindeki rolünü belirtmek gerekir. Ekonominin birçok sektöründeki pozitif bir üretim artışı, finans piyasasının istikrarlı gelişimi ve bankaların kaynak bazlarının ileriye doğru büyümesi gibi bir ortamda bankaların kredi potansiyeli de önemli ölçüde artmıştır. Netice itibariyle bankalar ekonominin reel sektöründeki gerçek veya tüzel kişilere kredi verme yönündeki faaliyetlerini daha aktif bir hale getirmişlerdir. Örneğin, 2000 yılının sonuna doğru banka kredilerinin VVP'ye oranı %11 civarındayken, 1999'da bu oran %8'den fazla değildir. Günümüzde banka aktiflerinin %60'tan fazlası ekonomiyi kredilemeye yöneliktir.

Bankacılık hizmet kalitesinin gelişmesine ve artmasına ülkenin ödeme sisteminin iyileştirilmesi de büyük etki yapmıştır. Yabancı uzmanların değerlendirmesine göre Kazakistan, BDT ülkeleri içindeki en iyi ve dünya kriterlerine uygun bir ödeme sistemi yaratmayı başarmış bulunmaktadır. Bu sistem, ödemelerde gerekli olan para hacmini minimuma kadar azaltma ve devir hızını arttırma imkanı vermiştir. Bir ayda toplam 250 milyar Tengelik ortalama 500 bin satış gerçekleştiği belirtilmektedir.²¹

1.4.Kazakistan Bankalar Birliği

Kurulan yeni cumhuriyet ile birlikte bankalar ve onların denetleme ve düzenleme mekanizmaları ile ilgili bazı sorunlar meydana gelmişti. Bu sorunların en başında da böyle bir kurumun olmayışı geliyordu.

İşte bu yüzden Alma-Ata'da faaliyet gösteren 11 bankanın girişimi ile Mayıs 1993 yılında Kazakistan Bankalar Birliği'nin kuruluşu hakkında bir genelge yayınlandı. Bu genelge çerçevesinde 23 Mayıs 1993 tarihinde Kazakistan Bankalar Birliği'nin ilk toplantısını yapmak üzere Kazakistan Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren 35 banka davet edildi. 26 bankanın hazır bulunduğu ilk toplantıda birkaç önemli kararlar alındı. Bulardan en önemlileri;

- a) Kazakistan Bankalar Birliği'nin Kuruluşu,
- b) Kazakistan Bankalar Birliği'nin içtüzüğünün kabulü,
- c) Kazakistan Bankalar Birliği Yönetim Kurulu'nun belirlenişi,

---

²¹ Ikonnikov, **op.cit.**

d) Üyelik kriterlerinin belirleme usulleri üzerinde uzlaşma

şeklinde özetlenebilir.

1994 yılının son çeyreğinde kuruma 75 banka üyeydi. Bu rakam, Kazakistan Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren bankaların %30'una tekabül ediyordu.

1995 yılından itibaren Kazakistan Cumhuriyeti bankacılık sektörüne uluslararası normlar getirilmeye başlandı. Bundan dolayı, Bankalar Birliği ve Merkez Bankası çok sıkı işbirliğine girerek kurulacak olan bankaların özsermayesini varolandan 3 kat büyüttüler. Bu, Kazakistan'daki banka sayılarını düşürmek ve bununla beraber bankacılık sektörünün kalitesini uluslararası normlara yaklaştırmak adına atılmış olan ilk adımlardandı. Bunun yanında, Avrupa Birliği'nin Orta Asya politikası çerçevesinde TASIC politikası yürürlüğe koyulmuştu. Bu politikanın içeriklerinden biri, üye ülkelerin bankacılık sektörlerinin gelişimine katkıda bulunmaktır. Bu amaçla, üye ülkelerin Avrupa Bankacılık Sektörünün Merkezi adı altında İrlanda ve Danimarka bankacılık sektörlerine yaptıkları katkıların çerçevesinde Kazakistan bankacılık sektörüne de yardımcı olmaya çalıştığı görülmüştür.

24 Mayıs 1996 yılında Kazakistan Bankalar Birliği'nin Alma-Ata'da IV Olağan Kongresi yapılmıştır. Bu toplantıda 29 banka, Cumhurbaşkanı'nın ekonomik işlerinden sorumlu başdanışmanı, Ekonomi Bakanı, Merkez Bankası Başkanı iştirak etmişlerdir. Kazakistan Cumhuriyeti bankacılık sektörünün temelini oluşturan kararlar bu kongrede alınmış olup bu kararların başlıcaları şunlardır;²²

---

²² www.tsesnabank.com.kz

a) Bankacılık Sektörünün İlk Beş Yıllık Planı; Kazakistan'ın kredi ve bankacılık sisteminin gelecekteki gelişme yönünü belirleyen önemli gelişmelerden biri, 1993 yılının Nisan ayında “Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Bankası” ile “Kazakistan Cumhuriyeti’ndeki bankalar ve bankacılık faaliyetleri” kanunlarının kabul edilmesidir. Bu kanunların kabulü, egemen bir devletin kurulması, dünyanın Kazakistan’ı tanıması, bağımsız ulusal bankacılık sisteminin gelişmesi gibi faktörlere bağlıydı. Eskiden mevcut olan “Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ndeki Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri” kanunu, yeni ekonomik ve siyasi gerçeklere artık cevap vermiyordu. O kanunda Kazakistan Merkez Bankası’nın statüsü egemen bir devletin bankası olarak belirlenmemiş olup Merkez Bankası’nın fonksiyonlarıyla gayeleri de SSCB Merkez Bankasının Kazakistan Cumhuriyetindeki bir ofisi şekline uygun olarak oluşturulmuştur.²³

“Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Bankası” kanunu, Merkez Bankası’nı Hükümet ve diğer yönetim organlarından bağımsız kılarak, sadece Kazakistan’ın Üst Kurulu ile Cumhurbaşkanına hesap verecek bir kuruma dönüştürüldü. Kanun, Merkez Bankası’nın fonksiyonlarıyla gayelerini genişleterek daha somut bir hale getirdi. Para tedavülü, kredilendirme, banka ve döviz ilişkileri organizasyonu alanlarında standart bir devlet politikası yürütme konusunda da daha bağımsız bir biçim sağlandı. İlk defa yasal olarak Kazakistan Cumhuriyeti Üst Kurulu şahsında Merkez Bankası’nın kuruluş (tüzük) sermayesinin tek sahibi olarak tespit edildi. Merkez Bankası’nın fonları, fonların oluşum düzeni ve elde edilen kazancın nasıl dağıtılacağı belirlendi.

---

²³ www.nationalbankkazakhstan.com.kz

Kanunun getirdiği çok önemli yeniliklerden biri de bankaların kuruluş ve tasfiye süreçlerinde ortaya çıkan problemlerin çözümü ve uluslararası bankacılık uygulamasına uygun olarak oldukça sert ekonomik normatif listesini teşkil etme konularında Merkez Bankası'na özel yetkilerin verilmesidir. Üstelik Merkez Bankası, ikinci düzey bankaların operasyon faaliyetlerine karışma hakkına sahip değildi. Merkez Bankası'nın kontrol ve denetim fonksiyonları tüm kredi-para sistemini yıkabilecek olumsuz olaylara, kontrol dışı kredi-para emisyonlarına meydan vermemeye yönelikti.²⁴

“Kazakistan Cumhuriyeti'ndeki Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri” kanunu ise ikinci düzey bankaların fonksiyonlarını, haklarını, yükümlülüklerini ve birer anonim şirket olarak onların hukuki statüsünü net bir şekilde belirledi. Yeni kanunun ayırt edici özelliği, dünya bankacılık uygulamasına uygun olarak bankaların kurulma düzenine daha yüksek taleplerin ve standartların getirilmesidir. Bu durum, mudilerin çıkarlarını daha çok korumak amacıyla bankaları müşteriler karşısındaki sorumluluklarını arttırmaya zorlamakta ve bununla beraber banka idarecilerine has nitelikler için gereken standartları da yükseltiyordu.

b) Bankaların Finans Disiplininin Meydana Getirdiği Yükümlülüklerinin Yerine Getirebilme Adına Attıkları Adımlar

Bütün bunların amacı, 15 Kasım 1993 tarihinde tedavüle geçirilen milli para birimi olan Tenge'ye geçişi ve Kazakistan tarafından bağımsız bir para-kredi politikasının yürütülmesini kolaylaştırmaktı. Bu, Kazakistan'ın bankacılık sisteminin gelişmesinin ikinci aşamasıydı. Yeni banka kanunlarının kabul

---

²⁴ Ahmet Hamdi Dereköy **op.cit.**

edilmesiyle ve milli para biriminin tedavüle girmesiyle Merkez Bankası nihayet onun iç ve dış istikrarlılığıyla alakalı meseleleriyle ilgilenme ve kazanılan deneyimin temelinde kuruluş fonunun minimum miktarı, öz araçlarının yeterlilik kat sayısı, likidite kat sayısı vs. gibi ekonomik normatifleri genişletmek ve sertleştirmek suretiyle bankacılık sistem gelişmesinin dolaylı kontrol mekanizmasını mükemmelleştirme imkanını buldu. Ekonomiye zamanında ve güvenli olarak parasal kaynaklar sağlayabilmek için gerekli olan banka sayısı hakkında mesele gündeme geldi. Dünya uygulamasının incelemesi, ikinci düzey banka sayısının ülkelere göre değiştiğini gösteriyor. Örneğin, 1993'ün verilerine göre ABD'de sayıları 10 922, Almanya'da 270, İtalya'da 176, Japonya'da ise sadece 140 idi. Sanayi bakımından gelişmiş olan ülkelerin bankacılık sistem faaliyetinin deneyimi, asıl problemin banka sayısında değil de bu bankaların ödeme kabiliyetlerinin ne derece yüksek olduğunda, araçları yeniden koleksiyoncularla yatırımcılar arasında ne derece etkili dağıttıklarında ve para piyasasındaki likidite sorunlarını ne derece hızlı, zamanında ve minimum riskle çözdüklerinde olduğunu göstermektedir.²⁵ Kazakistan'da ticari bankaların sayı bakımından zirveye ulaştıkları 1993 yılında sayıları 204'ü buluyordu, üstelik bu bankaların çoğu da mali açıdan fakirdi. Merkez Bankası için bankacılık sektörünü iyileştirme meselesi gündeme geldi. Bankaların kurulması ve faaliyetleriyle ilgili daha sert talepler ve bankacılık faaliyetlerinin düzenlenmesi konusunda Merkez Bankası'nın daha geniş yetkileri, bankacılık faaliyetinin ve kontrolünün uluslararası gerçekleştirme standartlarının temelinde hazırlanmış olan Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın Kanun gücüne sahip olan 30 Mart 1995 tarihli "Kazakistan Cumhuriyeti'nde Bankalar ve Banka Faaliyetleri" adlı

---

²⁵ www.tsesnabak.com.kz

kararında²⁶ tespit edilmiş bulunmaktadır. O günden itibaren söz konusu Kanunda bankacılık işinin uygulamasını ve bankacılık faaliyetinin düzenlemesini her seferinde Basel banka denetim komitesi (Basel Committee on Banking Supervision) tarafından tanımlanmış olan uluslararası standartlara biraz daha yaklaştıran ondan fazla değişiklik ve ekleme yapıldı. Sonunda, 2000 yılının başında mali sektörün istikrarlılık değerlendirilmesiyle ilgili bir Program (Financial Sector Assessment Program, FSAP) çerçevesinde Kazakistan'da çalışmış olan Dünya Bankası ile Uluslararası Döviz Fonu'nun özel heyeti, Kazakistan bankacılık sisteminin hukuki açıdan Basel Komitesine tamamen uygun olduğu sonucuna varmıştır. Avrupa Rekonstrüksiyon ve Gelişme Bankası da yapılan reformlara yüksek bir not vermiştir. Bu şartlar altında Merkez Bankası tarafından Kazakistan'da banka sisteminin reformu hakkında 1995 yılı için somut bir program hazırlandı ve bu program Cumhurbaşkanı tarafından onaylandı.²⁷ Program, hükümetin reformları derinleştirme ve ekonomik krizden kurtulma yönündeki faaliyetleriyle koordine edilmiş olmakla beraber uluslararası finans kuruluşlarının tavsiyelerini de göz önünde bulunduruyordu. Bu programın yerine getirilmesi esnasında belirli olumlu neticeler elde edilmiş bulunmaktadır:

-Devletin mali politikasının yürütülmesi konusunda Merkez Bankası ile Maliye Bakanlığı faaliyetlerinin gerekli bir koordinasyon içinde olması sağlanmıştır;

-Klasik merkez bankalarına has para, kredi ve döviz düzenleme araçlarının tüm çeşitlerinin uygulamaya geçilmesi tamamlanmıştır;

---

²⁶ Sonraki bölümlerde Bankalar Kanunu olarak kullanılacaktır

²⁷ Ikonnikov, **op.cit.**

-Denetleme sisteminin aşağıdaki mekanizmaları ve ikinci düzey banka faaliyetlerinin düzenlenmesi hazırlanmıştır;

-Normatif bir temel meydana getirilmiş ve döviz düzenleme sisteminin işlenmesine ve kontrolüne başlanmıştır;

-Makroekonomik süreçlerin tahlil ve randımanlık seviyelerini yükseltme, karar alma esnasında onların tahmini ve kullanımı konusunda tedbirler alınmıştır;

-Merkez Bankası ile ikinci düzey bankaların kullanılmakta olan muhasebe sistemlerinin uluslararası standartlara ve piyasa ekonomisinin gereksinimlerine yeterli hale gelmesi konusunda önemli çalışmalar yapılmıştır;

-Belirlenmiş ekonomik normatifleri ve işletmeyle banka müşterileri olan gerçek kişilerin haklarını doğrudan ihlal eden banka sayıları azalmış bulunmaktadır;

İkinci düzey bankalarının mali kaynakları biriktirme mekanizmalarının ve bununla beraber ekonomik gerçek ve tüzel kişilere kredi verme esnasında projelerin ve kredilerin iade risk derecesinin değerlendirme düzeyinin kalitesi yükselmiş bulunmaktadır.

Bankalara orta ve uzun vadeli temelde büyük projeleri kendi başlarına finanse etme olanağı veren kapitalizasyon seviyesinin yükselmesinde olumlu eğilimler görülmüştür. Personelin profesyonel olarak hazırlanma seviyesinin çalışmaları da daha aktif hale getirilmiştir.²⁸

---

²⁸ www.turanalembank.com.kz

Yani, Merkez Bankası, 31 Ağustos 1995 tarihinde kabul edilmiş olan yeni “Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Bankası” kanununa dayanarak bankacılık kontrolünün yetkili organı olarak bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılmasını başlatmış bulunmaktadır. Sert bir ıslah yoluyla banka sayısını azaltma yönünde çalışmalar başlanmış, istikrarsız ve zayıf bankalar ya tasfiye edilmiş ya da büyük bankaların ikincil bankalarını oluşturacak biçimde birleştirilmiştir.²⁹

c) Tenge Kuru ve Faiz Oranları Politikaları

Genel olarak Kazakistan’ın “Tenge Kuru ve Faiz Oranları Politikaları” dönemini 1993-2001 yılları arasındaki gelişmesi hakkında Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Bankası’nın verilerine göre yorum yapılabilmektedir.

Merkez Bankası geçen yıllar içinde kendi alt yapısını geliştirmiştir. Kendi banknot fabrikasının işletmeye açılmasıyla ülkenin nakit para ve yüksek kaliteli poligrafi ürün (pasaport, diploma, kıymetli kağıtlar ve vs.) ihtiyacının sağlanmasıyla ilgili birçok önemli mesele çözüme kavuşmuş oldu.³⁰

Ülkenin bankacılık sisteminin gelişimi ve reformasyonu yönündeki ardıl ve birbirine bağlı adımların yapılması ve bununla beraber oldukça sert bir para- kredi siyasetinin gerçekleştirilmesi enflasyonun önünü kesmeğe, tenge kurunu sabitlemeğe ve faiz oranlarını düşürmeye imkan vermiştir.³¹

---

²⁹ Ahmetova, **op.cit.**

³⁰ www.valuttransitbank.com

³¹ Bakınız EK-III

1.4.2. Yapısı

Kazakistan Cumhuriyeti Bankalar Birliği ekonomik kriz ve finansal karşılıklar döneminde 1993 yılının Haziran ayında kurulmuştur. Birliğin asıl amacı bankalara yardımcı olmak, sorunlarına çözüm bulmak ve daha etkili çalışmalarını sağlayarak ülke ekonomisinin gelişimine katkıda bulunmaktır. Birliği oluşturan komiteler kısaca aşağıda gibidir.³²

a- Hukuki Sorunlar Komitesi

Burada bankalar açısından yürürlükte olan kanunlar ve diğer bütün mevzuat incelenmekte ve bu mevzuatla ilgili bankaların karşılaştıkları sorunlar çözülmeye çalışmaktadır.

b- Vergi Komitesi

Bu komite bankaların vergi sorunlarıyla ilgilenmekte ve bu konuda danışmanlık hizmetleri vermektedir. Ancak Kazakistan'ın şu anki mevzuatının ve vergilerin çok karışık olması çoğu zaman bu komitenin çalışmasını zorlaştırmaktadır.

c- Mevduat koruma Komitesi

Gerçek kişiler için kurulan komitenin geçmişi 5 yıl önceye dayanmaktadır. Bu komite şu anda iyi bir mevduat koruma sistemini kurmak için gelişmiş ülkedeki mevcut uygulamalardan bilgi toplayarak ve

---

³² Ahmetova, **op.cit.**, s.64-66.

bankalardan öneri ve sorunları ile ilgili görüşlerini ve Kazakistan mevzuatını dikkate alarak titiz bir çalışma yapmaktadır.

d- Bankaların Ceza Kanunu Komitesi

Bu komite tarafından Rusya bankalarının ceza kanununun örnek alınması kararı verilmiştir. Bu doküman halkın bankalara karşı güvenini artıracaktır. Bu Bankalar Ceza Kanununun son hali bankalar tarafınca isteğe bağlı olarak imzalanacaktır. Bankalar şerefiyeleri ve bankalar sistemindeki rating düzeyi bu ceza kanununu uygulamasına bağlı olacaktır.

e- Banka Dokümanlarını Standartlaştırma Komitesi

İngiltere'den gelen Kameron Mackena firmasının yardımıyla komite banka dokümanlarının standartlaştırma ve uluslararası taleplere uyulması işlemini gerçekleştirmektedir.

f- Muhasebe Kayıtları ve Uluslararası Standartların Uygulanması Komitesi

Kazakistan'daki bankaların muhasebe kayıtlarının uluslararası standartlara göre yapılması gerekmektedir. Bu komite KUB ile birlikte yine, uluslararası muhasebe standartlarına uygun muhasebe sistemini geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Komitenin ayrıca muhasebe kayıtlarının normatiflerini oluşturma işlemlerde yer alması ihtimali mevcuttur. Komite'ye bu çalışmalarında USAID grubu yardımcı olmaktadır.

g- İnsan Kaynakları Komitesi

Bu Komite banka personelinin bütün sorunlarıyla ilgilenmekte ve personele profesyonel eğitim sağlamaktadır. Değişik konularda değişik ülkelerden toplanan uzmanlar tarafından verilen konferanslar ve seminerler organize etmektedir. Komite personele uzman eğitimi vermek suretiyle daha yüksek banka standartlarını oluşturmaya çalışmaktadır.

Bankalar Birliğin çalışmasını icelerken görüldüğü gibi çoğu gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Kazakistan'da da bazı sorunlar yaşanmaktadır. Ancak burada bankaların bu sorunları ile ilgili uzmanların ilgilenmesinin ve Birliğin çok yoğun çalışmalar yapmasını Kazakistan bankacılığını dolayısıyla ekonomiyi olumlu etkileyerek gelişmeyi ve büyümeyi sağlaması beklenmektedir.

1.6. Kazakistan Ticari Bankaları

1.6.1. Ticari Bankaların Kredi Sisteminde Rolü ve Yeri

Ticari bankalar, finansal aracı adını alan özel işletme kategorisine dahildirler. Bankalar, sermayeyi, toplumun birikimlerini ve diğer serbest parasal kaynakları toplamakta, iktisadi faaliyetler çerçevesinde geçici bir süre için diğer ekonomik aktörlere bu kaynakları kullanıma sunmakta ve ilave sermaye ihtiyaçları bu şekilde karşılamaktadır. Finansal aracılar piyasanın önemli fonksiyonlarından birini yerine getirmekte ve parasal birikimlerin üretim alanları ve bölgelere göre tekrar dağıtım mekanizmasını sağlamaktadır.

Kazakistan'da "Banka ve bankacılık faaliyetleri" kanunuyla ikinci düzey bankalar, hamiline hisse senetleri çıkarma hakkı olmayan anonim şirketler şeklinde kurulmaktadır. Sadece devlet mülkiyeti temelinde kurulabilen devlet bankalarının dışındaki bankalar, her türlü mülkiyet temelinde oluşabilirler. Banka kurucuları ve hisse sahipleri, yabancı bankaların yasanın öngördüğü gibi şube bankalar kurma özelliği de dikkate alınarak yabancı tüzel ve gerçek kişiler olabilirler. İkinci düzey bankalara gerçek ve tüzel kişilerin paralarını çekmeye, banka ve banka dışı finans kuruluşlarında hesap ve değerli metal hesabı açmaya ve uygulamaya; belirli operasyonların gerçekleştirilmesi (kasa, virman, çeşitli havale işlemleri, muhasebe, kredi, trast, kliring, saklama, rehine gibi) faaliyetlerine izin verilir. Ayrıca, sermaye yatırımlarının ve döviz işlemlerinin yapılmasına izin verilmektedir.

Kazakistan Cumhuriyeti'nde 1 Ocak 2004 tarihi itibarıyla, 1023 RKO, 355 şubelerle 35 çalışan banka sicilini almıştır. Bunlardan: Yabancı Sermayeli Bankalar 16, Devlet Bankalar (Ana sermayelerinin oluşumu % 100 Devlet tarafından sağlanmış bankalardır) 2 bankadır.

Yakın zamanlarda görülen banka sayılarındaki artış ekonominin daha olumlu bir gelişme göstermesi ile birlikte yerini daha yavaş bir artışa bırakacağı öngörülmektedir.

1.6.2. Ticari Bankalar Sektörünün Yapısı

1.6.2.1. Kazakistan'da Faaliyet Gösteren Bankalar

Tablo 1 Kazakistan'daki Bankacılık Sektörü

	01.01.2002	01.01.2003	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006
2.Seviyedeki Bankalar	44	37	35	35	34
Özel Sermayeli Bankaları	25	19	17	19	19
Yabancı Sermayeli Bankaları	16	17	16	15	14
Devlet Bankalar	3	1	2	1	1

Kaynak: KUB

a-Özel Sermayeli Bankalar

-Alaş-Bank ZAO

-Almaty Merchant Bank AO

-Alyans-Bank AO

-Valut-Tranzit Bank OAO

-Danabank AO

-Evraziysky Bank AO

-Zhilishny Stroitelny Sbergatelny Bank Kazakhstana AO

-Industrialny Bank Kazakhstana OAO

-Bank Kaspiysky AO

-Kazinvestbank AO

-Halk Savings Bank of Kazakhstan AO

-Neftebank AO

-Nurbank AO

-Senim-Bank OAO

-Temirbank AO

-Bank CentrKredit AO

-Tsesnabank AO

b-Yabancı Sermayeli Bankalar

-ABN Amro Bank Kazakhstan ZAODAB

-Alma-Ata MB OAO

-Alfa-Bank DB OAO

-Demir Kazakhstan Bank OAO

-Zaman-Bank OAO

-Kazkommertzbank AO

-Kazakhstan-Ziraat-International Bank ZAO

-Bank of China in Kazakhstan ZAO DB

-Lariba-Bank SB OAO

-National Bank of Pakistan in Kazakhstan ZAO DB

-Citibank Kazakhstan AO

-TAIB Kazakh Bank ZAO TB

-TEXAKABANK AO

-Trade-Industrial Bank of China in Almaty ZAO

-Bank Turan Alem AO

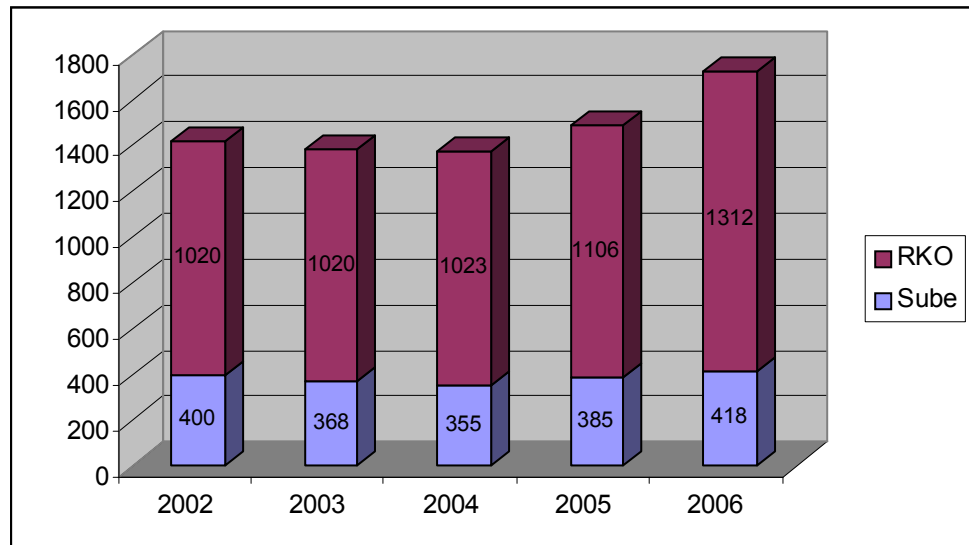
-HSBC Bank Kazakhstan ZAO DB

c-Devlet Bankaları

-Development Bank of Kazakhstan ZAO

-Eximbank Kazakhstan AO

Resim 1.Kazak Banka Şube ve RKO'ların Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: KUB

1.6.3. Kazakistan Bankalarının Aktifleri ve Sermayesi

Ticari bankaların faaliyetlerini daha iyi anlayabilmek bakımından bilançoğu oluşturan kalemlere bakmak gerekmektedir. Bilanço, basit bir şekilde açıklanırsa, bir işletmenin belli bir andaki mali durumunu gösteren tabloya verilen addır.³³ Diğer bir değişiyle, bankanın neye sahip (aktifler), neyi borçlu (pasifler) olduğunu ve neyin bankaya yatırılmış (sermaye) olduğunu gösterir.

Kazakistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı'nın Muhasebe Standartları Hakkında Yönetmeliği'ne göre:

(i)Aktifler: nakit para, menkul kıymetler cüzdanı, diğer bankalardaki mevduatlar, krediler, sabit kıymetler, provizyonlar ve diğer aktifler kalemleri;

(ii)Pasifler: mevduatlar (vadeli, vadesiz, tasarruf) ve borçlar (uluslararası mali kuruluşlar, KUB ve diğer bankalara olan), banka menkul kıymetleri ve diğer banka yükümlülükleri;

(iii) Sermaye: nominal sermaye, ek sermaye, dağıtılmayan karlar, sermaye rezervi, satışa hazır menkul kıymetlerden elde edilebilecek karlar (zararlar) ve hissedarlardan geri satan alınan banka hisseleri. Aynı bilanço kalemleri tüm banka sisteminin anlaşılması açısından da önemlidir.

---

³³ Yüksel Koç Yalkın, **İşletmelerde Mali Analiz Teknikleri**, (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1988), s.62.

Bankacılık sektörünün etkinliğinin anlaşılması bakımından aktifler-sermaye ilişkisi önem taşımakta ve toplam sermaye/toplam aktifler (sermaye yeterliliği), özsermaye/risk ağırlıklı aktifler ve özsermaye/toplam krediler gibi rasyoların hesaplanmasına olanak sağlamaktadır. Bu nedenle çalışmanın izleyen bölümünde Kazakistan bankacılık sektöründeki aktifler-sermaye ilişkisi üzerinde durulacak, pasifler kalemine daha sonra yer ayrılacaktır.

a-Aktifler

01.01.2002 tarihinden itibaren Kazakistan bankaların toplam aktif miktarı 1 435,8 milyar Tenge (2,8 kat) artarak 01.10.2004 tarihinde 2 254,4 milyar Tenge'ye (\$16,3 milyar) ulaşmıştır.

Bankaların aktif yapılarında borçlar (%70,1) ve menkul kıymetler portföyleri (%18,4) en büyük paya sahiptirler. Aktiflerin artışı daha çok borçların 1 062,3 milyar Tenge – 8,17 milyar \$ - artması (3 kat) ve menkul kıymetlerin 363,7 milyar Tenge – 2,79 milyar \$ - artması (8 kat) sayesinde olmuştur. Banka sektöründe kredi vermenin büyümesi ekonomide finans sektörünün stabilize edilmesi, nüfus gelirinin artması ve reel sektör işletmelerinin borç ödeme kabiliyetlerinin yükselmesi gibi birkaç olumlu faktöre bağlıdır.

01.01.2002 ile 01.10.2004 tarihleri arasındaki dönemde kredi portföy yapısında kredi kalitesinin belirli bir ölçüde düştüğü görülmektedir. Öyle ki, standart kredi hissesi %69'dan %56,3'e düşmüştür, şüpheli kredi hissesi %28,9'dan 41,1'e yükselmiştir, güvensiz kredi hissesi %2,1'den 2,6'ya yükselmiştir.

Bankalar tarafından küçük kuruluş sahiplerine verilen kredilerin büyüme oranı bu yıl içinde %41,3'tür. 01.10.2004 tarihi itibarıyla banka sektörünün toplam kredi portföyünde yukarıda belirtilen kredilerin hissesi %17,6'dır.

Kredi portföy kalitesinin düşmesi, banka sektörünün artan kredi risklerinin bir göstergesidir, ki bu durumda bankalar borç ödeme kabiliyeti daha az olan borçlulara hizmet vermek ve daha riskli yeni kredi hizmet piyasalarına (tüketim kredisi verme, kredi kartlarına göre overdraft (kredi limitini aşan çek) ve v.s.) yönelmek zorunda kalmaktadırlar.

Genel bir bakış açısıyla, 2005 yılı itibarıyla, bankaların petrol ve ağır sanayi şirketlerine vermiş olduğu krediler, vermiş olduğu krediler toplamının ancak %10'unu teşkil etmektedir. Bu da petrol ve ağır sanayi şirketlerinin finansmanında ya kendi sermayelerini ya da uluslararası banka veya kuruluşlara doğrudan başvurduklarını göstermektedir.

İkinci düzey bankaların toplam öz sermaye miktarı 01.01.2002 tarihinden itibaren 189,6 milyar Tenge (2,6 kat) artarak 01.10.04 tarihi itibarıyla 311,2 milyar Tenge'ye – 2,39 milyar \$- ulaşmıştır.

b-Taahütler ve Mevduatlar

01.01.2002 tarihinden itibaren ikinci düzey banka taahhütlerinin genel toplamı 1 324,8 milyar Tenge (2,9 kat) artarak 01.10.2004 tarihinde 2 008,7 milyar Tenge –15,45 milyar \$ - olmuştur.

Banka taahhütlerinin yükselmesine en büyük etki- müşterilerin depozito tabanlarının artışıdır. Öyle ki, müşteriler karşısındaki taahhütler 2,7 kat artarak 1

339,8 milyar Tenge oldu ve bu taahhütlerin banka sektöründeki toplam taahhütlerin genel toplamındaki hissesi %66,7'ye ulaşmıştır.

01.01.2002 tarihinden itibaren müşteri mevduatı 847 milyar Tenge (%2,7) artmış olup 01 Ekim 2004 tarihi itibarıyla 1 334,7 milyar Tenge olmuştur.

Dört yıl içinde gerçek kişilerin mevduatı, daha çok vadeli mevduat hesaplarında bakiyelerin 180,7 milyar Tenge (2,2 kat) artması sayesinde, 2,2 kat veya 221 milyar Tenge artmış bulunmaktadır. Bu arada vadeli mevduatlar 2 kat olmak üzere tüzel kişi mevduatları 3,1 kat artmıştır.

Dört yıl içinde likiditenin toplam kat sayısı 01.01.02 tarihindeki 0,83'ten münferit bir banka için minimum norm 0,3 iken 01.10.2004 tarihinde 0,92'ye kadar yükselmiştir. Kısa vadeli likiditenin genel kat sayısı (minimal değer - 0,5) 1 Ekim 2004 tarihli duruma göre 0,91'dir.

01 Ekim 2004 tarihinde ikinci düzey bankalar tarafından toplam 34,9 milyar Tenge'lik net gelir elde edildi (01 Ekim 2001 tarihinde bu miktar 8,4 milyar Tenge'ydi). Toplam gelir miktarı- 222,3 milyar Tenge (01 Ekim 2001 tarihinde bu miktar 113,9 milyar Tenge'ydi), toplam gider miktarı da – 187,4 milyar Tenge'dir (01 Ekim 2001 tarihinde bu miktar 105,5 milyar Tenge'ydi).

Faiz geliri yapısında en büyük payı müşterilere sunulan kredilere göre ücret alımıyla ilgili gelirler (tazminatlar) (% 84,2 veya 126,3 milyar Tenge) oluşturmakta, faiz gideri yapısında ise müşterilerin taleplerine göre para ödenmesiyle ilgili giderler (tazminatlar) (%66,8 veya 43,4 milyar Tenge) oluşturmaktadır.

Gelir vergisi ödenene kadar net gelirin toplam aktiflere oranı (ROA) % 1,74'e (01 Ekim 2001 tarihinde- % 1,26), gelir vergisi ödenene kadar net gelirin öz sermayeye oranı (ROE) % 12,6'ya (01 Ekim 2001 tarihinde- % 6,98) ulaşmıştır.

1.7. Türk Bankalarının Kazakistan'daki Faaliyetleri

2004 yılında Kazakistan'da bankacılık faaliyet bulunan toplam üç Türk sermayeli banka bulunmaktadır. Bunlar International Bank of Almaty (Okan Holding ortaklığı), Demir Kazakistan Bank ve Kazakistan – Ziraat International Bank.

1.7.1. International Bank of Almaty (Uluslararası Almatı Bankası)

International Bank Almaty (IBA) Kazakistan'da Türk özel sektöründe kurulmuş ilk bankadır. 1995 yılında tüm bankacılık işlemlerini yapma lisansı alan banka, gelişmesini sürdürmüş ve 1997 yılında Kazakistan'ın 1.sınıf bankalar arasında katılmıştır. Bankanın resmi açılışına Kazakistan ve Türkiye'nin Cumhurbaşkanı katılmışlardır. IBA Türkiye'de büyük holdinglerden Okan Holding şirketler grubuna girmektedir. Kazakistan'da Holding faaliyetleri yoğun bir şekilde gelişmektedir. Sultan markası altında makarna ve bisküvi fabrikaları çalışmaktadır; Astana'da ilk olan beş yıldızlı Okan Intercontinental Oteli inşa edilmiş ve Milli Müze kurulmuştur. 1998 yılında Okan Holding grubuna Okan Yatırım Bank katılmış ve IBA'nın % 95'lik hissesine sahip olmuştur. Bankanın kalan % 5'lik hissesi ise Kazakistan vatandaşlarına aittir. Almaty şehrinde faaliyete başlayan IBA'nın 1997 yılında Astana ve Petropavlovsk şubelerini açarak şube

sayısını üçe çıkarmıştır. Bankanın genel amaçları, yüksek kaliteli bankacılık hizmetleri sunmak ve müşterilerinin taleplerini ve dileklerini yerine getirmektedir.

Başta Türkiye olmak üzere, Kazakistan dışında birçok banka ile muhabirlik ilişkisi kuran IBA, Türk ve Kazak firmalarının dış ticaret işlemlerini süratle gerçekleştirmektedir.

Banka istikrarlı bir gelişme gösteren Kazakistan ekonomisinde katkıda bulunmak için halkın tasarruflarını değerlendirmeye ve özellikle küçük ve orta boy işletmelere kredi vermeye özen göstermektedir. Küçük Banka bireysel kredi uygulamasına da ayrı bir önem vermektedir.

Okan Holding'in Kazakistan'daki kuruluşlarının faaliyetleri bankanın iş hacmini artmasına büyük katkı sağlamakta, banka nu kuruluşların ihtiyaç duydukları bankacılık işlemlerini yapmaktadır.

Lesaing, factoring dahil her türlü bankacılık işlemlerini yapmaya yetkili olan IBA, özellikle Kazakistan'daki Türk girişimcilerin yatırımlarını leasing yoluyla finanse etmeye başlamıştır.

IBA Amerika, Almanya, Avusturya, Türkiye ve Rusya'daki bankalarla sağlam muhabir ilişkileri mevcuttur. Bankanın yabancı bankalarla teşekkül edilen iş birlik ve muhabirlik ağı ile on-line sistemleri dünyanın her ülkesine yapılabilen uluslararası transferlerin ve müşterilere verilen yüksek hizmetin kaynaklarıdır.

1.7.2. Demir Kazakistan Bank (Demir Kazakistan Bankası)

Demirbank Türk Cumhuriyetler'deki ikinci bankası (1997 yılında Kırgızistan'da Demir Kyrgyz International Bank kuruldu) olan Demir Kazakistan Bank'ı 30 Eylül 1998 tarihinde Kazakistan'ın ticari başkenti Almaty'da faaliyete geçirdi.

Demir Kazakistan Bank'ın kuruluşu yerli bir bankanın satın alınmasından sonra bir yıl sürdü. Tümüyle Türk sermayeli ve Cıngıllı Holding grubuna ait olan Demir Kazakistan Bank Almaty'da Altı milyon Amerikan Doları ödenmiş sermaye ile açıldı. Bankanın sermayesinin % 99.97'lik kısmı Cıngıllı Holding grubuna ve % 0.03'lik kısmı Kazakistan Vatandaşı gerçek kişilere aittir. 2000 yılı Ocak ayı itibariyle Kazakistan Borsası'nda da agent olarak bulunmaktadır. Bankanın ödenmiş sermayesi 8 milyon Amerikan doları olmuş, aktifleri toplamı ise 22 milyon Amerikan dolarına ulaşmıştır.³⁴

1.7.3. Kazakistan – Ziraat International Bank (Kazakistan Ziraat Bankası)

11.01.1993 tarihinde faaliyete geçmiştir.³⁵ KUB tarafından verilen 11 Ocak 1993 tarihli Genel Bankacılık Lisansı ile KZI Bank her türlü bankacılık faaliyetinde bulunma yetkisini almış olup, banka 1.000.000 – USD kuruluş sermayesi ile bankacılık faaliyetlerine başlamıştır.

---

³⁴ **Kazakistan Ülke Etüdü** (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2002), s.48.

³⁵ **Ibid.**, s. 47.

1994 yılı sonunda, banka ödenmiş sermayesi tamamı dağıtılmayan karlardan karşılanmak üzere 1.500.000 – USD'ye yükseltilmiş olup 20 Kasım 1999 tarihinde, Kazakommertsbank ve Kazakhstan Kommersiya F.T.Co. kuruluşlarının KZI Bank'taki hisseleri, T.C. Ziraat Bankası A.Ş. tarafından satın alınmıştır.

KZI Bank'ın ödenmiş sermayesi 7 Mayıs 1999 tarihinde, 6.230.000 USD'ye, 23 Ocak 2001 tarihinde ise 8.500.000 – USD'ye yükseltilmiştir.

3 Mayıs 2002 tarihinde, 1993 yılından bu yana Kazakistan'da faaliyet göstermekte olan ve çoğunluk hisseleri Türkiye Emlak Bankası A.Ş.'den T.C. Ziraat Bankası A.Ş.'ye devredilen TKI Bank ile KZI Bank'ın, KZI Bank çatısı altında birleştirilmesi doğrultusunda her iki Banka Hissedarlar Kurulu'na karar alınmıştır.

24 Ocak 2003 tarihinde, iki bankanın KZI Bank çatısı altında fizikli birleşmesi gerçekleşmiştir. KZI Bank'ın ödenmiş sermayesi 2.066.000.000 KZT olup, banka hissedarların sermaye üzerindeki ortaklık payları aşağıda gösterilmiştir;

1. T.C. Ziraat Bankası A.Ş. (% 93.89)
2. Başak Sigorta A.Ş. (% 2.15)
3. Emlak Pazarlama A.Ş. (% 1.52)
4. T.C. Emlak Bankası Munz.Sos.Güv.ve Yrd.Vakfı (% 1.28)
5. Kent Bank A.Ş. (% 0.61)
6. Worms Bank (% 0.55)

Banka yöneticileri bankanın kuruluş amacını Kazakistan ile Türkiye ülkeleri arasında dostluk ilişkilerin destekleyerek bu ülkeler arasındaki ticareti desteklemek olarak belirtmektedir. Bankanın gelecekle ilgili planları arasında ise faaliyet alanını genişleterek diğer ülkelere açılmak bulunmaktadır.

1.7.4. Türk Bankalarının Kazakistan Bankalarına Katkıları

Türk bankalarının Kazakistan bankalarına katkıları Türk bankalarınca aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır;³⁶

- Kazakistan'daki büyük yatırımların çoğu Türkiye kökenli olmuştur ve Kazakistan'a ilk gelen yabancı bankalar Türk bankalarıdır. Bu bankaların ülkeye gelişi diğer yabancı bankalarının ülkeye gelmesine etki yapmaktadır.
- Türk bankaları gelişmiş teknoloji ve yöntemler ile rekabet ortamını yükselterek yerli bankaların daha hızlı gelişmesini sağlamaktadır.
- Yerli bankalara değişik müşteri anlayışı getirerek daha üstün hizmet vermeyi teşvik etmektedir.
- Kazakistan ile Türk firmaları arasında dostluk ilişkilerini artırarak yeni başlangıçlara sebep olmaktadır.

Kazakistan bankacılık sektörüne eleman yetiştirmekte ve gerektiğinde piyasaya dışarıdan fon sağlamaktadır.

---

³⁶ Ahmetova , **op.cit.**, s.96.

İkinci Bölüm: Türk Bankacılık Sistemi

2.1. Tarihçesi

2.1.1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk banka 1847 yılında kurulmuştur. İlk kağıt para 1840 yılında bütçe açıklarını kapatmak için çıkarılmıştır. Kaime adı verilen bu paranın miktarı o dönemlerde sürkeli açık veren Osmanlı Hazinesi'nin kaynak ihtiyacının karşılanması amacıyla kısa sürede önemli oranda artırılmıştır. Sürekli dış ticaret açıkları verilmesinin de etkisiyle birkaç yıl içerisinde kaimelerinin yabancı paralar karşısındaki değeri önemli düşüşler göstermiş, bu nedenle ithalatın finansmanı için dış piyasalardan kaynak bulunması zorlaşmıştır. Bu işlevi yerine getirmek üzere kurulan İstanbul Bankası faaliyete son verdiği 1852 yılına kadar kaimelerin dış değerini sabit kalması yönünde önemli katkılarda bulunmuştur.

Kısa süre faaliyet gösteren ve faaliyet alanı sınırlı olan İstanbul Bankası bir tarafa bırakılacak olursa, Osmanlı İmparatorluğu'nda bankacılığın 1856 yılında kurulan Osmanlı Bankası ile başladığı yaygın olarak kabul edilen bir görüştür. Banka, dış borçların alınmasında Osmanlı hükümeti ile yabancı sermaye sahipleri arasında aracılık etmek amacıyla İngiliz sermayesi ile kurulmuştur. Osmanlı Bankası para basma ayrıcalığına sahip olmasının yanında Osmanlı Devleti'nin tüm ödemelerinin ve mali aracılık işlemlerinin yürütüldüğü banka olmuştur.

Osmanlı Bankası ve İmparatorluğun yıkılmasına kadar kurulan diğer yabancı sermayeli bankaların ana faaliyet alanı Osmanlı Hazinesi için iç ve dış borç bulunması ve bunların ödenmesi ile ilgili işlemlerle uğraşmak olmuş ve bu nedenle

Osmanlı dönemi bankacılığın için “borçlanma bankacılığı” nitelendirmesi yapılmıştır.³⁷

1856 – 1923 yılları arasında kurulan bankalarda yabancı sermayeli bankalar çoğunlukta olmakla birlikte, 1908 yılında II. Meiruyet’in ilanı ve milliyetçilik eğilimleri artması ile birlikte ulusal sermaye ile pek çoğu yerel ve tek şubeden oluşan bankanın kurulması süreci başlamış, bu süreç 1911 yılında 1.Dünya Savaşı’nın çıkışıyla hızlanmıştır. “Ulusal bankacılık hareketinin ortaya çıkmasındaki temel neden, ülke içinde birikmekte olan sermayeyi yabancı ve azınlık bankalarının elinden kurtarmak ve bu sermayeyi ulusal ticareti geliştirmek amacıyla kullanmaktadır.

1863 yılında, çiftçilere uygun koşullarda tarımsal kredi verilmesi amacıyla Memleket Sandıkları kurulmuştur. Memleket Sandıkları’nda sermayenin toplamasında güçlükler yaşanmaya başlanması ve kredilerin verilmesinde çeşitli yolsuzlukları yapılması dolayısıyla bu kuruluşun Menafi Sandıkları adıyla yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir. Kısa bir süre sonra bu sandıklarda toplanan kaynakların kullanımı ile ilgili olarak da şüpheler belirmesi üzere, 1888 yılında tarımsal kredilendirmeyi devlet denetimine alacak olan Ziraat Bankası, ilk devlet bankası sıfatıyla, kurulmuş, Ziraat Bankası’nın sermayesi, Menafi Sandıkları’nın alacakları bu bankaya devredilerek oluşturulmuştur.³⁸ Cumhuriyet döneminde bankacılık alanındaki gelişmeleri daha belirgin çizgilere ortaya koyabilmek için, bu gelişmeleri belirli dönemlere ayarlarak incelemek uygun görülmektedir. Bunlar;

---

³⁷ Öztin Akgüç, **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1989), s.16.

³⁸ Ş. Babuşcu, **Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Gelişmeler ve Beklentiler**, (İzmir: TBB, 2002), s.1-2.

a-1923 – 1932 : Ulusal bankacılığın geliştiği dönem;

b-1933 – 1944 : Devletçilik ve devlet bankalarının kuruluş dönemi;

c-1945 – 1960 : Özel bankaların gelişme dönemi;

d-1961 – 1979 : Planlı Dönem;

e-1980 -.....: Bankacılıkta serbestleşme ve dışa açılıma dönemi.³⁹

Cumhuriyet döneminde bankacılık da, sanayi ve ticaretin ülkedeki gelişim esine paralel bir gelişim göstermiştir. Osmanlı Devleti, batı dünyasının XIX. yüzyılda gerçekleştirdiği sanayi devrimine uzak kalmış; ekonominin liberal ve dışa bağımlı yapısına uygun olarak, Cumhuriyet'in kuruluş yılında devralınan (toplam 420 şubeli) 31 banka'nın 13'ünü yabancı bankalar oluşturmuştur (mevduatın yarısı ile kredilerin tümüne yakını). II. Meşrutiyet sonrasında yaşanan milliyetçik akımı milli sermayetin toplanmasında da katkıda bulunmuş ve o dönemde – daha öncesinde kurulmuş olan TCZB,- kurulu adı Adapazarı İslam Ticaret Bankası olan – bugünkü Türk Ticaret Bankası ve Milli Aydın Bankası varlıklarını sürdürdükleri gibi, İzmir İktisat Kongresi sonrasında bu doğrultuda, yeni atılımlar da olmuştur.

2.1.2. Ulusal Bankacılığın Geliştiiği Dönem 1923 – 1932

Ekonomik kalkınmanın ve ulusal çıkarların korunmasının yabancı değil ulusal bankalar aracılığı ile gerçekleştirebileceği görüşü ve ulusal bir merkez bankasına duyulan gereksinme, bu dönemde bankacılık alanındaki gelişmelerin temelini oluşturmuştur. İkinci Meşrutiyet döneminde başlayan ulusal bankacılık

---

³⁹ Akgüç, **op.cit.**

akımı, daha da güçlenerek bu dönemde sürmüştür. Cumhuriyet hükümetlerinin öncelikle geliştirmeye çalıştıkları alanların başında bankacılık yer almıştır. Bankacılık geliştirilmeden ekonomik hayatın canlandırılmayacağı, ulusal bankacılığın gelişmesi için de devlet yardım ve desteğinin gerekli olduğu genellikle benimsenmiştir. 1923 – 1932 yılları arasında bir yandan Türkiye'nin ekonomik hayatında önemli rolleri ve katkıları olan bankalar kurulurken, diğer yandan tek şubeli yerel bankaların sayısı büyük ölçüde artmıştır. Bu dönemin bankacılık alanında en büyük olayı, hiç kuşkusuz, 1715 sayılı yasa ile 1930 yılında T.C. Merkez Bankası'nın kurulmasıdır. Ulusal banka sayısı, 1923 yılında 18 iken, 1930 yılı sonunda 44'e yükselmiş, alınan yıllar arasında ulusal bankaların toplam mevduat içindeki payı % 50'den % 80 dolaylarına ulaşmıştır.

İzmir İktisat Kongresi'nde ileri sürülen önerilere ve benimsenen esaslara koşut olarak, kongreyi izleyen yıllarda Türk ticari ve sınai hayatını finance edecek ana bankaların kurulduğu gözlenmiştir. Bu ana bankalar, Türk İş Bankası, birçok açıdan günümüz kalkınma bankalarına benzer yönleri olan Türkiye Sınai ve Maadin Bankası (daha sonra Türkiye Sanayi Kredi Bankası) ve Emlak ve Eytam Bankası (Türkiye Emlak Kredi Bankası).⁴⁰ Bankanın kuruluş amacı;

- Bankaya devredilmiş olan sanayi müesseselerini, kurulacak şirketlere devredinceye kadar bizzat idare etmek;
- İştirak suretiyle sınai teşebbüsler kurmak ve işletmek;
- Bizzat veya iştirak suretiyle maden imtiyazı almak ve iştiraksız maden işletmek;

- Türk sanayi ve madencilerine ve maden mültezim ve amillerine kredi vermek;
- Kuruluş maksadına uygun olmak üzere her türlü banka işlemleri yapmak,

şeklinde sıralanmıştır.⁴¹

2.1.3 Devletçilik ve Devlet Bankaların Kuruluş Dönemi 1933 – 1944

1929 yılına geldiğinde Türkiye tarım üretiminin egemen olduğu bir ülke görünümündedir. 1920'li yıllarda izlenen özel kesimin özendirilmesi ile sanayileşme stratejisi, sermaye birikiminin yetersizliği nedeniyle önemli bir sonuç vermemiştir. Bu durum, ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için devletin sanayi yatırımlarının yapılmasında daha aktif bir rol oynaması gerektiği fikrine neden olmuştur. Bu nedenle 1930'lu yılların başlarında, 1920'li yıllarda izlenen özel kesimin özendirilmesi ile sanayileşme stratejisi bir tarafa bırakarak, kamu iktisadi girişimleri aracılığı ile sanayi yatırımlarda bulunarak sanayileşme stratejisi benimsenmiştir.

İktisadi devletçilik stratejisi, bankacılık sistemini de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde, Sümerbank (1933), Belediye Bankası (1933), Etibank (1935), Denizbank (1937) ve Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938), sanayi planlarında yer alan işletmelerin kurulması işletilmesi ve finansman ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla, devlet tarafından özel amaçlı banka statüsüyle kurulmuştur. Sümerbank sanayi tesislerin kurulmasında, Etibank, madencilik alanında, Belediyeler Bankası, şehir ve kasabalarda altyapı hizmetlerini gerçekleştirilmesinde büyük rol

---

⁴⁰ Akgüç, *ibid.*, s. 21 -22.

oynamıştır. Denizbank, deniz yolları işletmelerinin oluşturulması ve finansman ihtiyaçlarının sağlanması için kurulmuştur. Halk Bankası ve Halk Sandıkları'nın kurulması ile küçük esnaf ve sanatkarın kredi ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmıştır.

1933- 1944 döneminde sanayileşme için gerekli olan ancak getirisi görece olarak düşük olduğu için özel sektör tarafından yapılmayan yatırımların devlet tarafından gerçekleştirilmesi, bu yatırımların finansmanlarının bütçe olanakları oldukça zorlamıştır. Diğer taraftan Dünya Ekonomik Krizi sonucu tarım sektöründe gelirlerin düşmesi ve ticari faaliyetlerin azalması, 1930'lu yılların başlarında, tek şubeli yerel bankaların büyük bir bölümünün kapanmasına neden olmuştur. Daha sonraki dönemlerde ülkenin önemli özel sektör bankalarından birisi haline gelecek olan Türk Ticaret Bankası, 1930 yılında, Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın yerine, Hazine'nin iştiraki ile kurulmuştur. İş Bankası da bu dönemde bir gelişme göstermiştir.⁴²

2.1.4. Özel bankaların gelişme dönemi 1945 – 1960

1945 – 1959 döneminin en önemli özelliği sanayileşme stratejisi olarak iktisadi devletçiliğin yerini özel sektörünün desteklenmesi ile ekonomik kalkınmanın hızlandırılması politikasının almasıdır. Özel kesimin güçlenmesi ve sanayileşme politikasına meydana gelen değişiklik, etkisini bankacılık sektörü üzerinde de göstermiş, bu dönem, özel bankacılığın geliştiği bir dönem olmuştur.

---

⁴¹ Aydemir, **op.cit.**

⁴² Babuşcu, **op.cit.**, s.2-3.

1945 – 1959 yılları arasında yatırımların, modern işletmelerin, milli gelir ve nüfusun hızla artması, şehirlerin büyümesi, sanayi sektörünün milli gelirden daha çok pay almaya başlaması, ve piyasa için üretimin genişlemesi, ekonomide para ve kredi ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bankacılık alanında yapılan yatırımların getirisi yükselmiş ve özel bankacılık hızla önem kazanmaya başlamıştır.⁴³ Bu dönemde 30 adet yeni banka kurulmuş ve 1943 yılı sonunda (T.C. Merkez Bankası dahil) 42 olan banka sayısı 1960 yılı sonunda 59'a yükselmiş. 1944 – 1960 yılları arasında kurulan bankalar aşağıda gösterilmiştir:

Bankanın Adı	Kuruluş Tarihi	Açıklama
1. Yapı ve Kredi Bankası	1944	Faaliyetine devam etmektedir.
2. Türkiye Garanti Bankası	1946	Faaliyetine devam etmektedir..
3. Akbank	1948	Faaliyetine devam etmektedir.
4. Türkiye Kredi Bankası	1948	1966 yılında tasfiye edilmiştir.
5. Tutum Bankası	1948	1963 yılında tedrici tasfiyeye tabi tutulmuştur.
6. Niğde Bankası	1948	1960 yılında tasfiye edilmiştir.
7. Türkiye Eski Muharipler Tassaruf ve Bankası (Muha	1950	1959 yılında T.Birleşik Kredi Bankası adı altında, Tümsü Bankla birleşmiş

⁴³ **Ibid.**, s.4.

Bank)		ve 1961’de tasfiyeye alınmıştır.
8. T.Sınai Kalkınma Bankası	1950	Faaliyetine devam etmektedir.
9. Göynük Sanayi ve Kredi Bankası	1951	1957 yılında tasfiye edilmiştir.
10. Doğubank	1952	1961 yılında tedrici tasfiyeye tabi tutulmuştur.
11. Denizcilik Bankası	1952	17.11.1992 gün ve 92/3744 BKK ile Emlak Bankasına devir edilmiştir.
12. Türk Ekspres Bankası	1953	1962 yılında Anadolu Bankası adı altında Buğday Bankası ile birleşmiştir.
13. İstanbul Bankası	1953	24.11.1983 tarihinde TCZB’na devridilmiştir.
14. Demirbank	1953	Faaliyetine devam etmektedir.
15. Türk Yapı Bankası	1954	1958 yılında tasfiye olunmuştur.
16. Şekerbank (Pancar Kooperatifleri Bankası)	1954	1954 yılında kurulan Pancar ŞekerBank’ın nüvesini teşkil etmiş, Şekerbank halen faaliyetini sürdürmektedir.

17. Türkiye Vakıflar Bankası	1954	6219 sayılı özel kanunla kurulan banka faaliyetine devam etmektedir.
18. İşçi Kredi Bankası	1954	1983 yılında faaliyetini durdurulmuştur.
19. Buğday Bankası	1955	1962 yılında Anadolu Bankası adı altında Türk Ekspres Bankası ile birleşmiştir.
20. Türkiye Turizm Bankası	1955	Aktif ve Pasifi ile birlikte 7470 sayılı kanunla Turizm Bankasına intikal etmiştir.
21. Pamukbank	1956	Faaliyetine devam etmektedir.
22. Raybank	1956	1964 yılında tedrici tasfiyeye tabi tutulmuştur.
23. Esnaf Kredi Bankası	1957	1961 yılında tedrici tasfiyeye tabi tutulmuştur.
24. Türkiye Muallimler, Memurlar ve Subaylar Bankası (Tümsü Bank)	1957	Tümsü Bank, 1959 Türkiye Birleşik Tasarruf Bankası adı altında Muha Bank ile birleşmiş ve 1961'de tasfiyeye alınmıştır.
25. İzmir Halk Sandığı	1957	31.12.1963 tarihinde tüzel kişiliğe

		sona ermiştir.
26. Sanayi Bankası	1958	1973 yılında tedrici tasfiyeye tabi tutulmuştur.
27. Maden Kredi Bankası	1958	1973 yılında tedrici tasfiyeye tabi tutulmuştur.
28. Çaybank	1958	20.04.1992’de Derbank ismini alarak 30.06.1992’de faaliyete geçmiştir.
29. Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası	1959	Muha ve Tümsü Bankalarının birleşmesiyle kurulan Bu banka 1961 yılında tasfiyeye girmiştir.
30. Türkiye Öğretmenler Bankası	1959	21.05.1992 gün ve 92/3067 sayılı BKK ile T.Halk Bankasına devir edilmiştir.

Kaynak: TCMB

Bu sayılanların dışında yabancı banka hüviyetinde olan ve 1933 yılında Türkiye’de faaliyetini durdurmuş olan American Express Company yine bu dönemde 1955 yılında yeniden faaliyete geçmiştir.⁴⁴

Bu dönemde, faiz oranları ve bankacılık işlemlerinden alınacak komisyon oranlarının hükümetçe belirlenmesi ve dövize dayalı işlem yapma yetkisinin sadece Merkez Bankası’nda bulunmasının da etkisiyle, şube bankacılığına ve mevduat

toplamaya dayalı bir rekabet önem kazanmıştır. Şube bankacılığının yaygınlaşması, yerel bankaların tasfiyesi sürecini hızlandırmıştır.⁴⁵

2.1.5. Planlı Dönem 1961 – 1979

1950'lerin sonunda ekonominin içine girdiği durgunluk ve 1958 İstikrar Programı'na rağmen ekonomik dengelerin kurulamaması, 1950'li yıllarda uygulanan liberal ekonomi politikasının terk edilerek devletin ekonomik alanda müdahalesinin arttığı karma ekonomi uygulamasına geçilmesine neden olmuştur. 1960 – 1980 döneminde, kamu iktisadi girişimleri ve özel sektör aracılığıyla, yatırımlar gerçekleştirilecek, ithal edilen sanayi mallarının ülke içinde üretiminin sağlanmasını amaçlayan bir sanayileşme politikası izlenmiştir.

Planlı dönemde bankacılık sektörü önemli ölçüde devlet kontrolü ve etkisi altında kalmıştır. Mevduat ve banka kredilerine uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri, izlenen ithal ikamesi politikası doğrultusunda belirlenmiş; bankaların temel işlevi kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanlarının sağlanması olarak tanımlanmıştır.

Bu dönemde yeni yabancı banka ve bazı özel durumlar dışında yeni ticaret bankası kurulmasına izin verilmemiştir. Böylece sınırlı olan sektör kaynaklarının, sınırlı bir rekabet ortamında, mevcut bankalar aracılığıyla, planlarda belirtilen şekilde dağılımının sağlanmasına çalışılmıştır. Faiz ve döviz fiyatı değişmelerinden kaynaklanan risklerin bulunmadığı, ürün ve fiyat rekabetinin olmadığı böyle bir ortamda faaliyet gösteren özel sektör bankaları, topladıkları mevduatları artırmak

---

⁴⁴ Aydemir, **op.cit.**

amacıyla Őube bankacılıđına yönelmiŐlerdir. Mevcut bankaların yeni Őube aŐmaları teŐvik edilmiŐ, kűcűk bankaların birleŐtirilerek ortalama sabit maliyetlerinin azaltılmasına ŐalıŐmıŐtır. 1950’li yıllarda kurulmuŐ pek Őok kűcűk banka 1960’larda tasfiye edilmiŐtir.

Planlı dűnemde 5’i kalkınma ve 2’si ticaret olmak üzere toplam 7 yeni banka kurulmuŐtur. Bu dűnemde kurulan kalkınma bankaları, T.C. Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Tűrkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve İŐŐi Bankası (1976), bu dűnemde kurulan ticaret bankaları ise Amerikan-Tűrk DıŐ Ticaret Bankası (1964) ve Arap-Tűrk Bankası (1977)’dir. Kalkınma bankalarının kurulması ile ilgili ilke kararları kalkınma planlarda yer almıŐtır.

Bu dűnemin bankacılık aŐısından en űnemli űzelliklerinden birisi, űzel ticaret bankalarının bűyűk bűlűműnűn holding bankası haline gelmesi olmuŐtur. Bir sanayi veya ticaret sermayesi grubunun bir bankanın sermayesinin űnemli bűlűműnűn sahibi olması anlamına gelen ve dűnyada da yaygın olan holding bankacılıđı, o dűnemde űzel sektűr yatırımlarını hızlandıracađı dűŐűncesiyle devlet tarafından teŐvik edilmiŐtir.

1960 – 1980 dűneminde, Tűrk mali sistemi, tasaruffları űzendirerek kalkınmada űncelik taŐıyan alanlara yöneltecek bir yapı iŐinde bulunmamaktadır. Bunun sonucu olarak, kaynak sađlama ve bu kaynakları kalkınmanın gerektirdiđi alanlara yűneltme gűrevi, kamu kesimi tarafından űstlenilmiŐtir. Kamu kesiminin reel kaynak sađlama ve bu tűr kaynakları artırmada karŐılaŐtıđı gűçlűkler, bu

---

⁴⁵ Babuşcu, **op.cit.**, s. 5.

kesimin Merkez Bankası kredilerine ve bu krediler büyük ölçüde emisyonla sağlandığı için de enflasyonist kaynaklara dayalılığını artırmıştır.⁴⁶

2.1.6. Bankacılıkta Serbestleşme ve Dışa Açılım Dönemi

1970’li yılların sonunda ödemeler dengesi problemleri nedeniyle yaşanmaya başlanan ekonomik durgunluk, sanayinin döviz gereksinimini de karşılayabilecek yeni bir sanayileşme stratejisinin benimsenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. 1980 yılında, iç pazara yönelik üretimin yapıldığı ithal ikameci sanayileşme stratejisi terk edilerek, piyasa ekonomisine dayalı, dışa açılmayı ve dışarıya yönelik üretimi esas alan bir kalkınma politikası benimsenmiştir.

Yeni stratejiyi desteklemek, ekonominin serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre yeniden yapılanmasını ve tasarrufların istikrarlı büyüme için gerekli seviyeye yükseltilmesini sağlamak amacıyla, esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz politikası uygulanmaya başlanmış, mali piyasaların serbestleşmesi ve derinleşmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

1985 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir; uluslararası denetim ve gözetim sistemi ile uluslararası bankacılık standartları sisteme tanıtılmış, tek düzen hesap planı uygulaması getirilmiş, bilançolar dış denetime tabi tutulmuş, mevduat sigorta fonu kurulmuş ve donuk kredilere daha gerçekçi karşılık uygulanması getirilmiştir. İnterbank piyasası kurulmuştur. Türkiye’de yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz mevduatı açma izni vermiştir. Merkez Bankası, 1987

---

⁴⁶ Babuşcu, **op.cit.**, s. 6.

yılında açık piyasa işlemlerine başlamıştır. 1988 yılında döviz piyasası kurulmuştur. 1989 yılında TL'nin konvertibilitesi ilan edilmiştir. Yurtdışında yerleşik kişilere Türkiye'de menkul kıymet yatırımı yapma, TL ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir. 1990 yılında, Merkez Bankası öngörülebilirliğin artması ve mali piyasalardaki belirsizliklerin azaltılmasına yönelik olarak para programını tanıtmış ve uygulamasını başlatmıştır. 1992 yılında, elektronik fon transfer sistemine işlerlik kazandırılmıştır.

1982 yılında çıkarılan Sermaye Piyasası Kanunu ile sermaye piyasası araçlarının kullanımı için gerekli yasal ve kurumsal yapı oluşturulmuştur. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 1986 yılında faaliyete geçmiştir.

Bu dönemde banka fonlarının bir bölümü sermaye piyasası işlemleri, devlet iç borçlanma senetleri ve hazine bonoları alımı, ve döviz işlemlerinde kullanılmıştır. Banka müşterilerine tüketici kredileri, kredi kartları, döviz tevdiat hesabı, leasing, factoring, swap, forward, option, otomatik vezne makineleri, satış noktası terminalleri gibi yeni ürün ve hizmetler sunulmuş, bilgisayar sistemleri ve diğer teknolojik yeniliklerden yararlanılması ve personel eğitimine önem verilmesi sonucu sektörde verimlilik artmıştır.

Bu dönemde, uygulanan serbest faiz ve esnek faiz döviz kuru politikaları, ihracatın özendirilmesi, ithalatın serbest bırakılması, yeni bankaların kurulmasına izin verilmesi, bankalararası Türk lirası ve döviz piyasalarının kurulması, toptancı bankacılık yapan az şubeli küçük ve orta ölçekteki banka sayısı artmış, büyük ölçekteki özel bankaların pazar paylarında ise gerilemeleri olmuştur. Türk bankaları, yurtdışında banka kurarak veya şube açarak dışa açılmaya başlamışlardır. Yabancı

bankalar ağırlıklı olarak toptancı bankacılık faaliyeti içinde olmuşlardır. Bu nedenle yabancı bankaların mevduat ve kredi pazarındaki payları oldukça düşük kalmıştır.

Ekonomik birimler mali tasarrufları içinde döviz cinsinden aktiflerin payını arttırmışlar, TL cinsinden finansal aktiflere olan ise çok yüksek faizle çok kısa vadelerde gerçekleşmiştir. Bu durum bankaların bilanço yapılarını olumsuz yönde etkilemiş, karlılık performansı düşmüş, özkaynakların güçlendirilmesi sınırlanmıştır. Buna karşılık kamunun artan borçlanma ihtiyacının yarattığı baskının da etkisiyle hızla yükselen TL fonlama maliyeti nedeniyle bankalar yurtdışından borçlanmayı arttırmışlar ve döviz pozisyon açıklarını büyütmüşlerdir. Bilançoda hem faiz hem de kur riski önemli ölçüde artmıştır.

1994 yılı mali sektör ve bankalar açısından risklerin zarara dönüştüğü bir yıl olmuştur. Faiz oranları rekor seviyelere yükselmiş, TL yabancı paralar karşısında değer kaybetmiş, mali sistem küçülmüştür.

Mali sektör ve bankacılıkta yaşanan güven bunalımı tasarruf mevduatına devlet güvencesi getirilmesi pahasına aşılabılmıştır. Bu arada üç bankanın faaliyetine son verilmiştir. Türkiye'nin uluslararası kredi notu çok hızla düşmüştür. Gelişmeler bankaların yurtdışından borçlanmalarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Dış kaynaklar sınırlanınca kaynak talebinin tümü iç piyasa dönmüştür. Hatta bu dönemde Türkiye net dış borç ödeyici duruma gelmiştir. Sonuçta, faizler çok daha yüksek bir seviyeye oturmuştur.

1995 yılından sonra ekonomideki hızlı toparlanma tüm sektörleri olduğu gibi bankacılık sisteminin büyümesini olumlu yönde etkilemiştir. Yüksek reel faizler TL cinsinden yatırım araçlarını cazip hale getirmiş, para ikamesi yavaşlamış, ancak

tersine dönmemiştir. Kapanan döviz pozisyonları yeniden açılmış, daha yüksek maliyetli olmakla birlikte yurtdışı borçlanma başlamıştır. Bununla birlikte yatırımcıların talebi çok kısa vadeli mali araçlara yoğunlaşmıştır. Yurtdışından sağlanan borçlanmaya vergi getirilmiş, TL ve yabancı borçlanma üzerindeki parasal yükler arttırılmıştır.

1997 yılında enflasyonun düşürülmesine ve bütçe disiplini benimsenmesine öncelik verilmiş, yurtdışı borçlanmanın arttırılması amacıyla IMF ile bir anlaşma zemini bulunmaya çalışılmıştır. Piyasaların beklentilerini olumlu yönde etkilemek üzere temel makro sorunların çözümü konusunda bir takvim hazırlanmıştır. Bu arada Hazine ile Merkez Bankası arasında piyasalarda belirsizliği azaltacak bir protokol uygulamaya konulmuştur. Hazine, borçlanma programı açıklamış, bütçe hedefleri kamuoyuna duyurulmuş ve ek bütçe istenmeyeceği vurgulanmıştır. Hazine Merkez Bankası'ndan avans kullanımını durdurmuştur. Kaynak talebi mali piyasalara dönmüştür. Faiz oranlarında kısa süreli bir yükselişin ardından Hazine'nin programını kararlılıkla sürdürdüğüünün görülmesi ve borçlanma gereksiniminin azalmaya başlamasıyla birlikte TL finansal araçlara olan talep artmış, piyasalarda istikrar bozulmadan faizler hızla gerilemiştir. Asya'da başlayan ve tüm mali piyasaları olumsuz yönde etkileyen krize ve Köfrezde yaşanan gerginliğe rağmen yurtdışı ve yurtiçi yatırımcıların beklentilerindeki iyileşme döviz rezervlerinin yükselmesine neden olmuştur. Bu arada bankaların açık pozisyonları büyümüş, kısa vadeli faiz oranlarının azalmasına bağlı olarak repo mevduata dönmeye başlamıştır.

1988 yılının ikinci yarısından itibaren IMF ile bir izleme anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmada, temel makro sorunlara çözüm getirileceği, mali sektörde

denetime yönelik düzenlemelerin arttırılacağı ve vergi taslağının yasalaşacağı belirtilmiştir. Nitekim, anlaşmanın hemen akabinde bankaların vadeli işlemlerine ve açık pozisyonlarına sınırlama getirilmiştir. Ancak, özellikle vadeli döviz işlemlerine getirilen sınırlama yabancı yatırımcılar tarafından piyasanın likiditesini azalttığı gerekçesiyle büyük bir tedirginlikle karşılanmıştır. Yurtiçi bankalar yeni getirilen yükümlülüklerle uymak üzere açık pozisyonlarının kapatılması çabası içine girmişlerdir. Merkez Bankası'nın döviz yoluyla yaratılan paranın sınırlandırılması ve enflasyon düşüşüne katkıda bulunulması amacıyla kısa vadeli faiz oranlarını düşürmesinin de etkisiyle yavaş da olsa dövize yeniden talep başlamıştır.

Hemen ardından sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi ile ilgili değişiklik, geçici vergi uygulaması ve bankalararası işlemlere getirilen stopaj mali piyasalar açısından çok ciddi bir şok olarak algılanmış, güven zedelenmiştir. Yabancı yatırımcıların, Rusya'da yaşanan krizin de etkisiyle, mali piyasaların dışına çıkmaya başladığı bir ortamda yurtiçi yatırımcılar artan risk karşısında tercihlerini değiştirmeye başlamışlardır. Bir yandan piyasaları daraltan uygulamalar hayata geçirilirken diğer yandan erken seçim açıklamaları ve kamunun kaynak talebinin artacağı yönünde seçim ekonomisi uygulamalarına ilişkin belirtiler nedeniyle arz talep dengesinin bozulmaya başladığı bir döneme girilmiştir. Bekleyişlerin yeniden değiştiği bir ortamda tercihlerdeki değişime fiyatlara yansımış faiz oranları hızla yükselmiştir. Bu durum mali sistemi kısa bir aradan sonra yeniden son derece istikrarsız bir ortama sokmuştur.

Bankacılık sistemi 1998 yılının ikinci yarısından itibaren sürekli olarak Merkez Bankası'ndan yüksek miktarda ve maliyetle likidite sağlamak zorunda

kalmıştır. Merkez Bankası'ndan sağlanan kaynaklar çok yüksek bir maliyetle de olsa kamu kesiminin kaynak ihtiyacının karşılanmasını sağlamış, ancak likidite gereksinimi içinde olan bankaların mali bünyelerindeki bozulma hızlanmıştır. Hükümetin bankaların mali bünyelerinin güçlendirilmesi amacıyla Bankalar Kanunu'nda değişiklikler getiren tasarısı siyasi gelişmeler ve erken genel seçim nedeniyle uzunca bir süre Meclis'te beklemiştir. 1998 yılı sonunda bir banka, 1999 yılın hemen başında da bir diğer banka Mevduat Sigorta Fonu'na devredilmiştir. Bankacılık sistemine olan güvenin yeniden tartışılmaya başlanması nedeniyle Hükümet yerleşiklere ait mevduatın Fon güvencesinde bulunduğunu ve güvence sisteminde bir değişiklik olmayacağını kamuoyuna hatırlatmak durumunda kalmıştır.

Nisan ayında yapılan seçimlerden sonra kurulan Hükümetin ilk icraatı Mecils'te bekleyen Bankalar Kanunu tasarısının yeniden gündeme alınmasını sağlamak olmuştur. Nitekim Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikler Haziran ayında yasalaşmıştır. Ancak, Bankalar Kanunu Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası ile yapılan program görüşmelerinde öngörülen düzenlemeleri içermek üzere Aralık ayında yeniden değişikliğe uğramıştır. Aralık ayında yapılan düzenlemeler, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna tam bağımsızlığın sağlanması, bankaların kurulmaları faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi ile denetim sonuçlarının karara bağlanmasında yetkilerin Kuruma bırakılması, kredi tanımının iştirakleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi, grup kredi- özkaynak ilişkisinin daraltılması ve mali bünyesi zayıflayan bankalara ilişkin karar sürecinin hızlandırılmasına yönelik olmuştur.

Kanun'un Meclis'ten geçmesinin hemen ardından beş ticaret bankasının yönetimi (Egebank, Esbank, Türkiye Tütüncüler Bankası – Yaşarbank, Sümerbank, Yurtbank) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiş, yatırım ve kalkınma bankalarından birisinin (Birleşik Yatırım Bankası) faaliyetine ise son verilmiştir. Bu bankalardan halka açık olan Esbank ve Yaşarbank'ın Borsada işlem gören hisseleri de Fon'a devredilmiştir. Böylece Fon'daki banka sayısı Bank Ekspres, Interbank ve Türkbank ile birlikte 8'e yükselmiştir. Fon'a devredilmesinden sonra bu bankaların bilançolarının daha gerçekçi hale gelmesi ile birlikte bankacılık sisteminin bilanço büyüklüğü, aktif kalitesi ve karlılık performansı önemli ölçüde değişmiştir. Bu durum bankacılık sisteminde denetim ve şeffaflık ile ilgili tartışmaların yeniden ciddi olarak gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler aynı zamanda bankacılık sisteminde gerçekleşen olumlu gelişmelerin de değerlendirilmesini gölgelemiştir.

1999 yılında yapılan ve bankacılık sistemini ilgilendiren diğer önemli düzenlemeler yabancı para net pozisyon/sermaye tabanı rasyosunun yüzde 30'dan yüzde 20'ye düşürülmesidir. Yürürlüğe giren Karşılık Kararnamesi 2000 yılından itibaren uygulanmak üzere Aralık ayında önemli ölçüde değiştirilmiştir; krediler ve diğer alacaklar başlangıçta feri ödenebilirliklerine ve borçluların kredi değerliliklerine göre gruplandırılmış ve teminat ilişkilerine göre karşılığa tabi tutulmuştur. Bu arada, 2000 yılının ikinci yarısından geçerli olmak üzere açık pozisyon ve sermaye yeterliliği ile ilgili rasyolarda konsolide bazda hesaplamayı öngören düzenleme yapılmıştır.

2.2. Merkez Bankası

2.2.1. Yapısı ve Organları

T.C.Merkez Bankası (TCMB), özel hukuk hükümlerine tabi bir “anonim şirket” statüsündedir. (1211 sa.TCMBK. 1).⁴⁷ TCMB pay senetleri dört grup olarak düzenlenmiştir. Bunkardan A grubu pay senetleri sermayenin % 51’ini oluşturur ve bu grubun tamamı haziniye aittir. B grubu pay senetleri “milli banka”lara dağıtılmış pay senetleridir. En çok 15.000 tane olarak sınırlandırmış olan C grubu pay senetleri ise, öteki bankalarla imtiyazlı şirketlere dağıtılmış. D grubu pay senetleri de ticari kuruluşlara ve T.C. uyruklu özel ve tüzel kişilere satılmıştır.

Bankanın başlıca organları şunlardır; (Ek 1)

- **Genel kurul:** TCMB genel kurulunda her 10 paya bir oy ilkesi uygulanır. Genel kurul yılda bir olağan toplantı yapar ve genel kurullarda bir kişi birden fazla vekillik üstelenemez.
- **Banka meclisi:** Başkan’la genel kurul tarafından üç yıl için seçilen 6 üyeden oluşur. Her yıl üyelerin 1/3’i yenilir. Meclis üyelerin en az 2/3’sinin katılımıyla ayda en az bir kez toplanır.
- **Para politikası kurulu:** Hükümetle birlikte enflasyon hedefini belirlemek, uygulama konusunda raporlar hazırlamak ve para değerinin korunması konusunda öneriler hazırlamak görevleri bulunan kurul; başkan, yardımcısı, banka meclisinden seçilecek bir üye ile ortak kararnameyle atanacak bir üyeden oluşur .

- **Denetleme kurulu:** Bu kurul, dört grup pay senedi sahiplerini temsil eden iki yıl görev süreli 4 kişiden oluşur.
- **Başkanlık ve başkan:** Başkan (governör), beş yıl için bankalar kurulu tarafından atanır ve süre sonunda atama yenilenebilir. Başkanın dört de yardımcısı vardır.
- **Yönetim komitesi:** Başkan'la dört yardımcısından oluşur.⁴⁸

1715 Sayılı Merkez Bankası Kanununun Özellikleri

- 11 Haziran 1930 tarih, 1715 sayılı Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu uyarınca, Merkez Bankası 15 milyon sermayeli bir anonim şirket olacak, banknot ihraç etme yetkisini 30 yıllık bir süre için kullanacaktı. Bu süre, bitimine beş yıl kala uzatılabilecekti.
- Merkez Bankasının temel amacı ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemektir. Bu amaçla reeskont oranlarını belirleyecek; para piyasasını ve paranın dolaşımını düzenleyecek; Hazine işlemlerini yerine getirecek; Türk parasının değerini korumak için hükümetle ortaklaşa tüm önlemleri alacaktı.
- Banka'nın hisse senetleri dört gruba ayrılmıştır. A sınıfı hisse senetleri Hükümet kuruluşlarına ait olup, toplam sermayenin yüzde 15'ini geçemeyecektir. B sınıfı hisse senetleri milli bankalara ayrılmıştır. Banka sermayesinin yüzde 10'unu teşkil eden 15000 adet C sınıfı hisse yabancı

---

⁴⁷ Bakanlar Kurulu Kararı, 88/12 928, RG, 1984/14.5.1998.

⁴⁸ A.Sait Yüksel, , Aslı Yüksel ve Ülkü Yüksel, **Banka Yönetimi: El Kitabı**, İstanbul, 2002, s.55-56.

bankalar ile imtiyazlı şirketlere tahsis edilmiştir. D sınıfı hisse senetleri ise Türk ticaret kuruluşlarıyla Türk uyruklu gerçek ve tüzel kişilere ayrılmıştır.

•Her anonim şirkette olduğu gibi, temel bir organ olarak *Hissedarlar Umumi Heyeti* vardır. Banka'nın en yüksek yönetim organı 8 kişilik *İdare Meclisi*'dir. İdare Meclisi "*Banka üzerinde tam selahiyet ve murakabe hakkını haizdir. Banka'yı alakadar eden bütün işlerle iştigal*" edecektir. Banka 4 kişilik bir Murakabe Komisyonu'nca denetlenecektir. Banka'nın en güçlü kişisi İdare Meclisi Reisi'dir. Banka'nın iskonto, reeskont ve faiz hadlerini ve kredi işlerini düzenleyecek bir *İskonto ve Kredi Encümeni* vardır. Banka'nın beşinci organı *İdare Heyeti*'dir. İdare Heyeti Umum Müdür'ün başkanlığında Umum Müdür Muavini ve Muhasebe Müdürü'nden oluşmaktadır. Umum Müdür, İdare Meclis'nin teklifi ve Bakanlar Kurulu kararıyla Cumhurbaşkanı tarafından beş yıl süre ile tayin edilir.

2.2.2. Yetkileri

Merkez bankasının temel yetkileri şunlardır:

- Hükümetle birlikte tespit edilen enflasyon hedefiyle uyumlu para politikasını belirlemek,
- Olağanüstü hallerde ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurmunun talebi üzerine TMSF'nin kaynaklarının ihtiyacı karşılamaması durumunda, belirlenecek usul ve esaslara göre TMSF'ye avans vermek,

- Banka sisteminde belirsizlik ve güvensizlik oluşması ve fon çekilişlerinin hızlanması halinde, haklarında belirsizlik ve güvensizlik oluşan bankalara, şartları TCMB tarafından kararlaştırılmak üzere, fon çekilişlerini karşılayacak miktarda kredi vermek,
- Nihai kredi mercii olarak bankalara kredi verme işlerini yürütmek,
- Bankaların ödünç para verme işlemlerinde ve mevduat kabulünde uygulayacakları faiz oranlarını, belirleyeceği usul ve esaslara göre bankalardan istemek.⁴⁹

Mekez bankası bankalar ve özel finans kurumları dahil tüm mali kurumlardan her türlü bilgi ve belgeyi almaya yetkilidir. TCMB mali kurumlarla ilgili olarak oluşturduğu görüşlerini Başbakanlık ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna ve bu kurumları düzenleme ve denetleme yetkisine sahip olan diğer kurum ve kuruluşlara bildirebilmektedir.

TCMB kendi çalışmaları ve uygulamaları ile ilgili olarak, içeriğini ve dönemlerini kendi belirleyeceği raporlar çıkarmaktadır.⁵⁰ Merkez bankası, belirlenen hedeflere ilan edilen sürelerde ulaşılmaması ya da ulaşılmama olasılığının ortaya çıkması halinde, nedenlerini ve alınması gereken önlemleri Hükümete yazılı olarak bildirmek ve kamuoyuna açıklamakla yükümlüdür.

---

⁴⁹ Alper Bakdur, **Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye için Öneri**, Uzmanlık Tezi, Ankara: Mali Piyasalar Dairesi Başkanlığı, 2002, Yayın No:DPT:2678, s.22.

⁵⁰ TCMB'nın bu hususta inisiyatifi bulunsa da düzenli olarak üç aylık rapor, Nisan aylarında yayınlamak üzere Yıllık Rapor ile Nisan ve Ekim aylarında yılda iki defa olmak üzere Para Politikası raporu yayınlamaktadır.

2.2.3. Görev ve İşlevleri

Temel amacı fiyat istikrarını sağlamak olan TCMB, bu amacına ulaşabilmek için uygulayacağı para politikası ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirlemektedir. Anonim şirket statüsünde olan Merkez Bankası bankalara son kredi veren mercii görevini de üstlenmiş bulunmaktadır.

a-Devlet Bankası Olarak Görevleri

Hazineye avans yasağının istisnaları: TCMB yasanın daha önceki değişikliklerinde enflasyonist eğilimlerin körüklenmesi önlemek üzere kamunun TCMB’’ye borçlanmasına belirli sınırlar getirilmiştir.

Devlete ve kamu kurumlarına danışmanlık ve bankacılık hizmetleri: TCMB devletin ve resmi kurumların belirli bankacılık hizmet edimi ihtiyaçlarını karşılar ve resmi mevduatını yönetir. Banka, bu çerçevede olarak devlete ve resmi kuruluşlara ait mevduatı faizsiz ve süresiz olarak kabul eder; döviz ve kıymetli menkul alım satımı: çek, poliçe, bono, kıymetli evrak ve faiz kuponlarının ve havalenin tahsil, kıymetli evrakın korunma ve yönetimi, devletin içerde ve dışarıdaki bütün ödeme ve tahsilatının yapılması görevlerini üstlenir. Banka bu çerçevede olarak özellikle “devletin iç borçlanma senetlerinin mali servisi” işlevini de üstlenir.

Dış finansal forumlarda devleti temsil: TCMB bakımından ayrıca uluslararası mali ve ticari anlaşmalar yapılmasıyla ilgili görüşmelerde bankanın devleti temsil edebileceği de kurala bağlanmıştır. Bu tür mali ve ekonomik görüşmelerde bankanın üstlendiği işlev, hükümetin ajanlığı (temsilciliği) olarak nitelendirilir.

b-Merkez Bankasının Bankaların Bankası Olarak Görevleri

Refinansman politikası: bankalar açısından refinansman; bono ve poliçelerin reeskonta veya senetler karşılığı krediye konu edilmeleri, TCMB’ndan kredi sağlama anlamını taşır. Bu krediyi sağlamak için bankalar poliçe, bono, pay senetleri, tahvil ve başkaca değerli belgelerini TCMB’na satarlar veya rehnedirler. TCMB de izleyeceği refinansman politikasıyla ekonomideki para akışını etkiler. Bu yoldan etkilemenin nüans ve araçları da değişiktir: Reeskont oranının değiştirilmesi , Reeskont kredisi kontenjanlarının değiştirilmesi ve Reeskonta kabul edilecek senetlerde aranan özelliklerin değiştirilmesidir.

Mevduat munzam karşılık oranlarının saptanması: mevduat munzam karşılıkları, TCMB’nın bankaların bankası olma özelliğinden çok, devletin egemenlik haklarının kullanımıyla ilgili bir görevidir. Bu karşılıklar bankalar için aynı zamanda likidite rezervi olma özelliğini taşırlar. Mevduat munzam karşılık oranlarının değiştirilmesi yoluyla banka sisteminin fazlalıkları ve ciro (kayı para) yaratma imkanları üzerinde etkili olma amaçlanır.

Asgari hazır değer (disponibilite) oranı: bu kavram; bankaların mevduattan olabilecek çekişleri karşılayacak oranda kasalarında para ya da paraya kolayca dönüştürüleebilecek aktif kalemleri bulundurma zorunluluklarını anlatır. “*Genel en az disponibilite oranı*”nın saptanması TCMB’nın yetki alanına girer. Finansal kuruluşların «taahütlerine karşı bulunduracakları umumi disponibilite’nin nitelik ve oranı gerektiğinde» TCMB’nca saptanır.

c-Bankalar Arası Ödeme Düzeni

“TIC”/EFT ve “SWIFT” düzenlerin öncülük: batılı bankaların merkez bankaları ayrıca bankalar arası ve bir bankanın şubeleri arasındaki havale işlemlerinin ve her türlü ödeme belgelerinin akışında da önemli düzenleyici roller üstlenirler. Bu ülkelerde ciro ağının bilgisayarlaşmasında merkez bankalarına görevler verilmiştir.⁵¹ TCMB da aynı doğrultuda bankalar arası yeni aracılık işlemlerini üstlenme işlemleri üstlenmiş ve “Elektornik Fon Transferi” (Turkish Interbank Clearing- TIC) kurarak, 1992’den beri uygulamaya koymuştur. Türkiye’de TIC olarak adlandırılan EFT (Elektornik Fon Transferi) sistemi aslında; EFT merkez sistemi, TCMB sistemi ve katılımcı bankalar sistemlerinin kombinasyonuyla çalışmaktadır. Bu sistemde müşteri bankasına talimat vererek Türkiye’nin dilediği yerindeki istediği bankanın şubesine derhal havalelerini gönderebilmekte, faturalarını ödeyebilmektedir. Bankaların gün içinde olası fazla çekişler (overdraft) için kendi rezervlerine ek limitleri de vardır. Gün sonunda yapılacak mutabakat işlemleri sonucu ortaya çıkacak açıklar, bankaların TCMB nezdindeki serbest tevdiat hesaplarından kapatılır. Bu sistemle her banka ve her şubede isme ve hesaba havale, bankalar arası kamu tahsilatı, bankalarla TCMB arasındaki ödeme işlemleri, istatistik verileri değişimi, yapılan elektronik ödemelerin takas işlemleri bundan böyle anılan sistem çerçevesinde kompüterize edilecektir.

Bu tür bağlantıları yurtdışı bankalar düzeyinde geliştirmek ve uluslararası ödeme, işlerinde ivedilik ve güven sağlamak üzere 1973 yılında Avrupa’lı ve ABD’den (15 ülkeden) 289 bankanın öncülüğünde kurulan SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) adıyla modern bir sistem

gerçekleştirilmiştir. Hukuk yapısı kooperatif olan kuruluşun merkezi Brüksel'dedir. Bu sistemle belgesiz ve güvenli (teleks mesajlarındaki şifre çözme riskinden uzak) bir uluslararası ödeme düzeni ortaya konmuştur. SWIFT üzerinden iletebilen mesajlar: transfer, tahsil, akreditif, faiz, komisyon gibi işlemlerdir. Türkiye'den 1989 yılından beri sisteme 50'den fazla banka katılmış durumdadır.

Bankalar arası (Interbank) para piyasasının yönlendirilmesi: bankalararası iç işlem (Interbank) para piyasasının yönlendirilmesi de, merkez bankasının üstlendiği görevler arasındadır. 02.04.1986 günlü düzenlemeye göre bankalar Interbanktaki arz ve talebe göre, merkez bankası kaynaklarına başvurma zorunluluğu duymaksızın, (merkez bankası yönetim ve aracılığıyla) karşılıklı olarak gereksinimlerini giderebilme imkanları elde etmektedirler. Bankalar bu kaynakla ilgili günlük para arz ve taleplerini, merkez bankasının Reuter monitörü aracılığıyla günü gününe bildirmektedirler. Türkiye'de her banka bu Reuter bağlantısından bir kanal kiralamış durumdadır. Bu piyasada faiz kural olarak serbest ekonomi ilkelerine (arz ve talebe göre) belirlenir.

Bankalar için risk denetim merkezi görevi: bankaları, müşterilerinin başka bankalardaki kredi ve risk durumları hakkında da bilgi sahibi etmek üzere TCMB'nin risk izleme (santralizasyon) merkezi kurması öngörülmüştür. Risk merkezinin amacı "... bankalar, ÖFK finansal kiralama şirketleri, faktoring şirketleri, finansman şirketleri ve benzeri mali kurumların müşterilerinin risk durumlarını nezdinde toplamak"tır. Bankalar, belirli formüllere göre düzenlenecek bilgileri bu merkeze göndermek zorundadırlar. Merkezin bütün işlem ve kayıtları gizlidir.

---

⁵¹ Yüksel, **op.cit.**, s. 65.

d-Para Değeriyle İlgili Yetkiler ve Banknot Politikası

Dolaşımdaki parayı dolaysız olarak etkileyici bir yetki olarak TCMB'na biricik yasal ödeme aracı olan banknot çıkarma – ve gereğinde piyasadan çekme – imkanları tanınmıştır. TCMB böylece, kendi ödeme araçlarıyla her zaman likit kalma ve diğer bankalar için son likidite mercii olma özelliklerini taşımaktadır. Dolaşımdaki para tutarı için TCMB'nda her bir üst sınır çizilmiş, ne de kağıt para basımında belirli bir karşılık zorunluluğu öngörölmüştür. Ancak çıkarılacak para tutarının sınır ve ölçülerini TCMB bizzat koyma durumundadır.

e-Açık Piyasa İşlemleri Yapmak

Merkez bankasının açık piyasa politikası, hem para hem de sermaye piyasasından kıymetli evrakın alım satımı biçiminde uygulanır. Bu önlemlerle, TCMB'nın para politikası gereklerine uyan bir para piyasasının oluşturulması ve “ekonominin likiditesinin düzenlemesi” amaçlanır. Kuşkusuz bütün alım ve satımlar, TCMB “nam ve hesabına” yapılır.

Türkiye uygulamasında hemen hemen sadece hazine bonusu ve devlet tahvilleri menkul kıymet olarak açık piyasa işlemlerine konu olmuşlardır. Bankaların bu işlemlere katılabilmeleri için TCMB; MB nezdinde hazine bonusu ve devlet tahvillerinden oluşan bir bloke “depo hesabı”nın bulunması ve Interbank işlemlerine katılmayı da koşul olarak ileri sürmekte ve açık piyasa işlemlerine taraf olabilecek bankalarla bir sözleşme imzalamaktadır. Bu bankalarla TCMB, hazine bonosunun vadesine göre kendi portföyünden satış yapmakta (doğrudan satım) ve aynı işlem bankalar da kendi aralarında yapabilmektedirler.

Para piyasasından yapılan açık piyasa işlemlerinde, hazine bonoları, hazine kefaletli değerli belgeler, poliçe, bono ve özel iskonto senetlerinin alım satımı yapılır. Açık piyasa işlemlerinin etkisi, merkez bankasının belirleyeceği faiz yapısıyla dolaysız ilişkisidir: Bankalar beklenen getiri'nin alternatif yatırımlardan (söz gelişi kredi işlemlerinden) yüksek olması süresince, açık piyasa belgeleri lehine ellerindeki merkez bankası parasından vazgeçme eğiliminde olurlar. Öte yandan sermaye piyasasından açık piyasa işlemleri uygulamda daha da daha sınırlıdır.

f-Döviz ve Kur Politikası

Para değerini koruma gerekli sonucu merkez bankalarının para piyasasının düzenlenmesi açısından önlemleri yabancı paralar üzerine yaymaları da gerekli olabilir (döviz politikası). TCMB ülke altın ve döviz rezervlerini para politikası hedefleri çerçevesinde yönetir. Bu amaçla, sırasıyla güvenli yatırım, likdite ve getiri önceliklerini dikkate alarak belirleyeceği usul ve esaslara göre tüm bankacılık faaliyetlerinde bulunabilir.

Değişim kuru sistemleri: döviz borsaları, hiç bir sınırlama olmaksızın iö parayı başka bir para ile değiştirebilme hakkını ifade eden konvertibilite'nin geçerli olduğu ülkelerde, tıpkı mallar gibi döviz ve yabancı paraları alınıp satılabildiği pazarları ifade eder. Bu açıdan bir paranın “değişim kur”u da, o paranın yabancı ülkelerdeki alım gücünü temsil eder.

Dalgalı değişim kuru: değişim kuru, bir paranın yabancı ülkelerdeki alım gücünü temsil eder. Dalgalı değişim kurları arz ve talebe göre belirlenir. Döviz borsalarının arz ve talebi gününe göre değişik olabilir.

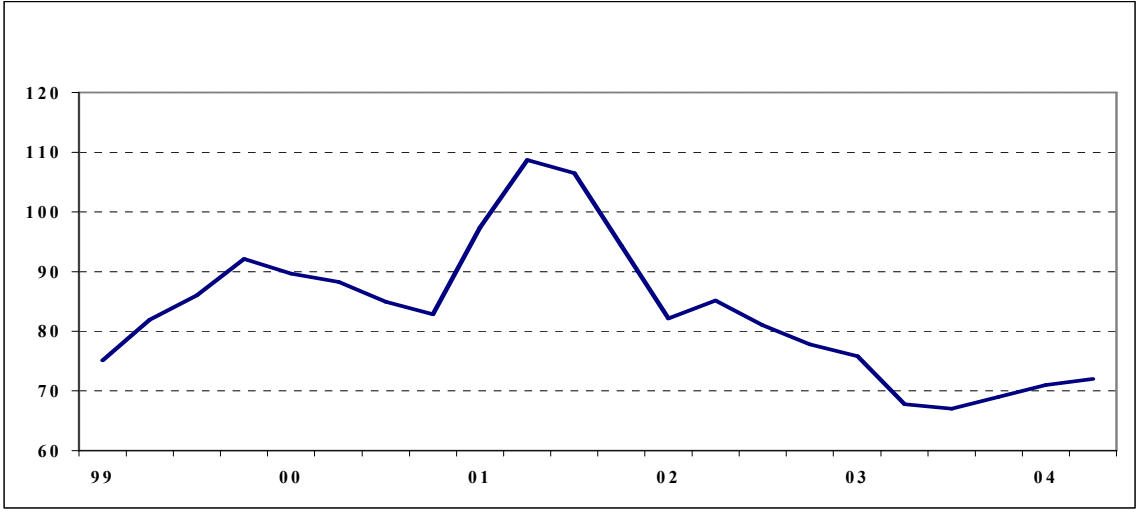
Sabit kurlar: uzun vadede paralar arasında değişmeyen ilişkiler temeline oturur. Bir döviz belirli ülkede müsaade edilen üst kura erişmişse, Merkez Bankası'nın tersine bir müdahalede bulunması, yani özellikle talep edilen dövizle ilgili ek arza yönelerek, talep fazlalığını ortadan kaldırması gerekir. Bir döviz, döviz ticaretinde arz edildiğinden çok talebe konu oluyorsa, o zaman bu döviz için Merkez Bankasının üst müdahale noktasına gelmiş sayılır. Ancak Merkez Bankasının müdahaleleri için ön koşul, yeterince döviz rezervlerine sahip olmasıdır. Eğer bir Merkez Bankası bu alanda yeterince rezervlere sahip değilse, ona bir refansman imkanının yaratılması gerekecektir.

2.3. Mevcut Durumu

Türk bankacılık sisteminin toplam aktifleri Eylül 2004 itibariyle 294 katrilyon TL (196 milyar dolar) olmuştur. Toplam aktifler bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 31, Aralık 2003'e göre yüzde 18 artmıştır. Haziran 2003 itibariyle yüzde 76 olan toplam aktiflerin gayri safi milli hasılaya oranı, 2003 yıl sonunda yüzde 67, Mart 2004 itibariyle yüzde 69, Haziran 2004 itibariyle de yüzde 71 olarak gerçekleşmiştir. Eylül 2004 itibariyle bu oranın yüzde 73 düzeyinde olduğu tahmin edilmektedir. Enflasyonun düşmesi, bütçe disiplinin sürdürülmesi, ekonomik faaliyetin büyümesi ve beklentilerin iyileşmesine bağlı olarak TL'ye olan talep bilanço büyüklüğü üzerinde olumlu bir etki yapmıştır.

Toplam aktifler ticaret bankalarında yüzde 31, mevduat kabul etmeyen bankalarda ise yüzde 21 oranında artmıştır.

Tablo 2 Bankacılık Sistemi Toplam Aktifleri (GSMH'nın yüzdesi)

Kaynak: TBB

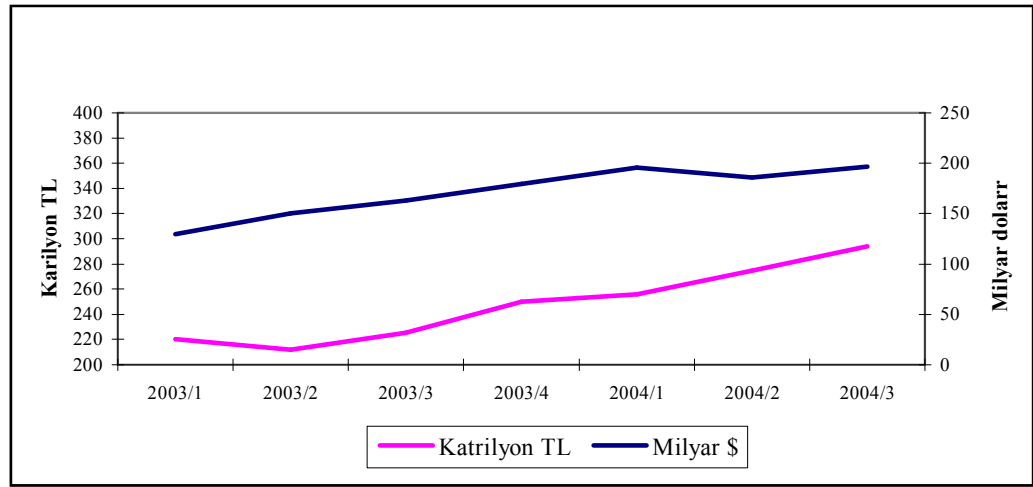
Kamusal sermayeli ticaret bankalarının toplam aktifler içindeki payı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 1 puan azalarak yüzde 33'e, mevduat payı 1 puan artarak yüzde 39'a, kredilerdeki payı ise 2 puan artarak yüzde 19'a yükselmiştir. Özel sermayeli ticaret bankalarının toplam aktifler içindeki payı 2 puan artarak yüzde 58'e, mevduat payı 1 puan azalarak yüzde 56'ya ve krediler içinde payı 1 puan artarak yüzde 68'e yükselmiştir.

Aktif büyüklüğüne göre ilk beş bankanın aktif payı aynı kalırken, mevduat ve kredi payı azalmıştır. İlk on bankanın ise kredi payı artarken, mevduat ve aktif payı azalmıştır.

Aktif tarafta YP, pasif tarafta TL kalemler daha hızlı bir artış göstermiştir. Eylül 2003 dönemine göre, TL aktiflerin toplam aktifler içindeki payı yüzde 61 düzeyinde aynı kalmıştır. TL kaynakların toplam pasifler içindeki payı ise yüzde 57'den yüzde 58'e yükselmiştir.

Aktif kalemler içinde dikkati çeken önemli gelişme, menkul değerler cüzdanının payının alım-satım amaçlı menkul değerlerdeki azalmaya bağlı olarak gerilemesidir. Kredilerdeki artış eğilimi sürmüştür. Kredilerin toplam aktiflere oranı bir önceki yılın aynı dönemine göre 6 puan artışla yüzde 33 olmuştur.

Tablo 3 Toplam Aktifler

Kaynak:TCMB

Eylül 2004 itibariyle, bankaların euro cinsinden açık pozisyonları hafifçe daralırken, dolar cinsinden fazla pozisyonları yükselmiştir. YP açık pozisyonunun daralmasına rağmen, euronun dolar karşısında değer kazanmış olması, kambiyo zararının azalmasına engel olmuştur. YP kalemlerin toplam aktifler içindeki payının azalması eğilimi durmuştur. Pasifte yurtdışından kullanılan krediler önemli ölçüde artmıştır.

Özkaynaklar bir yıl öncesine göre yüzde 23 oranında büyümüştür. Serbest özkaynaklardaki iyileşme sürmüştür. Kar hacminde, 2004'ün ikinci çeyreğinde başlayan duraklama üçüncü çeyrekte de devam etmiştir. Bunun nedeni, kambiyo

işlemlerinden gelen karın zarara dönmesi ve sermaye piyasası işlemleri karının azalmasıdır. Net ücret ve komisyon gelirleri yükselmiştir.

Gayrinakdi kredilerde, bir önceki yılın aynı dönemine göre taahhütler ile emanet ve rehinli kıymetler kalemlerinde dikkati çeken bir artış gerçekleşmiştir.

Türk bankacılık sistemi, sistemde çok sayıda banka bulunmasına karşın, bunlardan ancak bir kısmının piyasayı etkileyecek büyüklükte olduğu, piyasaya giriş ve çıkışların önemli ölçüde kısıtlandığı ve fiyat dışı rekabetin var olduğu oligopolistik bir yapıya sahiptir.⁵²

Bankacılık sistemlerinde piyasa yapısının önemi, ekonominin diğer faaliyet alanlarında olduğu gibi, piyasa yapıları ile üretimin etkinliği ve kaynakların optimum dağılımı arasındaki yoğun ilişkiden kaynaklanmaktadır.

Türk bankacılık sisteminde tam rekabet ve tekel piyasalarından söz etmek mümkün değildir. Piyasanın başlıca özelliklerine aşağıda değinilmektedir;⁵³

- Türk bankacılık sistemi, merkezinde bir ana banka olarak T.C. Merkez Bankası'nın bulunduğu, özel kuruluşlar ile kamu kuruluşlarının aynı ekonomik düzen içerisinde bulunduğu karma ekonomi düzenine sahip, bir yapıda bulunmaktadır.
- Türk bankacılık sistemi, mevduat bankacılığı ağırlıklı bir yapıda gelişme göstermiştir.

---

⁵² Hikmet Urgancı, **Para ve Banka** (Adana: Önder Matbaası, 1982), s. 115.

⁵³ F.Tinemis Özcan, **Türk Bankacılık Sistemindeki Yeni Gelişmeler ve Eğilimler Üzerine Bir İnceleme**, (İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2001), s. 23-25.

- Türk bankacılık sistemi çok şubeli bir yapıya sahip bulunmaktadır.
- Türk bankacılık sisteminde piyasa yapısı oligopolistik bir piyasanın özelliklerini göstermektedir.
- Türk bankacılık sisteminde genelde piyasayı kamusal sermayeli bankalar yönlendirmektedir. Sektörün en büyük bankaları arasında yer alan kamu bankaları da rekabeti bozmakta ve oluşturdukları görev zararlı nedeniyle bütçeye önemli yükler getirmekte, fon kullanımında etkinlik azalmaktadır. Devlet güvencesi altında kolay fon elde etmeleri nedeniyle de rekabeti olumsuz yönde etkilemektedirler.
- Piyasaya giriş ve çıkışlar kısıtlanmıştır; sistemde çok sayıda banka bulunmasına karşılık, firmaların piyasaya giriş ve çıkışları kısıtlı olmaktadır. İlk kısıtlama nedeni yasal temellere dayanmaktadır. Banka firmalarının kuruluşu ülkemizde kamu yönetimince çeşitli yasal tedbirlerle denetim altına alınmıştır. Diğer kısıtlama nedeni ise mali güçlüklerden kaynaklanmaktadır. Bankaların kurulması ve faaliyetlerini sürdürebilmeleri için yasalar bir takım asgari sermaye miktarı öngörmektedir. Bankaların faaliyetlerini daha çok yabancı kaynaklarla sürdürmelerine karşın bir banka işletmesinin kuruluşu için gerekli asgari sermaye miktarı önemli boyutlara ulaşabilmektedir.⁵⁴ Üçüncü kısıtlamanın nedeni ise piyasada daha önce faaliyet göstermeleri nedeni ile tutunmuş firmaların varlığı ve bu firmaların yaygın reklam

---

⁵⁴ Ali İhsan Karacan, "Türk Bankacılığında Rekabet ve Piyasa Modeli Üzerine", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**_Cilt:13, Sayı:6, 1977, s. 58-59.

faaliyetleri ile yeni firmaların piyasaya girişlerini engelleyici çabaları oluşturmaktadır.

- Piyasada fiyat dışı rekabet vardır. Türk bankacılık sisteminde yer alan bankaların mevduat toplama, kredi dağıtma vb. hizmetlerinin tümü aynı niteliğe sahiptir. Bu anlamda piyasada üretilen ürün ve hizmetler homojendir. Ancak bir ürünün temelde aynı olmasına karşılık çeşitli yöntemlerle farklılaştırılması sözkonusudur.
- Türk bankacılık sisteminde özel bankaların arasında holding bankacılığı yönünde bir yapılanma anlayışının giderek belirginlik kazandığı görülmektedir. Grup bankacılığı, fonları verimli ve rasyonel kullanımını engellemekte, aktif kalitesini bozmakta, birleşme eğilimini olumsuz yönde etkilemektedir.
- Bunun yanında kurum ve bankacılık ürün ve hizmetleri açısından sektörün sığ bir yapıya sahip olması sektörde volatilitiyi artırmaktadır.
- Uluslararası büyüklükler dikkate alındığında, Türk bankacılık ölçekleri de nispeten küçüktür, bu nedenle de rekabet gücü oldukça zayıf kalmaktadır.

Kısaca özetlemek gerekirse; Türk bankacılık sistemi'nde piyasa yapısı: firma sayısının ikiden çok, ancak bunlardan üç beş adedinin piyasayı etkileyebilecek büyüklükte olduğu, piyasaya giriş-çıkışların büyük ölçüde kısıtlandığı ve fiyat dışı

rekabetin olduğu bir modeldir. Bu özellikler ise, tümüyle olmasa bile eksik rekabetin “oligopolist” biçiminde ait özelliklerdir.⁵⁵

2.3.1. Türkiye’de Faaliyette Bulunan Bankalar

Türk bankacılık sektöründeki toplam banka sayısı, 2003 yılında yeniden yapılandırma sürecinin devam etmesi nedeniyle bir önceki yıla göre azalmıştır. 2002 yılında 54 olan toplam banka sayısı, 2003 yılında 2 özel ve 2 yabancı sermayeli banka sayısındaki azalma nedeniyle 50’ye gerilemiştir. Bu dönemde, sektördeki mevduat bankalarının sayısı 40’tan 36’ya gerilerken, kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı değişmemiş ve 14’te kalmıştır. Mevduat bankaları, 3 kamu bankası, 18 özel banka, 13 yabancı banka ve 2 tane de Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kapsamında bulunan bankadan oluşmaktadır.

Tablo 4 Türk Bankalarının Sayısı (Yıllara Göre)

	01.01.2002	01.01.2003	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006
<u>Sektör Toplamı</u>	<u>61</u>	<u>54</u>	<u>50</u>	<u>48</u>	<u>47</u>
Ticaret Bankaları	46	40	36	35	34
Kamu Sermayeli Bankaları	3	3	3	3	3
Özel Sermayeli Bankaları	22	20	18	19	17
Tas.Mevd.Sig. Fon.Devr. Bankalar	6	2	2	1	1

⁵⁵ Tuncay Artun, **İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık** (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1980), s.59.

Yabancı Bankaları	15	15	13	12	13
Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar	15	14	14	13	13

Kaynak: TCMB

Özel sermayeli bankalardan Fiba Bank A.Ş. 3 Nisan 2003 tarihinde Finans Bank A.Ş.'ye devredilmiştir. Türkiye İmar Bankası ise 3 Temmuz 2003 tarihinde BDDK tarafından bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılmıştır. Ayrıca, Türkiye'de şube açan yabancı bankalardan ING Bank N.V. Mayıs ayında, Credit Suisse First Boston ise Eylül ayında tasfiye olmuştur.

BDDK, İmar Bankası'nın 3 Temmuz 2003 tarihinde bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme iznini kaldırarak, Banka'nın yönetim ve denetimini TMSF'ye devretmiştir. 12 Haziran 2003 tarihinde Çukurova Elektrik ve Kepez Elektrik'in imtiyaz sözleşmesinin iptal edilmesi üzerine, aynı gruba ait olan Banka'nın BDDK tarafından atanan üye dışındaki diğer yönetim kurulu üyeleri 26 Haziran tarihinde toplu olarak istifa etmişlerdir. Böylece, TMSF'ye devredilen önceki banka uygulamalarının tersine, İmar Bankası'nın tüm yükümlülüklerinin ödenmesi yerine sadece tasarruf mevduatının ödenmesi mümkün olmuştur. İmar Bankası'nın beyan etmiş olduğu mevduat miktarı 754 trilyon Türk lirası (540 milyon ABD doları) iken, TMSF'ye devrinden sonra gerçek mevduat miktarının 8,4 katrilyon Türk lirası (6 milyar ABD doları) olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Banka'nın 2002 yılı Ekim ayından itibaren izinsiz olarak karşılıksız Devlet İç Borçlanma Senedi satışı yaptığı ve 2003 yılı Haziran ayında İmar Off-shore

Bank'taki off-shore hesapları yurtiçi mevduatına dönüştürdüğü ortaya çıkmıştır. İmar Bankası nezdindeki tespit çalışmaları tamamlandıktan sonra, 17 Ocak 2004 tarihinde bir plan çerçevesinde tasarruf mevduatı sahiplerine ödemeler başlatılmıştır.

Son yıllarda bankacılık sisteminde istikrarlı bir yapının ortaya çıkabilmesi için önemli adımlar atılmış olmasına rağmen, yeniden yapılandırma süreci devam etmektedir. Kamu bankaları finansal açıdan yeniden yapılandırılırken, operasyonel açıdan yapılandırılmaları devam etmektedir. 1997 yılından itibaren İmar Bankası hariç TMSF'ye devredilen 20 bankadan 18'i çözüme kavuşturulmuştur. Geriye kalan 2 bankadan biri "geçiş bankası olarak kullanılırken, diğeri için başlatılan satış sürecinin başarısız olması nedeniyle bir kamu bankasına devredilmeye çalışılmaktadır. Özeş bankaların sermaye yapıları ise güçlendirilmiş ve piyasa riskleri sınırlandırılmıştır.

Yaşanan krizlerden olumsuz etkilenmiş olan reel sektör şirketlerinin faaliyetlerini sürdürmeye devam ederek, yeniden üretim ve geri ödeme kapasitesine kavuşmaları amacıyla hukuki altyapısı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması (İstanbul Yaklaşımı) ile 2003 yılı Eylül ayı itibarıyla 69 küçük ölçekli ve 157 büyük ölçekli firma yeniden yapılandırılmıştır. İstanbul yaklaşımı ile yeniden yapılandırılan borç miktarı 2003 yılı Eylül ayı toplam 5,1 milyar ABD dolardır. Diğer taraftan, 31 Ocak 2002 tarihinde bankaların tahsili gecikmiş alacaklarını çözüme kavuşturmak ve bankaların aktiflerine canlılık kazandırmak amacıyla hukuki altyapısı oluşturulan varlık yönetim şirketleri ise şu ana kadar Türkiye'de yeterli ilgiyi görmemiştir.

Bankaların kar marjları üzerindeki yükleri azaltarak daha etkin ve istikrarlı bir yapı oluşturabilmek amacıyla, aracılık maliyetlerinin azaltılması için çalışmalar yapılmaktadır.⁵⁶ Firmalara kredinin maliyeti ile tasarruf sahiplerine mevduatın net getirisi arasındaki fark şeklinde hesaplanan aracılık maliyetinin azaltılmasına yönelik çalışmalara çerçevesinde, Türk lirası zorunlu karşılıkla Merkez Bankası tarafından bankaların Türk lirası mevduatlara uyguladıkları ağırlıklı ortalama basit fazi oranlarının yüzde 75'i ile yüzde 80'i arasında bir faiz ödemesi yapılmaktadır.

Ticari Bankalar

Kamu Sermayeli Bankalar

- Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.
- Türkiye Halk Bankası A.Ş.
- Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.

Özel Sermayeli Bankalar

- Adabank A.Ş.
- Akbank T.A.Ş.
- Alternatif Bank A.Ş.
- Anadolu Bank A.Ş.
- Denizbank A.Ş.
- Finansbank A.Ş.
- Koçbank A.Ş.
- MNG Bank A.Ş.

---

⁵⁶ TCMB, 2003, s.103-105.

- Oyak Bank A.Ş.
- Türk Ekonomi Bankası A.Ş.
  - Şekerbank T.A.Ş.
  - Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
  - Tekfenbank A.Ş.
  - Türkiye İş Bankası A.Ş.
  - Tekstil Bankası A.Ş.
  - Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
  - Turkish Bank A.Ş.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devredilen Bankalar

- Birleşik Fon Bankası A.Ş.

Yabancı Bankalar

- ABN Amro Bank N.V.
- Arap Türk Bankası A.Ş.
- Banca di Roma S.P.A.
- Bank Mellat
- Bnp-Ak Dresdner Bank A.Ş.
- Credit Lyonnais Turkey
- Citibank A.Ş.
- Habib Bank Limited
- HSBC Bank A.Ş.
- JPMorgan Chase Bank A.Ş.
- Soci te G n rale (SA)
- WestLBAG

Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar

Kamu Sermayeli Bankalar

- İller Bankası
- T rk Eximbank
- T rkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

 zel Sermayeli BankalarBank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.

- alık Yatırım Bankası A.Ş.
- Diler Yatırım Bankası A.Ş.
- GSD Yatırım Bankası A.Ş.
- İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.
- Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.
- Nurol Yatırım Bankası A.Ş.

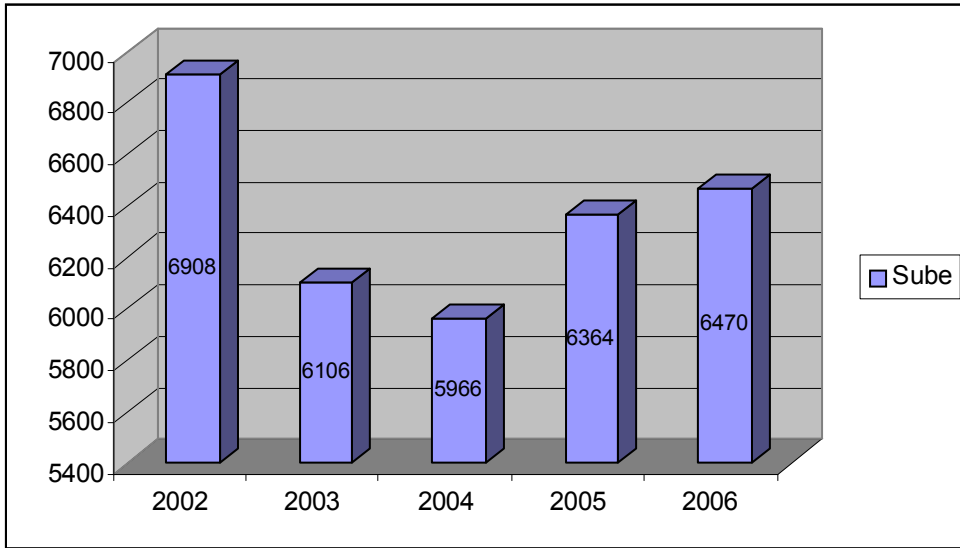
- Tat Yatırım Bankası A.Ş.
- Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.

Yabancı Sermayeli Bankalar

- Ceylan Bank Türk A.Ş.
- Taib Yatırım Bankası

Şube Sayısı

Resim 2. Türk Banka Şubelerin Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: TCMB

Bankacılık sektörünün şube sayısı, 2003 yılında kamu ve TMSF bankalarındaki gerileme sonucu azalmaya devam etmiştir. (Resim 2.). Ama 2005 yılından itibaren Kazakistan ekonomisi ile birlikte şube sayıları hızla yükselmeye devam etmektedir.

Üçüncü Bölüm: Kazakistan ve Türkiye Bankacılık Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar ve Karşılaştırmalı Analizi

3.1. Kazakistan Bankacılık Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar

Bankalar ve banka sistemindeki başarısızlık veya aksaklıklar ülkeler liberalleşme politikaları izlerken ve hükümet destekleri geri çekilirken sıkça rastlanan bir durumdur. 1980'den bu yana endüstrileşmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ekonomilerine sahip ülkeler arasından 130 tanesi önemli bankacılık problemleri yaşamışlardır.⁵⁷ Bu problemler çözülürken de piyasa güvenini sağlamak için hükümetler büyük çapta kamu fonlarından harcama yaparak finansal kayıplara uğramışlardır ve bu durumun ekonomik gelişmeler üzerinde negatif etkileri olmuştur. 1993'de 200'ün üzerinde olan banka sayısının 30'lu seviyelere inmesi, Merkez Bankası'nın sermaye gerekliliğini artırması, bunun da etkisiyle yaşanan banka birleşmeleri ve bazı küçük ölçekli kuruluşların bankacılık lisanslarını "kredi ortaklığı" lisansına çevirmeleri sonucu gerçekleşmiştir. Merkez Bankası'nın sermaye gerekliliğini daha da artırması durumunda sektördeki konsolidasyonun devam etmesi beklenmektedir.

1992 yılından itibaren Eski SSCB ülkeleri bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra birçok problemle olduğu gibi finansal problemlerle de mücadele etmeye çalışmışlardır. SSCB'den miras kalan ve finansal dengesizlikler içeren sistemin yenilenmesi gerektiği açık olmakla beraber, her yeni hükümetin bu soruna verdiği öncelik sırası farklı olmuştur. Kazakistan, kendisiyle beraber bağımsızlığını ilan eden diğer ülkelere oranla, bankacılık sektörüne görece olarak öncelik veren bir ülke olmuştur.

---

⁵⁷ David S. Hoelscher, "Banking System Restructuring in Kazakhstan", **International Monetary Fund Working Paper**, WP/98/96, June 1998, s. 4.

Kazakistan 1992’de bağımsızlığını ilan eder etmez finansal sistemini yeniden yapılandırmaya başlamıştır. Yeni hükümetin ilk olarak yaptığı büyük devlet bankalarını küçültmek ve piyasaya yeni bankaların girişine sıkı kurallar getirmek olmuştur. Genel siyasi ve ekonomik istikrara bir ölçüde ulaşıldığında bankacılık operasyonlarının düzenleyici ve hukuki bir ortamda yapılabilmesi için sistemin modernize edilmesine başlanmıştır. 1995-1997 yılları arasında geniş çapta düzenleme ve muhasebe değişiklikleri yapılmış ayrıca, KUB’nin önleme ve denetleme gücü artırılmıştır.⁵⁸ 2006 yılı başlarına geldiğimizde ise Kazakistan uluslararası kabul edilebilir düzeyde düzenleyici ve önleyici bankacılık sisteminin olduğu bir ortama ulaşmıştı. Kazakistan ekonomisinin gelişimi, düzenleyici ve önleyici bankacılık sisteminin getirdiği olumlu hava bankaların gelişmesine ve karlılığına olumlu bir katkı sağladığı bir gerçektir. Petrol fiyatlarındaki artış da bu havanın oluşmasında önemli bir role sahiptir.

Kazakistan bankacılık sistemi her ne kadar uluslararası düzenlemeler ile yeni bir yapıya kavuşturulsa da sorunların halen mevcut olduğu bir sistemdir. Öncelikle, bağımsızlığın ilk yıllarında finans sisteminin yeniden yapılandırılması sırasında düşük sermayeli ve sistemde yaşaması mümkün olmayan (nonviable) bankaların yeni sisteme girmesine ve var olan bankaların çalışmaya devam etmesine izin verilmiştir. Bu tür bankalar aslında sistemin yapısına tehdit oluşturabilen bankalardır.

Ülke içinde bankalar arasındaki rekabetin bu sektörün gelişimi için artırılması gerektiği de açıktır. Ancak bunu gerçekleştirirken sektörde yaşaması mümkün olmayan ve uluslararası sermaye gerekliliklerini yerine getiremeyen bankaların piyasaya girmesinin, istikrarsızlık getiren ve standartları düşüren bir eğilim sergilediğinden dolayı mevcut piyasa için tehdit oluşturduğunu unutmamak gereklidir.

---

⁵⁸ **Ibid**, s. 3.

Buna ek olarak, Kazakistan’da bağımsızlığın ilk yıllarında yeniden yapılandırmanın, önlemlere ilişkin yenilikleri ve bankacılığın gelişimine katkıda bulunabilecek olan özel sektörün gelişimini hızlandırıcı kararlar geç alınmış ya da uygulamaya geç başlanmıştır.⁵⁹

Banka sektörüne ilişkin yeniden yapılandırma programı uygulanırken, yatırım sektörünün bankacılık reformlarına eşgüdümlü biçimde yapılandırılmaması da ilk yılların hatalarından biridir.⁶⁰ Nitekim bankacılık, asıl işlevi olan finansal aracılık rolünü yapabilmesi ve sürdürebilmesi için banka ve yatırım sektörünün bir arada yenilenmesi ve yapılandırılması gerekmektedir.

Zayıf bir enformasyon sistemi ve zayıf bir muhasebe kayıt sistemi de mevcut standartların iyileştirilmesi için gereken süreyi uzatmıştır. Ancak bilindiği üzere, uluslararası standartlarda bir enformasyon ve muhasebe sistemi kurulması için gereken süre uzun olabilmekte ve bu sürede sabırlı bir tutum sergilenmesi gerekmektedir.

Kazakistan’daki bankacılık sistemindeki bir diğer sorun, sistemin finansal aracılıkta yetersiz kalması ve ülke içi birikimlerin miktarının ülke bankalarında az olmasıdır.

Bankacılık sistemindeki yeniden yapılandırma reformlarında ve yenilenmiş banka operasyonlarındaki bir sıkıntı da eğitilmiş ve tecrübeli personel eksikliğidir. Eğitilmiş ve tecrübeli personel eksikliği hem sistemin değişimi ve işlemlerini yavaşlatmakta hem de özel sektörün bankacılık sistemine olan güvenini ve eşgüdümlü çalışma isteğini azaltmaktadır. Bankacılık sistemini ise yatırımlardan ve özel sektörün diğer dallarından ayrı düşünmek olanaksızdır.

---

⁵⁹ **Ibid.**, s. 4.

⁶⁰ Claudia Dziobek ve Ceyla Pazarbaşıoğlu, “Lessons from Systemic Bank Restructuring: A Survey of 24 Countries”, **International Monetary Fund Working Paper** IMF, No: 61, December 1997, s. 3.

Merkez Bankası, sektörü uluslararası bankacılık standartlarına yaklaştırmak amacıyla birçok düzenleme getirmiş ve bankaları sıkı denetim altına almıştır. Muhasebe standartları, likidite yönetimi, sermaye yeterliliği, sorunlu kredilerin zamanında teşhisi gibi alanlarda yapılan düzenlemelerin yanında bankacılık lisansı verilirken uygulanacak kriterler de sıkılaştırılmıştır. Bankalar, uluslararası bankacılık standartlarına uymak zorundadırlar. 1995 yılından beri çeşitli reform süreçlerinden geçen sektör bu şekilde 1998 yılında Rusya'da yaşanan finansal krizi komşusuna göre daha az hasarla atlatabilmiştir. 1 Ocak 2004 tarihinde Merkez Bankası, denetim rolünü yeni kurulan "Financial Supervision Agency of Kazakhstan"a devretmiştir.⁶¹

Bugün itibariyle, Kazakistan'da varolan bankalar arasında üç banka diğer bankalara göre işlem hacmi ve şube sayısı olarak daha büyüktür denilebilir. Bu da onların küçük bankalara göre daha hızlı gelişmelerine katkı sağlamaktadır.

Kazakistan hala göreceli olarak fakir bir ülke sayılmaktadır. Kişi Başına Düşen Milli Gelir 2005 yılı sonu itibariyle 2504 USD'dır. Ama, petrol ve yeraltı kaynaklarına ek olarak nüfusun az olmasını (yaklaşık 18 milyon) gözönünde bulundurursak yakın gelecekte ülkenin ekonomik olarak kalkınacağı aşıkardır.

31 Mart 2005 tarih itibariyle Kazakistan'da toplam 1037 banka şubesi mevcuttur. Bunların yarısı Halyk Bank'a aittir. Bu Kazakistan'ın yüzölçümünü gözönüne alırsak (yaklaşık 2 milyon km.²'dir) yetersizdir. Şube zinciri zayıftır; 10000 kişiye ve 1930 km²'ye bir şube düşmektedir. Bu da şehirlerarası sosyo-ekonomik düzenine ve gelir dağılımına olumsuz etki etmektedir. Bu tarih itibariyle, ülkede gerçekleştirilen banka işlem hacimlerinin %66.6'sı yukarıda değinilen üç banka tarafından gerçekleştirilmiştir. E-bankacılık işlemleri zayıftır ama bağımsızlığını yakın gelecekte kazanan ülkelere göre

---

⁶¹ http://download.garanti.com.tr/garanti_dergisi/04/garanti_dergisi_0604.pdf

çok ilerde olduğu ve dünden bugüne çok yol katetmiş olduğu gerçeğini de unutmamak gerekir.

Bankacılık sektöründe konsantrasyon oldukça yüksek olup, 2005 yılında en büyük 3 banka (Kazkommertsbank, Turan-Alem Bank, Halyk Savings Bank of Kazakhstan) aktifler bazında sektörün %62'sini oluşturmaktadırlar. Toplam krediler portföyü ve mevduatların ise %65'i yine bu 3 bankaya aittir.

Bilanço kompozisyonları incelendiğinde aktiflerin önemli bir kısmını krediler oluştururken, kaynak tarafında müşteri mevduatlarının önemli rol oynadığı görülmektedir. Finans sektörü, kredilerde son yıllarda görülen artışa rağmen reel sektörün finanse edilmesinde hala zayıf kalmaktadır. Verilen krediler de daha çok petrol ve doğalgaz sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Mevduatlar ise daha çok ticari nitelikli mevduatlar olup, bireysel mevduatlar hala yetersiz seviyelerdedir. Bireysel müşteriler özellikle yerel para biriminde mevduat tutmaktan çekinmektedirler ve USD mevduat tutmayı tercih etmektedirler. Ülkede yastık altı USD tasarrufların da önemli miktarda olduğu tahmin edilmektedir.

Kazakistan'da yabancı bankaların şube olarak faaliyetine henüz izin verilmemekle birlikte, iştirak kurmalarına ve temsilcilik ofisi açmalarına izin verilmektedir. 16 bankanın sermayesinde yabancı payı bulunmaktadır. Faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankalar arasında Citibank, ABN Amro ve HSBC öne çıkmaktadır. Kazakistan'ın 1996'dan beri devam eden Dünya Ticaret Örgütü'ne katılım görüşmelerinin sonuçlanması sonrasında, bankacılık sektöründe yabancıların faaliyetlerini daha da genişleteceği, bunun da sektördeki rekabeti oldukça artıracığı öngörülmektedir.

Hükümet, yabancıların bilhassa özel emeklilik fonları alanındaki faaliyetlerini artırmalarını desteklemektedir. Özel emeklilik fonlarının kurulma amaçları arasında, halka açılacak petrol ve doğalgaz şirketlerine yatırım yaparak ülkenin pek de likit

olmayan sermaye piyasalarının gelişmesine katkı sağlamaları da bulunmaktadır. Fakat bu tip şirketlerin halka açılmasında yaşanan gecikmeler sonucunda, fonlar çoğunlukla devlet iç borçlanma senetlerine ve Kazakistan Eurobond'larına yatırım yapmak durumunda kalmıştır. Sermaye piyasalarının henüz hedeflenen düzeye ulaşamamasının en önemli sebepleri arasında yerel firmalarda şeffaflığın istenen seviyede olmaması gelmektedir.

Tüm bu sorunlara rağmen günümüze kadar Kazakistan bankacılık sistemi problemlerini ve potansiyel krizlerini aşmada başarı göstermiş ve uluslararası standartlara uyma yönünde büyük çaba harcamıştır. KUB'nin yeniden yapılandırmada edindiği yeni görevler çerçevesinde bankacılık sisteminde gerçekleştirdiği düzenleme ve denetleme faaliyetlerinin genel bir başarısızlığı ve moral bozumunu önlediği gözden kaçırılmamalıdır.

Kazakistan'daki bankalar uzun süren bir siyasi istikrar ve ekonomik gelişme sürecinden olumlu anlamda yararlanmışlardır. Bankacılık sistemine rasyonel ve gelişmeye yönelik bir bakış açısı ile yaklaşılmasının da etkisiyle banka ve finans sektöründeki gelişmeler pozitif yönde olmuştur. Bankacılık sistemi ve bankacılık sektöründe çalışan personelin nitelikleri, Kazakistan'ın bağımsızlığını elde ettikten sonraki dönemde gelişme göstermiş ve Rusya Federasyonu'nun sahip olduğu olanakları ve gelişmeleri geride bırakmıştır.

Kazakistan'daki siyasi istikrar, iktidarın el değiştirmemiş olmasından kaynaklıdır. Tek bir kişinin yönetimde daha fazla söz sahibi olmasının, ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması gibi olumlu bir etkisi varken, yönetimde olabilecek kişi değişikliğinin de bir anda piyasaları etkileyebileceği olasılığı düşünüldüğünde olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Bu durum ülkeyi riskli ülkeler kategorisine sokmaktadır. İş çevrelerinde ve ekonomik alanda karar verme mekanizması daha esnektir. Güç, rekabet

halinde olan çeşitli gruplar arasında dağılmış durumdadır. Özellikle bankacılık alanında, standartları karşılamayan bankaların tasfiyesi ile banka sayısı azaldığından sektör, belli gruplar arasındaki rekabet biçiminde işlemektedir.

Siyasi riskler bir tarafa, Kazakistan bankacılığının sağlıklı ve güçlü biçimde geliştiği gözlenmektedir. Bu durum, bankacılık sisteminin tamamen siyasi liderlere de bağlı olmadan ya da siyasi değişimlerden doğrudan etkilenmeden de ayakta kalabileceğini göstermektedir.

Son yıllarda, Kazakistan piyasası yabancı yatırımcılar için ilgi çekici bir hal almıştır. Bunun ilk sebebi, son beş yıl içinde bankacılık sektörünün ticari ve güvenilirlik profilinde olumlu gelişmeler olmasıdır. İkinci sebebi, Kazakistan'ın Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri içerisinde bankacılık sisteminde en fazla aktiflere sahip olan ülke olmasıdır.⁶² Bölgede iş yapacak yatırımcılar için bu durum Kazakistan'ı cazip kılmaktadır. Yine Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri içinde Kazakistan, ülke riskleri en az olan ve karlılık oranı en yüksek olan ülke olması bakımından da ön plana çıkmıştır.

Ancak, Kazakistan bankacılık sisteminde bölgedeki görece iyi duruma rağmen Kazak bankaları uzun dönemli fonlarda, siyasi faktörlere bağlı olan kaynaklara ulaşmada ve uluslararası piyasalardan sermaye bulma konularında sorun yaşamaktadırlar. Aynı zamanda, Kazakistan'ın iç piyasasında bankacılık sektöründe var olan rekabet, bankaları ülke dışında, özellikle de Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde fırsatlar aramaya yöneltmektedir. Bu açıdan bakıldığında Kazak bankacılık sektörü "geçiş dönemi" özelliklerine sahiptir. Bu durum da uluslararası yatırımcılar için daha az iyi tanımlanmış riskler (well defined risks) anlamına gelmektedir. Ayrıca, Kazak bankacılığının kendi

---

⁶² <http://www.banktech.kz/en/2005/desc/>

ülke sınırları dışında risk yönetimi konusunda deneyimsiz ve zayıf olduğu da bilinmektedir.⁶³

Kazakistan bankacılık sektörünün ekonomik göstergeleri ve gelişme oranları, ülke içindeki diğer sektörlerden yüksek seyretmektedir. Finans hizmetlerinin çeşitliliği, niteliği ve erişilebilirliği gelişmeye devam etmekte ve komşu ülkelerin finans hizmetleri ile bütünleşebilme çalışmaları sürmektedir. Bankacılık sektörünün gelişmesi aynı zamanda diğer ekonomik sektörlerin de gelişmesi ile doğrudan bağlantılı olduğundan, 2000 yılından sonraki her olumlu ekonomik gelişme bankacılık sektörüne de olumlu katkılar sağlamıştır. Örneğin, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın nominal olarak % 22- 25'ini banka kredileri oluşturmaktadır.⁶⁴ Bu rakam, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinkinden daha yüksektir ve Doğu Avrupa ülkelerindeki rakamlarla eşdeğerdir. Bununla birlikte, ülke ekonomisinde dağıtılan krediler ek bir gerilim yaratmaktadır. Dağıtılan krediler ekonominin iyi seyirde olduğu dönemlere rast geldiğinden sistemi gelişme bağımlılığına sahip bir niteliğe büründürmektedir. Gelişme oranlarındaki ani bir düşüşün bankacılık işinde ciddi bozulmalar yaratabileceği riski oluşmaktadır.

Kazakistan bankacılığının gelişmesinin sağlanabilmesi için gerekli olan önlemler ve ortadan kaldırılması gereken farklı riskler de mevcuttur. İlk olarak, her bankanın bilgi teknolojilerine, güvenlik sistemlerine ve veri transfer sistemlerine özel önem vermesi ve uluslararası standartlarla hareket etmesi gerekmektedir. Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri içinde bunu en iyi başaran ülke Kazakistan olsa da daha fazla gelişme ihtiyacı vardır.⁶⁵ Bununla birlikte, bankacılık operasyonları global düzeyde olmadığından, dolayısıyla kısa dönemli kar sağlamak için esneklik yaratılamadığından ve hızlı gerçekleşen değişimlere zamanında cevap verilemediğinden dolayı kar kaybına uğrama

---

⁶³ **Ibid.**

⁶⁴ http://www.interfax.kz/?lang=eng&int_id=13&function=view&news_id=30

⁶⁵ <http://www.regnum.ru/english/649719.html>

riski bulunmaktadır. Buna ek olarak ülke içindeki yastık altı olarak adlandırılan bireysel birikimleri bankalara çekmenin cazip yollarının aranması gerekmektedir. Son olarak, bankaların aktifleri artarken sermayeleşmenin yeterli düzeyde tutulması zor olduğundan, bankaların kar oranlarındaki düşüşlerle ve yeni yatırım yapma isteksizliğiyle öncelikli ilgilenilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Sonuç olarak; Kazakistan bankacılık sektörü son yıllarda yoğun bir değişim sürecinden geçmekte olup, ülke ekonomisindeki gelişmelerin de etkisiyle büyüme trendi göstermektedir. Ülkenin dünya ekonomisiyle daha ileri düzeyde bütünleşmesine paralel olarak sektörün değişiminin daha da hızlanması beklenmektedir.

3.2. Türkiye Bankacılık Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar

Türkiye, geçmişi 19. yüzyıla kadar uzanan köklü bir bankacılık geleneğine sahip bulunmaktadır. Son yıllarda, bankacılık sektörü Türk finans kesiminde öncü bir role sahip olmuş ve Türkiye ekonomisinin finansal liberalizasyonuna yönelik yapısal değişikliklere katkıda bulunarak önemli bir gelişme göstermiştir. Türk ekonomisinin gelişimine bakıldığında, mali sistemin yapılanmasında devletin ağırlıklı ve öncü bir rol üstlendiği görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşu sonrasında, ulusal bir bankacılık sektörünün oluşturulması çalışmaları çerçevesinde, kamu sermayesinin ağırlıkta olduğu bankalar kurulmuş ve bu bankalar mevcut yabancı sermayeli bankalar ve daha sonra kurulan özel bankalarla birlikte, Türk bankacılık sektörünü oluşturmuştur.

1980’li yıllarda başlayan mali liberalizasyon süreciyle, bankacılık dahil bütün mali sistemde yapısal değişiklikler uygulamaya konmuş; faiz oranları ve döviz kurlarındaki sınırlamaların kalkması da, bu yapısal değişikliklerin hızla yerleşmesinde önemli rol oynamıştır. Reform niteliğindeki bu yapısal değişiklikler, bankacılık

sektörünün ve mali sistemin gelişmesini ve büyümesini sağlamıştır. Fakat 1990'lı yıllardaki gelişmeler bankacılık sektörünün mali bünyesinin önemli ölçüde bozulmasına neden olmuş, bankalar, uzun süre çok yüksek riskli bir ortamda çalışmışlardır. Bu dönemde hızla artan kamu kesimi borçlanma gereği ve bütçenin finansmanında kamu bankaları kaynaklarının kullanılması bu süreci hızlandırmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde bankacılık sektörü çok ciddi bir riske maruz kalmış, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, bankaların mali bünye sorunlarının çözülmesi, kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu amaçla Bankalar Kanunu'nda radikal değişiklikler yapılmış, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesine ve denetimine yeni bir yaklaşım getirilmiştir. Yeniden yapılanma ve uluslararası piyasalarla bütünleşme çabalarına paralel olarak, Türk bankaları da gerek kurumsal yapılarında, gerekse sundukları hizmet ve ürün kalitesinde önemli değişiklikler gerçekleştirmişlerdir.

Türk bankacılık sektörü, bugün gerek mali, gerekse kurumsal yapıları itibariyle gözardı edilemeyecek bir seviyeye ulaşmış bulunmaktadır. Bu olumlu gelişmelere rağmen, Türk bankacılık sektörünün gelişimini etkileyen bazı olumsuzlukların mevcut olduğu bilinen bir gerçektir. Türk bankacılık sektörünün temel sorunları; ekonomik istikrarsızlık, mali riskler, yüksek kaynak maliyeti, haksız rekabet koşulları, teknolojideki hızlı gelişmeler, özkaynakların yetersizliği ve yeniden yapılanma sorunları şeklinde sıralanabilir.⁶⁶

Bu sorunların başında da, geçtiğimiz son üç yıla kadar seyreden yüksek oranlı enflasyonun neden olduğu ekonomik istikrarsızlık gelmektedir. Böyle bir durumda bankacılık sektörü, genişleyen kamu finansman açıkları ile birlikte 2000 yılı ortalarına kadar kronikleşen yüksek enflasyonun etkisiyle istikrarlı bir gelişme sürecine girememiştir. Ayrıca, yüksek enflasyon ve ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalar döviz kuru ve faiz riskini arttırırken, sektör büyük ölçüde nakite dayanan özvarlıklarını

enflasyona karşı korumada zorlanmaktadır. Ekonomik istikrarsızlık ve kronik enflasyon dönemlerinde, sektörü olumsuz etkileyen bir diğer sorunda, problemlili kredilerin artmasıdır.⁶⁷ Özellikle artan faiz yükü, banka alacaklarının tahsilini sınırlandırıcı bir etki yaratmaktadır. Vadesinde ödenmeyen alacaklar banka kaynaklarının akışkanlığını azalttığı gibi, kaynak maliyetinin artması sonucunu da vermektedir. Enflasyonun düşürülmesiyle birlikte sağlanacak ekonomik istikrar ile hem banka kredileri donmuş karakterinden kurtulacak, hem de tahsili gecikmiş alacakların kaynak maliyetine yansıyan yükü azalmış olacaktır. Bu durumda bankalarında takipteki alacaklarını teminat yönünden güçlendirmesi, yani risklerin oluşmaması içinde gereken önlemleri alması gereklidir. Makroekonomik istikrarı sağlayamayan bir ülke ekonomisinde, bankacılık sektörü sorunsuz olmayacağı gibi, tersi bir durumda yani, bankacılık sektöründeki sorunlarda, makroekonomik istikrar için her zaman risk oluşturacaktır.

Sektörde karşılaşılan bir diğer sorun da, mevduat maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Son yıllarda mevduat dışı fon temininde kaydedilen gelişmelere rağmen, ticaret bankalarının fon kaynaklarının en önemlisi, topladıkları mevduatlardır. Sektörde mevduata uygulanan faiz oranları kaçınılmaz biçimde enflasyon oranları ile yakın ilişki içindedir. 1980'li yıllardan itibaren faizlerin serbest bırakılmasıyla, faizler enflasyon paralelinde seyretmeye başlarken, mevduat kompozisyonunun vadeli lehine gelişmesi sonucu, mevduatın maliyeti önemli ölçüde artmıştır.⁶⁸ Kaynak maliyeti aynı zamanda, toplam disponibilitate ve mevduat munzam karşılığı ayırma zorunluluğu ve TMSF primleri yüzünden de yükselmektedir. Ayrıca Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, diğer giderler, Kaynak Kullanım Destekleme Fonu primleri, gider vergisi kesintilerinden oluşan vergi yükleri, kaynak maliyetinin yükselten diğer unsurlardır. İşletme maliyetleri de yüksek kaynak maliyetleri içerisinde yer almaktadır. İşletme giderleri içerisinde en

---

⁶⁶ İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 7. Baskı (Bursa: Ezgi Kitabevi, 2000), s. 126.

⁶⁷ **Ibid.**

⁶⁸ **Ibid.**, s. 127.

önemli payı ise, personel giderleri oluşturmaktadır. Türk bankacılık sektöründe, 1980 öncesi koşullarında mevduat toplayabilmek için şube ağını genişletmek ve yeni personel istihdam etmek rasyonel kabul edilirken, 1980’li yıllardan itibaren reel pozitif faiz politikası ve otomasyondaki gelişmeler, bir çok şubeyi karlı olmaktan çıkarmıştır. Yüksek kaynak maliyetine neden olan bir diğer unsurda, bankacılık sektöründe yaşanan otomasyon alanındaki gelişmelerdir. İnternet bankacılığı ile birlikte banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması ve ATM sayısındaki hızlı artışlarda, sektördeki maliyetlerin artmasına neden olmuştur.

Bir diğer önemli sorun da, sektörde yaşanan haksız rekabet koşullarıdır. Mali piyasalardaki düzenlemelerin azaltılması ve tanıtılan yeni finansal ürünler ticari bankaların faaliyet alanlarını ve sunabilecekleri hizmetleri genişletirken, bu kurumların üzerindeki rekabet baskısını da arttırmıştır. Yoğun rekabet ortamı fon maliyetlerini yükseltirken, müşteriler de daha fazla getiri sağlayan kurumlara yönelmişlerdir. Rekabette kuşkusuz fiyat önemli bir etken olmakla birlikte, rekabet gücünü belirleyen tek etken değildir. Hizmet kalitesi, hizmetin çeşitliliği, yapısı, müşterinin gereksinimlerini karşılayan hizmetlerin sunulması, teknoloji, reklam vb. bütün bunlar rekabet gücünü etkilemektedir.⁶⁹ Rakiplerin sundukları hizmetlerin bilinmesi, pazara yeni girenlere karşı pazarda mevcutların olası tepkileri, alabilecekleri önlemler, hizmet satmak isteyen her bankanın dikkate alması gereken etmenlerdir. Uygulamada kural olarak sektörün pazar büyümesi azaldıkça, sabit masraflar yükseldikçe, kredi müşterilerinin özellikleri farklılaştıkça ve bu hizmetlerin önemi arttıkça, mevcut bankaların tepkileri gittikçe kuvvetlenmektedir. Ülkemizde faaliyette bulunan yabancı bankaların, ülkemiz bankacılık sektöründe rekabet ortamının geliştirilmesine ve “rekabet gücünün artırılması” kavramına önemli katkıları olmuştur.

---

⁶⁹ Niyazi Berk, **Bankacılığın Dışa Açılması ve Dış Kredi İlişkisi** (İstanbul: YKB AŞ. Yayınları, No: 4, 1999), s. 116.

Ayrıca, teknolojideki hızlı gelişmelerde sektörün karşılaştığı bir diğer sorundur. Son yıllarda ülkemiz bankacılığının teknoloji kullanımında artan bir yoğunluk yaşanmaktadır. Bankalar uzun süredir müşterilerin hizmetinde olan ATM, POS, telefon ve bilgisayar bankacılığı gibi klasik teknolojik ürünlerini yeni ürünlerle ve yeni hizmet anlayışları ile hızla zenginleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda, tüm bankaların vizyonunda elektronik bankacılık kavramı ilk sıralarda yer almaktadır. Bankalar müşterilerine daha iyi hizmetler sunabilmek ve 24 saat hizmet verebilmek amacıyla “Çağrı Merkezleri”, “İnternet Bankacılığı”, “Müşteri İlişkileri Yönetimi” gibi yeni uygulamaları devreye koymaktadırlar.⁷⁰ Ayrıca, gelecekte ticaret hayatında ve bankacılık sektöründe çok büyük bir önem kazanacak olan, elektronik ticaret kapsamındaki çalışmalar da, bankalar tarafından büyük bir özenle gerçekleştirilmekte ve dünyada bu alandaki gelişmeler yakından takip edilmektedir. Elektronik bankacılığın uygulanması bir yandan bankacılıktaki işlemleri hızlandırmakta, diğer yandan yeni hizmetlerle müşteri karşısına çıkan bankaların işlem hacimlerini ve pazar paylarını arttırmalarını sağlamaktadır. Banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması sonucu, bir yandan müşteriye kolay ve hızlı hizmet sunulurken, diğer yandan müşterilerin kredi değerliliği için gerekli verilerin depolanması olanağı artmaktadır. Ayrıca self-servis birimleri ile getirilen yenilikler, hem banka personelinin rutin işlemlerini azaltmakta hem de, müşterinin çalışma saatlerinin dışında da banka hizmetlerinden yararlanması olanağını sunmaktadır. Teknolojideki gelişmelerin ve bankacılık alanındaki yenileşmelerin sağlamış olduğu tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, adları geçen finansal tekniklerin ve ürünlerin uygulaması ve kurumsallaşmasında bu tekniklerin ve yeniliklerin uygulanması ile ilgili devlet organlarının koordineli bir şekilde çalışmaması, konuyla ilgili bir mevzuat altyapısının henüz tam olarak oluşturulmamış

---

⁷⁰ Ekrem Keskin, “1999 Yılında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:33, Haziran, s. 13.

olması ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle, sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların giderilmesi yukarıda sayılan eksikliklerin giderilmesiyle mümkün olacaktır.

Kamu bankalarının sektördeki hakimiyeti ve yüksek görev zararları da sorunlardan birini oluşturmaktadır. Özel bankaların temel amacı kar maksimizasyonu olmasına karşın, kamu bankalarının birbirleriyle çelişebilen, karlılık, sektörün gelişmesi, para arzının denetimi, stratejik sektörler için ucuz kredi temini gibi başka amaçları da vardır. Dolayısıyla bu bankalar çoğu zaman ticari amaç dışında kamu hizmet yükümlülüklerini yerine getirmekte, özel bankaların taşımadıkları ekstra maliyetleri yüklenmekte ve kar amaçlı banka açısından rasyonel olmayan işleri yapmaktadırlar.⁷¹ Ayrıca, kamu kesiminde çalışanların özel sektörde çalışanlara oranla, verimli çalışma, yenilik yapma ve maliyet düşürmeye yönelik teşvikleri daha zayıftır.

Buna ek olarak, kamu bankalarının yüksek görev zararları ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun özel bankalar el koymak zorunda kalması bu sektörde ciddi bir denetim eksikliği sorunu olduğunu da göstermektedir. Genel kabul görmüş muhasebe prensiplerinin uygulanmaması ve mali tabloların bağımsız dış denetim firmalarınca denetlenmemesi sektörde yayımlanan mali tabloların şeffaflığını kuşkulu kılmaktadır.

Son olarak, Türk bankacılık sektörünün önemli bir sorunu da, özkaynaklarının yetersizliğidir. Özkaynakların yetersiz olmasında sektörde yer alan, gerek aktif gerekse sermaye büyüklükleri açısından, küçük bankaların büyük bankalara nazaran çoğunlukta olması etkilidir. Bu küçük ölçekli bankalar hem toplam aktifler, hem de özsermaye büyüklüğü açısından son derece yetersiz olup, bu bankaların fon kaynağı sadece interbank ya da uluslararası finansal piyasalardır. Bu nedenle, küçük ölçekli bankaların, gerek iç piyasada gerekse de uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek güçleri yoktur.

Küçük ölçekli bankaların birleşmeleri sağlanarak, aktif ve sermaye yapılarının güçlendirilmesiyle özkaynaklarının artırılması mümkün olabilir.⁷² Bankacılık sektöründe özkaynak yetersizliğinin bir diğer nedeni de, getiri seviyesi düşük iştiraklere ve sabit kıymetlere yatırılan kaynakların büyüklüğüdür.⁷³ İştiraklere yatırılan kaynakların bir çoğu yeterli getiriye sağlayamamaktadır. Geçmişte, sermaye birikiminin yetersiz olması nedeniyle, bankalar iştirakler yoluyla sanayileşmeye önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ancak bugün iştirakler sektöründeki bir çok banka için büyük bir yük teşkil etmektedir. Bu ağır yükten kurtulmanın tek yolu, sermaye piyasalarında derinlik sağlamaya başlanmasıyla, gelir getirmeyen aktiflerin başta iştirakler olmak üzere tasfiyesi ve menkul kıymetleştirilmesi yoluyla mümkün olacaktır.⁷⁴

3.3. Kazakistan ve Türkiye Bankacılık Sistemlerindeki Ortak Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Finans sisteminin yeniden yapılandırılması, sektörde yaşaması mümkün olmayan ve uluslararası sermaye gerekliliklerini yerine getiremeyen bankaların piyasaya girmesinin, özel sektörün gelişiminin yavaşlığı, yatırım sektörünün bankacılık reformlarına eşgüdümlü biçimde yapılandırılmaması, eğitilmiş ve tecrübeli personel eksikliği, zayıf bir enformasyon sistemi ve zayıf bir muhasebe kayıt sistemi, finansal aracılıkta yetersiz kalması ve ülke içi birikimlerin miktarının ülke içindeki bankalarda az olması olarak Kazakistan bankacılık sistemi sorunları özetlenebilmektedir.

---

⁷¹ Metin Toprak, Osman Demir, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, **C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2002, s.7.

⁷² Parasız, **op.cit.**, s. 128.

⁷³ Turgut Özkan, “Ulusal ve Uluslararası Bankacılıkta Rekabet”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 387, Şubat-Mart, s. 43.

⁷⁴ Oğuz Yıldırım, **Kura Dayalı İstikrar Politikalarının Etkinliği: 1990-2000 Türkiye Örneği**, (Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları; No. 1442, 2003), s.10.

Buna karşılık, Türkiye bankacılık sisteminde benzer şekilde yeniden yapılandırma gereksinimi (BDDK'nın bankacılık sistemi düzenlemelerinin hedeflediği gibi ⁷⁵), finansal aracılıkta ve uluslararası muhasebe standartlarını yakalama, ekonomik istikrarsızlık, mali riskler, yüksek kaynak maliyeti, haksız rekabet koşulları, teknolojideki hızlı gelişmelere ayak uydurma zorluğu, özkaynakların yetersizliği, kamu bankalarının yüksek görev zararları ve denetim eksikliği sorunu özetlenebilir.

Yeniden yapılandırma uygulamaları ve yeniden yapılandırmaya duyulan yeni gereksinimler, finansal aracılık ve uluslararası muhasebe ilkelerinin uygulanmasında geri kalınması, özkaynak yetersizliği, kamu bankalarının yüksek görev zararları ve hızla değişen teknolojiye uyum sağlama sorunları iki ülke bankacılık sistemi için de ortak olan sorunlardır.

Sorunların çözümüne yönelik öneriler ise ortak başlıklar altında toplanabilecektir. Bankacılığın performansını değerlendirecek etkin reyting kuruluşlarına ihtiyaç duyulabilir. Bu, hem dış denetim sağlayacak hem de şeffaflaşma getirecektir. Sistemler iflasa açık hale getirilip mali yapıları bozuk bankaların ekonomiye zararı önlenilebilir. Bugünlerde Kazakistan'da birkaç uluslararası audit firmaları bulunmaktadır. (KPMG, Delay and Tush, v.s). Bunun yanında, Kazakistan Ulusal Bankası faaliyet gösteren tüm bankaları audit firmaların denetiminden geçmelerini zorunlu kılmıştır. Ama son zamanlarda, adigeçen firmaların şeffaflığına tanınan güven sarsılmıştır. Buna en iyi örnek olarak Kazakistan'ın ilk 10 büyük bankalardan biri olan Valut-Transit'in iflas etmesini gösterebiliriz. Audit firmaları Valut-Transit Banka'nın denetimi sonrası hep olumlu gelişmelerinden bahsedilmişti. Verilen notlar da hayli yüksekti. Sonradan, bankanın iflası etmesi ile birlikte bu firmaların şeffaflığı da tartışılmaya başlandı. Bu çok gelişme sonrasında çözüm önerilerinden biri de Bağımsız Reyting Kuruluşları'nın

---

⁷⁵ http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/bddk/BDDK_YILLIK_RAPOR_2005.pdf

kurulması ve denetlemenin onlar tarafından yürütülmesi önerisiydi. Nitekim, şuan itibariyle eğilimler bu yöne hareket etmektedir.

Ayrıca, kamu bankalarının zararlarını düşürülmesi sağlanması için kimi özelleştirme programları uygulanabilir. Her iki ülkenin bankacılık sisteminde de sistemim sağlıklı çalışmasını zorlaştıran yasal, yönetsel ve kurumsal engeller kaldırılabilirse verimli bir piyasa işleyişine ulaşılabilir.

Sonuç

Bankaların temel ekonomik işlevleri mali aracılıktır. Bankacılık sektörünün mali işlevleri sonucu ekonomide ödünç verilebilir fon arzı ve fon talebi artar, bunun sonucunda mali piyasanın hacmi genişler, milli gelir ve istihdam artar. Bankaların makroekonomik açıdan bir diğer önemli işlevi de, mali sisteme çekilen fonların ekonomik kalkınmaya en yüksek katkıyı sağlayacak alan ve sektörlerle yöneltilmesidir. Ayrıca ekonomide etkili bir para politikasının uygulanması, ülkenin dış ekonomik ilişkilerinin gelişmesi ve dünya ile bütünleşmesi de, ancak gelişmiş bir bankacılık sektörü ile mümkündür.

Çalışmada hem Kazakistan hem Türkiye bankacılık sistemlerinin tarihsel gelişimlerine yer verilmiş, ardından iki ülke bankacılık sisteminin sorunları üzerinde durulmuştur. Türkiye bankacılık sistemi enformasyon, yatırım ortaklığı, diğer özel teşebbüs dalları ile işbirliği, banka sayısı ve hacmi gibi konularda Kazakistan'ın bankacılık sisteminden üstünlüklere sahiptir. Kazakistan bankacılık sektörünün Türkiye bankacılık sektöründen alabileceği dersler de bulunmaktadır. Bunların başında, Kazakistan'da Türkiye standartlarında bir internet bankacılığın kurulması. Bankaların altyapısını buna göre ayarlanması amacıyla onların denetleme ve kurumsal düzenekler çerçevesinde belirli düzenlemelere yer verilmesi gelmektedir. Ayrıca, Türkiye kredi kartı uygulamasında Kazakistan'dan çok daha fazla yol katetmiş durumundadır. Bu uygulamanın Türkiye ekonomisine yaptığı katkı inkar edilemeyecek seviyededir. Ekonomik gelişim süreci çerçevesinde bankaların kredi kartları ve taksitlendirme politikaları para dolaşımını hızlandırmakta ve Türkiye ekonomisine gelir sağlamaktadır. Bu gibi çözümlerin Kazakistan bankacılık sistemine yerleştirilmesi konusunda çalışmalar vardır ve Kazakistan ekonomik gelişimine de katkı sağlayacağı kesindir.

Kazakistan serbest piyasa ekonomisinde kısa bir gemiŖe sahip olmasına ve eksiklerinin fazlalığına rağmen bağımsızlığını yakın tarihlerde alan diğer ülkeler arasında görece olarak daha fazla mesafe katetmiŖ durumdadır. Her iki ülkenin de bankacılık sistemindeki eksikliklerin giderilmesinin ülke ekonomilerine ve global sermaye hareketlerine katkısı olacaktır.